

Treball de fi de grau

Títol

Autor/a

Tutor/a

Departament

Grau

Tipus de TFG

Data

Full resum del TFG

Títol del Treball Fi de Grau:

Català:

Castellà:

Anglès:

Autor/a:

Tutor/a:

Curs:

Grau:

Paraules clau (mínim 3)

Català:

Castellà:

Anglès:

Resum del Treball Fi de Grau (extensió màxima 100 paraules)

Català:

Castellà:

Anglès:

ÍNDIX

1. Introducció	Pg. 4
1.1 Presentació del treball	Pg. 4
1.2 Motius i justificació del seu objecte	Pg. 4
1.3 Objectius	Pg. 5
1.4 Pertinença professional	Pg. 5
1.5 Criteris metodològics	Pg. 5
1.6 Panoràmica dels aparats del treball	Pg. 6
2. La tragèdia	Pg. 14
2.1 Nit del 25 de setembre de 1962	Pg. 14
2.2 Gestió improvisada	Pg. 18
2.3 Bots i barrals	Pg. 20
2.4 Dades oficials	Pg. 23
3. Antecedents	Pg. 26
3.1 Canalització de la riera del Palau, del torrent de Vallparadís i la riera de les Arenes	Pg. 28
3.2 Sense cap pla urbanístic en funcionament	Pg. 28
4. Context	Pg. 30
4.1 Espanya en el context internacional	Pg. 30
4.2 Context econòmic de la riuada	Pg. 31
4.3 Context polític de la riuada	Pg. 32
4.4 Context de la ciutat de Terrassa	Pg. 33

5. Altres factors que van determinar la tragèdia	Pg. 37
5.1 Nivell de vida de la població treballadora	Pg. 38
5.2 Auto-construcció sense control	Pg. 40
6. Voluntariat: l'espontani moviment veïnal	Pg. 45
7. Riuada de solidaritat	Pg. 49
8. La negligència del règim franquista en la gestió de la riuada	Pg. 52
8.1 La indústria: principal preocupació	Pg. 52
8.2 Lenta solució al problema de l'habitatge	Pg. 53
8.3 Reconstrucció de la ciutat: endegament i canalització de les rieres	Pg. 55
9. La tragèdia com a eina de propaganda del franquisme	Pg. 58
9.1 Afany de protagonisme del règim	Pg. 58
9.2 Franco, l'heroi del poble	Pg. 62
9.3 L'opacitat de la <i>Cuestación Nacional</i>	Pg. 65
9.4 Corrupció dins la <i>Sección Femenina</i>	Pg. 68
9.5 Reconeixements públics als responsables de la tragèdia	Pg. 68
10. Cobertura mediàtica de l'aiguat	Pg. 69
10.1 Primeres informacions de la tragèdia	Pg. 70
10.2 Ball de dades segons el mitjà	Pg. 71
10.3 Exaltació de les emocions per desviar l'atenció del lector	Pg. 73
10.4 El <i>Caudillo</i> aollit pel seu poble	Pg. 75
10.5 La ciutat a ple rendiment	Pg. 77

10.6 Classes socials i immigració: elements absents als mitjans de comunicació	Pg. 78
10.7 Veus dissidents dins els mitjans de comunicació	Pg. 79
11. Conclusions	Pg. 85
12. Annexos	Pg. 90
12.1 Fotografies de la riuada de 1962	Pg. 90
12.2 Entrevistes	Pg. 96
12.2.1 Entrevista Enrique Andrés	Pg. 96
12.2.2 Entrevista Lola Mena	Pg. 98
12.2.3 Entrevista Adoración Domínguez	Pg. 101
12.2.4 Entrevista Antoni Codina	Pg. 104
12.2.5 Entrevista Vicenç Radabán	Pg. 107
12.2.6 Entrevista Joan Manuel Tresserras	Pg. 113
12.2.7 Entrevista Lourdes Plans	Pg. 117
13. Bibliografia	Pg. 126

1. Introducció

1.1 Presentació del treball

Aquest treball és una anàlisi periodística que pretén estudiar en profunditat la riuada de l'any 1962 al Vallès Occidental, concretament a la ciutat de Terrassa. La riuada del dia 25 de setembre de 1962 va provocar centenars de víctimes mortals, la destrucció massiva d'habitatges i la inundació de comerços i fàbriques, tot comportant importantíssims estralls materials a la ciutat. La riuada del 1962 va significar la pitjor catàstrofe natural per la ciutat terrassenca de què es té memòria, i el desastre més gran hidrològic d'Espanya. Encara que la quantitat d'aigua caiguda i la intensitat van ser molt fortes, la riuada està envoltada d'altres aspectes que van fer de l'aiguat una tragèdia. En aquest treball es pretén analitzar quins són aquests factors determinants en la catàstrofe del 1962 així com la influència del règim franquista tant en les causes com en les conseqüències de la riuada.

1.2 Motius i justificació del seu objecte

Els motius que impulsen aquest treball són la recerca exhaustiva de tots aquells aspectes de la riuada del 25 de setembre de 1962 que no han tingut el ressò suficient. La riuada de 1962 és la tragèdia més important que ha patit la ciutat de Terrassa i és important que es conegui tot allò que la va ocasionar.

L'aiguat del 1962 va canviar el paradigma de la ciutat egarenca. La Terrassa tradicional –que residia al centre- va descobrir l'existència d'una anella suburbial que fins aleshores es desconeixia. La tragèdia canvià el paradigma de la població terrassenca i la concepció de la ciutat.

En el moment en què es produí la tragèdia, el franquisme va reprimir i censurar totes aquelles informacions que poguessin parlar dels motius reals de la catàstrofe i fins que la democràcia no es va instaurar al país, els mitjans locals no van començar a explicar el que realment havia provocat els centenars de morts i la destrucció de tants habitatges i fàbriques, així com els danys inestimables que va patir la ciutat.

D'aquesta manera, és important indagar en la memòria històrica davant un fet tan rellevant com va ser la rierada del 1962 i conèixer a fons el context en què succeí, els factors que van agreujar la catàstrofe, la implicació del règim en els fets així com analitzar la repercussió mediàtica que tingué la riuada en els mitjans de comunicació de l'època.

1.3 Objectius

Aquest treball vol demostrar que la catàstrofe del 1962 s'hauria pogut evitar o, si més no, minimitzar. Amb l'estudi de tots els aspectes que van envoltar la riuada, es vol constatar que l'aigua –tot i tenir una força descomunal- va ser el factor menys determinant de la tragèdia.

L'objectiu d'aquest treball és demostrar que la ciutat de Terrassa va ser devastada per la mala gestió de les autoritats franquistes davant l'allau d'immigració que va arribar a la ciutat egarenca a les dècades 40 i 50. L'absència de polítiques urbanístiques per tal d'acollir els milers d'immigrants que arribaven d'arreu d'Espanya ocasionà un creixement desigual i desorganitzat de la ciutat que no sortí a la llum fins que ocorregueren els fets del 62.

També es vol constatar com el franquisme va aprofitar la riuada per fer propaganda del règim i com va homenatjar les autoritats del *Movimiento* en comptes de responsabilitzar-se de la tragèdia.

A més, en aquest treball es vol estudiar la cobertura mediàtica que va tenir la riuada en els mitjans de comunicació de l'època. Una cobertura reprimida pel règim i que es va limitar a exaltar les gestes del franquisme i a silenciar la situació de tots aquells nouvinguts que residien a Terrassa i que van sofrir les pitjors conseqüències de l'aiguat.

Per tal d'oferir un punt més proper als fets del 1962, l'anàlisi presentada ofereix el testimoniatge de diversos supervivents de la tragèdia que han pogut explicar en primera persona el que succeí.

D'aquesta manera, l'objectiu del treball és donar a conèixer tot allò que envoltà la riuada del 1962. Oferir informacions oficials, interpretacions dels fets i testimonis per tal de donar al treball una visió més propera i completa de les inundacions del Vallès.

1.4 Pertinença professional

Aquest treball podria tenir ressò als mitjans de comunicació locals perquè s'analitza un fet molt rellevant a la història del Vallès Occidental. La riuada va ser un fet transcendental pels vallesans i l'anàlisi i estudi de tots els factors que van influir en la tragèdia poden ser d'interès pels ciutadans de les zones afectades.

1.5 Criteris metodològics

Els criteris metodològics que s'han seguit per realitzar aquest treball periodístic són els següents:

S'ha realitzat una cerca exhaustiva de documents que parlen sobre la riuada del 1962 al Vallès Occidental i concretament a la ciutat de Terrassa.

De la mateixa manera, s'han visualitzat documentals que tracten la temàtica de la riuada i tots els seus aspectes.

Així, s'han consultat també els documents oficials de l'època que tracten sobre la riuada a partir d'una cerca exhaustiva a l'Arxiu Històric de Terrassa, per tal de conèixer les publicacions de les autoritats franquistes en quant a les inundacions.

A partir d'una entrevista a la historiadora terrassenca Lourdes Plans –que ha treballat en diversos estudis sobre els fets del 62-, s'ha pogut obtenir informació de primera mà molt útil per aprofundir en la matèria. De la mateixa manera, el periodista rubinenc Vicenç Rabadán –col·laborador en estudis i treballs sobre la riuada al Vallès Occidental- ha permès conèixer en profunditat el context històric de la tragèdia, així com tots aquells factors que van agreujar la catàstrofe.

Per analitzar la cobertura mediàtica dels mitjans de comunicació de l'època, s'ha realitzat una cerca dels articles publicats. Per aprofundir en la temàtica, el professor Joan Manuel Tresserras de la UAB ha facilitat més informació a partir d'una entrevista.

Per tal de conèixer els fets de la riuada, s'han mantingut converses amb testimonis directes de la tragèdia que han pogut explicar la seva situació durant la riuada, així com les conseqüències que van tenir per a tots ells els fets del 62. D'aquesta manera, el testimoni de quatre persones que van viure la riuada en primera persona serviran per plasmar els fets i explicar-los des d'una vessant més propera.

Aquesta cerca d'informació ha permès realitzar una anàlisi que englobi la investigació sobre la riuada a partir dels diferents apartats que componen el treball.

1.6 Panoràmica dels apartats del treball

La riuada del 1962 està envoltada de molts aspectes que cal ressenyar en aquest treball. En aquest treball es pretén analitzar totes les causes –en bona part evitables- que van ocasionar la tragèdia. De la mateixa manera, l'anàlisi que es presenta fa una valoració de totes les mesures que es van dur a terme –i les que es van prometre i no van complir-se- per tal de reconstruir la ciutat, completament devastada per la catàstrofe.

D'aquesta manera, és important també analitzar tota la situació atmosfèrica que va ocasionar la tempesta. L'explicació meteorològica ens situa en una nit de tempesta en què en poques hores, entre les nou i les dotze hores de la nit, van caure fins a 95 litres per metre quadrat. Una concentració d'aigua que va provocar el desbordament de les rieres i els torrents, ocasionant el desastre. Aquest fenomen se'l coneix com gota freda, és a dir, aiguats molt intensos ocasionats en poca estona a causa del contrast tèrmic entre l'arribada d'aire relativament fred en alçada i l'entrada d'aire calent a nivells baixos. Això el que comporta és que s'originin núvols de tempesta que

es reactiven en zones amb relleu favorable i que poden precipitar molts litres en poca estona.

La jornada fatídica del vespre del dia 25 de setembre de 1962 no estava prevista per ningú. La població no va rebre cap avís del probable volum de pluja que podia caure aquell dia. El dia s'havia llevat assolellat i no va ser fins a la tarda que els núvols tapaven el cel. La pluja anava guanyant intensitat i a quarts de quatre la tempesta ja era intensa. El cel s'havia enfosquit i era necessari circular amb els llums encesos dels vehicles. Al voltant de les nou del vespre, la intensitat de la pluja ja era immensa i per les torrenteres i els barrancs l'aigua baixava amb molta força. El subministrament elèctric i les línies telefòniques van tallar-se i la ciutat va quedar complement comunicada tant per carretera com per ferrocarril.

Les trucades al parc de bombers de Terrassa van començar a succeir-se durant la tarda, primer per treure l'aigua dels edificis que començaven a inundar-se. Quan ja diluviava, els bombers rebien avisos per salvar persones que havien quedat atrapades als carrers, a les fàbriques i a les cases particulars, o que estaven en perill.¹

La pluja ocasionà estralls en aquells habitatges que no s'esperaven la violenta irrupció de l'aigua, que en cap moment havia estat prevista. Tot baixava per les rieres i els torrents a gran velocitat, les onades se succeïen assolint una alçada considerable i arrossegaven persones, vehicles, taules, electrodomèstics, formant un gran maresme que engolia tot allò que li barrava el pas, tal com expliquen els testimonis.

A la Rambla el cabal de la riera va assolir els 200 litres per segon, mentre que la riera de les Arenes assolía uns 700.² A més, tots els torrents van desbordar-se, a causa de la falta de canalització, i van provocar múltiples danys en els habitatges propers al seu recorregut, així com víctimes mortals.

Els lesionats acudien al Dispensari Municipal, a la Mútua i a l'Hospital de Sant Llàtzer en què eren atesos principalment per contusions, erosions, magolaments i ferides per tot el cos. Moltes persones també acudiren diagnosticades de *shocks* psíquics.

L'aspecte de Terrassa era similar al de una ciutat després d'un bombardeig. El paisatge era dantesc. Carrers que esdevenien rius, cases que es convertien en fang i cadàvers que quedaven atrapats en mig de la ciutat.

¹ "Una noche infernal de dolor y muerte" DT Dossier – Las riadas en el recuerdo. *Diari de Terrassa*, (25.9.2012) pg. 3

² VALLS, Jaume, *La riuada del 1962. La catàstrofe que sacsejà la Terrassa invertebrada del franquisme*. Ajuntament de Terrassa, 2012. pp. 47-52

El ball de dades respecte a la tragèdia és considerable. Les dades oficials de la ciutat³ compatibilitzen en 235 i 289 els morts i desapareguts. Mentre que les dades dels mitjans de comunicació de l'època oscil·len entre 317 i 418 víctimes mortals.

Pel que fa als danys materials, la valoració efectuada pels serveis municipals calculà un total de 497 milions de pessetes.

Per entendre el desenvolupament de la tràgica jornada, cal estudiar els antecedents de la riuada. A través de l'anàlisi de Verdaguer,⁴ podem saber que les rierades constituïen per Terrassa un vell conegut. La proximitat del municipi egarenc al massís de Sant Llorenç del Munt i de la Serra de l'Obac, fa que la ciutat estigui travessada per importants rieres i torrents. La riera del Palau, amb una conca de 14,31 quilòmetres quadrats, la riera de les Arenes, amb 27,8 quilòmetres quadrats de conca i el torrent de Vallparadís, de 8,67 quilòmetres quadrats.

La riera de les Arenes i la de Palau arriben fins a Les Fonts on conflueixen amb la riera de Rubí i aquesta desemboca al riu Llobregat a l'alçada de El Papiol. Per altra banda, els torrents de la Grípia i la Betzuca, són afluents del riu Ripoll i desemboquen al riu Besòs.

Aquests torrents i rieres són de conques reduïdes i tradicionalment secs i permeables. Únicament porten aigua després de pluges intenses al massís de Sant Llorenç del Munt.

Des de finals de segle XIX les rierades es produïen a Terrassa de manera puntual però amb una certa constància al llarg dels anys. Aquestes riudes provocaven estralls materials a la ciutat, enderrocaments d'algunes cases i danys als horts i les vinyes. Però les conseqüències més assídues dels aiguats eren les inundacions de cases baixes i magatzems i els danys a la xarxa elèctrica de la ciutat.

Les obres de canalització de la riera del Palau van començar l'any 1903 i continuar l'any 1926 però la riera de les Arenes l'any 1962 encara no estava canalitzada.

Amb aquests antecedents, la ciutat de Terrassa –tot i ser conscient de la seva exposició a les riudes- no era prou coneixedora del perill que tenien les rieres per la ciutat. Tot i així, arquitectes com Melcior Vinyals l'any 1933 o Manuel Baldrich i Antoni Perpinyà el l'any 1951, van realitzar plans d'ordenació urbanística de la ciutat en què avisaven de la immigració que arribaria a Terrassa en els anys 50 i del perill que suposaria per la població que la riera de les Arenes no es canalitzés. Tot i així, els costos que suposava la canalització de la riera i els interessos especulatius dels

³ Informe de l'Ajuntament de Terrassa consultat en el llibre VALLS, *op. cit.*, pp. 131-137

⁴ VERDAGUER, Joaquim, *Rieres i torrents del terme de Terrassa*. Fundació Aigües de la Mina de Terrassa, 2000. pp. 7-51

propietaris privats, van fer que la riera de les Arenes no es canalitzés i que això no impedís la construcció d'habitatges en la seva mateixa llera.⁵

Aquest desconeixement del perill de les rieres, juntament amb l'afany especulador de l'època, van comportar que el 25 de setembre de 1962, l'aigua de la riuada trobés al seu camí centenars de cases auto-construïdes sense cap regulació.

El volum de la catàstrofe no només respon a una intensitat de pluja poc habitual, sinó que va haver-hi molts altres factors que influïren de manera transcendental en la tragèdia. En primer lloc és important analitzar el context en què es va produir la riuada.

La població de Terrassa es va veure duplicada entre els anys 1942 i el 1962. L'any 1942 el cens terrassenc constava de 47.962 habitants mentre que el setembre de 1962 els ciutadans terrassencs eren 100.311. La ciutat no va saber acollir aquesta onada d'immigrants perquè no tenia les estructures adients per fer front als milers d'espanyols que arribaven.

El context franquista que envoltava la ciutat va ser un factor determinant en la catàstrofe. El règim havia deixat enrere el període econòmic de l'autarquia en què el país estava immers en una greu crisi i els ciutadans van veure deteriorades les seves condicions i el seu nivell de vida. L'any 1959 es posava en pràctica el Pla d'Estabilització l'objectiu del qual era l'estabilització i liberalització de l'economia espanyola. En aquests anys, Espanya era el país més pobre i el menys desenvolupat d'Europa.⁶

Catalunya era la principal fàbrica d'Espanya, ja que concentrava la major part de la producció de l'Estat. Terrassa i Sabadell sustentaven les tres quartes parts de la producció en els sectors de la metal·lúrgia, les indústries químiques i, sobretot, la manufactura tèxtil.⁷ Això va fomentar l'emigració de molts espanyols d'arreu del país a aquestes ciutats. El règim, centrat en la realització del desenvolupament econòmic i social, es preocupava per l'augment de la producció però no per facilitar les estructures necessàries a aquells nous treballadors del sector.

D'aquesta manera, la catàstrofe va ser la conseqüència lògica d'una deficiència de la gestió de la ciutat que no disposava d'un pla urbanístic que acollís l'arribada massiva d'immigrants d'arreu del sud d'Espanya per trobar feina -Terrassa disposava de poc més de 25.000 habitatges censats-. Així, la ciutat, sotmesa al règim franquista, presentava un model erroni de desenvolupament, sense invertir en infraestructures,

⁵ VALLS, *op. cit.*, pp. 25-28

⁶ SALES, Ferran i SALES, Lluís, *La riuada de Franco*. Pagès, 2012. pg. 75

⁷ MARCET, Xavier "Terrassa al tombant dels cinquanta" *Diario de Terrassa* (25.9.1987), pp. 19-20

equipaments i serveis per la població amb l'objectiu de crear polítiques que permetessin obtenir el màxim benefici privat.⁸

En aquestes condicions, els immigrants que arribaven a la ciutat de Terrassa per treballar no tenien on viure, ja que la ciutat no disposava d'habitatges assequibles pels nousvinguts. Aquests, per tant, es construïren les seves pròpies cases amb materials deficitaris en zones distants i aïllades i, en la majoria de casos, a les mateixes lleres de les rieres. La ciutat mostrava la seva dualitat: per un costat, el centre històric on residien les classes mitjanes d'origen català i, per l'altre costat, una perifèria formada per cases auto-construïdes per la classe obrera immigrant.⁹ Aquestes cases, i aquells que s'hi trobaven, van ser el primer obstacle que l'aigua es va emportar la nit de la riuada.

Una de les conseqüències més rellevants de la riuada va ser el voluntariat improvisat que sorgí a la ciutat. Milers de persones van arriscar aquella nit la seva integritat física per intentar salvar la vida de tots aquells ciutadans que es veïen engolits per l'aigua. Els voluntaris desplegaren més heroisme que eficàcia, ja que les autoritats no havien preparat cap pla, ni havien format ningú per fer front a una emergència.

L'espontani moviment dels veïns que s'oferien per ajudar contrastava amb la despreocupació i invisibilitat de les autoritats oficials que restaren paralizades davant la catàstrofe.

La tasca de milers de voluntaris va obrir en ple franquisme un singular període d'excepcionalitat democràtica. Aquest però, va durar només cinc dies. Les autoritats franquistes van reprimir la força dels voluntaris i van voler que la inoperància inicial s'esborrés per donar pas a un protagonisme immerescut.

El voluntariat veïnal es va veure acompanyat pel moviment escolta, grups d'infermeres i metges que, en sentir el crit d'ajuda a través de la ràdio, anaren a assistir als damnificats. Més tard, s'encarregaren de les tasques de reconstrucció, garantint l'ordre públic.

A mitja tarda del dia 26 de setembre les autoritats de la província arribaren a la zona afectada i veïeren com un moviment de voluntaris s'havia apoderat de l'ajuda als damnificats. La ràdio estava en estreta comunicació amb les associacions cíviques i els ciutadans que havien establert una xarxa assistencial que gestionava esquivant els canals oficials.

⁸ MARQUEZ, Manuel "Les conseqüències socials de la riuada: el moviment veïnal" en AULET, Jaume (ed.) *L'aiguat del 1962, 50 anys després*. Fundació Torre del Palau, 2012. pp. 99-141

⁹ MARÍN, Martí, "Obrir els ulls a la immigració" *Vallesos*, núm. 3, primavera-estiu 2012, pp. 66-70

El règim volia actuar en solitari i fer desaparèixer el voluntariat que sorgí de manera espontània quan es va fer patent l'absència de les autoritats en els primers moments de la tragèdia. Els voluntaris eren obligats a vestir la camisa blava si volien continuar amb la seva tasca, per tal que a les fotografies dels diaris es fes bona propaganda del règim, encara que aquesta fos manipulada.

On també el règim va voler actuar sense oposició és en la gestió de la manifestació de solidaritat que va sorgir arreu del país i part de l'estranger per ajudar les zones devastades. Radio Barcelona va ser el primer mitjà de comunicació en fer-se ressò de la catàstrofe. El locutor Joaquín Soler Serrano va impulsar la primera campanya pro-damnificats en la qual pretenia recaptar ajut, tant d'aliments i de roba com de diners de tot el país per pal·liar els danys a la zona del Vallès. La campanya va ser tot un èxit, a les set de la tarda del dia 26 setembre, el 91% dels oients de Catalunya escoltaven Ràdio Barcelona.¹⁰ A més, es feien butlletins que es difonien per tota Espanya de manera periòdica, encara que aquesta potestat només la tenia Radio Nacional.

A la seva arribada a la ciutat, les autoritats franquistes -per mitjà del governador civil Matías Vega Guerra-, veient el ressò popular que tenia la campanya, van ordenar que es posés fi a la campanya perquè lesionava la imatge i credibilitat del govern. L'emissora decidí continuar amb l'operació d'ajuda. La discussió entre Manuel Tarín – director de Ràdio Barcelona- i el governador acabà amb un acord en què s'estipulà que la campanya finalitzés l'1 d'octubre, coincidint amb la visita del general Franco a les zones sinistrades.¹¹

Les autoritats per la seva banda, van centralitzar l'ajut rebut de tot arreu en el Pavelló Municipal d'Esports de Barcelona. La recollida de roba i aliments assolí un gran volum ràpidament, i quinze dies després de la tragèdia, es va demanar públicament que no se'n portessin més.

Segons l'estudi del llibre *La riuada de Franco*, la *Cuestación Nacional* va ser la manera en què el règim va gestionar els ajuts econòmics destinats, teòricament, a reconstruir les zones devastades. La *Cuestación Nacional* tenia diversos punts de recollida de diners distribuïts per tot el país. Només la recaptació a Barcelona va ser de 208 milions de pessetes, d'aquests es distribuïren directament als damnificats 169 milions.

Encara que tot el que es recaptés havia de destinar-se al Vallès, l'opacitat de la recaptació feta a altres punts del país, com és el cas de Madrid, feia sospitar el destí

¹⁰ SALES i SALES, *op. cit.*, pg. 12

¹¹ SALES, Ferran i SALES, Lluís, "La riuada blava" *Vallesos*, *op. cit.* pp. 76-81

d'aquells ajuts. L'Estat tenia el control absolut de les donacions i decidia com, quan i a qui es proporcionarien les ajudes.

Com es va veure després, a Madrid es van recaptar 163 milions de pessetes però aquests donatius mai van utilitzar-se per indemnitzar les víctimes o per la reconstrucció de les poblacions necessitades.¹²

Aquesta gestió difusa del règim pel que fa a les donacions no va ser un cas aïllat. El règim franquista no va saber gestionar la tragèdia en cap de les seves vessants. La desorganització inicial va ser una constant en la progressiva recuperació de la ciutat.

En la mesura en què la situació ho permetia, la vida quotidiana s'anava normalitzant. Els treballadors que s'havien quedat sense feina rebrien l'assegurança d'atur que era el 90% o en alguns casos el 100% del seu sou durant els mesos que l'empresa que els tenia contractats s'estava recuperant.¹³

Els processos de reconstrucció i canalització de les rieres van comportar una sèrie d'obres pressupostades en 78 milions i mig de pessetes¹⁴. Una inversió tímida tenint en compte l'estat de devastació en què aquestes van quedar després de la catàstrofe.

La solució urbanística definitiva, que convertís les zones suburbials i perifèriques en barriades equipades, no va arribar fins que la democràcia es va instaurar al país. Mesos després de la riuada es van anunciar la construcció de diversos blocs d'habitatge que donarien cabuda a totes aquelles famílies que es van quedar sense casa. Encara que el termini per aquests pisos era relativament curt, no s'ocuparen fins a finals de l'any 1965. De la mateixa manera, més de dos mil habitatges anunciats no es van construir fins més d'una dècada després.¹⁵

Els damnificats continuaven, mesos després de la riuada, allotjats a cases d'amics o familiars o en albergs provisionals. *L'Instituto Nacional de la Vivienda* pretenia solucionar el seriós problema de l'habitatge amb la construcció d'uns barracons provisionals, en què els damnificats vivien en ínfimes condicions d'habitabilitat.

Però on sí es va invertir va ser en la indústria. El mes d'octubre Franco presidí un Congrés extraordinari a Pedralbes en què es va acordar la destinació de mil milions de pessetes en crèdits per impulsar la indústria tèxtil. Aquests crèdits, segons Valls tenien una finalitat propagandística, ja que tenien un valor molt superior als danys reals i això permetria modernitzar la maquinaria per situar-se en un pla competitiu amb el món industrialitzat.¹⁶

¹² SALES, *op. cit.*, pp. 73-95.

¹³ AULET (ed.), *op. cit.* pg. 28

¹⁴ Informe de l'Ajuntament de Terrassa consultat en el llibre VALLS, *op. cit.*, pp. 131-137

¹⁵ VALLS, *op. cit.*, pg. 150

¹⁶ VALLS, *op. cit.*, pg. 178

Aquestes mesures deficientes respecte a la reconstrucció de la ciutat i recuperació de la vida ciutadana anava acompanyada d'una propaganda del règim franquista, que aprofità el dolor de la ciutat per organitzar actes merament propagandístics del general Franco i la seva dictadura.¹⁷

Així, quan les autoritats arribaren els dies següents de la tragèdia manifestaren l'interès de Franco en la riuada, preparant la seva visita el dia 2 d'octubre. Franco aterrà a Barcelona acompanyat de tota una jerarquia del règim. Per la seva visita, es donà festa a empreses i escoles, es repartiren banderes i l'alcalde de Terrassa parlava de l'agraïment de la ciutat amb Franco. El dictador arribà com un heroi que responsabilitzà tota la tragèdia a la naturalesa.¹⁸

El règim mai va fer auto-critica en referència amb la catàstrofe. Contràriament i com s'afirma al llibre *La riuada de Franco* es van succeir els reconeixements públics a les autoritats franquistes que no solament van ser responsables de la tragèdia, sinó que a més, no van saber gestionar-la ni donar les solucions que les víctimes necessitaven.¹⁹

Aquesta bona imatge que el règim va promocionar de si mateix, es va veure ajudada amb el suport de la premsa de l'època, addicte majoritàriament a la dictadura²⁰. Per aquest motiu, en aquest treball es vol analitzar el paper dels mitjans de comunicació a l'hora de parlar de la riuada.

La premsa de l'època tampoc no va parlar mai de la responsabilitat del règim en la riuada. En cap publicació s'expliquen les condicions infrahumanes en què els immigrants es veien obligats a viure per falta de serveis bàsics. Mai no es va posar en qüestió la gestió de les autoritats envers la tragèdia. Tot al contrari, les publicacions dels mitjans més afins al règim, com són *Tarrasa Informació*, *La Vanguardia Española* o *ABC*, parlaven d'una recuperació ràpida de la ciutat i d'una millora de la vida dels seus ciutadans, encara que la realitat fos una altra.

Els titulars només elogiaven Franco, que visità la ciutat per acollir-la i salvar-la. L'onada de solidaritat que va recollir milers de donatius va ser aprofitada pels mitjans, que no volien parlar d'una Terrassa devastada per una catàstrofe evitable. A la premsa no s'explicà la tasca dels voluntaris que es van dedicar a ajudar sense un pla establert ni cap consigna que seguir perquè cap autoritat era allà present.

¹⁷ SALES i SALES, *op. cit.*, pg. 231

¹⁸ VALLS, *op. cit.*, pp. 119-127

¹⁹ SALES i SALES, *op. cit.*, pg. 218

²⁰ CABEZAS, Silvia. "Les riudes del 1962 a la premsa terrassenca, estatal i estrangera" en AULET (ed.), *op. cit.* pp. 79-99

Els mitjans de comunicació van ser l'última peça del règim per construir un discurs ideològic que esquivava una realitat evident, com és la responsabilitat d'una mala gestió de la ciutat que va ocasionar la catàstrofe.

2. La tragèdia

El dia s'havia llevat assolellat. Les temperatures eren altes, normals en els primers dies de tardor, però quan el rellotge tocava la una del migdia, els núvols començaren a aparèixer. La pluja ja queia intensament quan eren les quatre de la tarda. Les nuvolades, cada cop més negres, amenaçaven amb una forta tempesta. A les sis de la tarda els cotxes havien de circular amb els llums encesos perquè la foscor del cel impossibilitava la visibilitat. I a les nou de la nit l'aigua de la pluja queia sobre mullat. Els vehicles intentaven esquivar les aigües i tornar a casa era un repte. El subministrament elèctric va tallar-se per deixar la ciutat completament a les fosques, il·luminada tan sols pels raigs intermitents de la tempesta. Els carrers de la ciutat esdevenien rius i és que, encara que la previsió meteorològica d'aquell dia advertia només d'una *certa inestabilitat atmosfèrica a tota la península amb pluges i tempestes a distribuïdes irregularment*²¹, aquell dia marcaria una tragèdia històrica per la ciutat.

2.1. Nit del 25 de setembre de 1962

La tempesta ja era un fet a quarts de nou de la nit. L'aigua corria pels torrents i rieres amb molta velocitat i assolint uns cabals mai vistos. Les pluges torrencials convertiren les seques rieres de la ciutat –a l'esquerra, la riera del Palau; al mig, el torrent de Vallparadís i, a la dreta, la de les Arenes- en cabalosos corrents d'aigua impossibles d'engolir. La riera de les Arenes assolí en aquelles hores fins a 700 litres per segon mentre que a la riera del Palau, a la Rambla, el cabal era de 200 litres per segon.²² L'aigua es barrejava amb el fang, perquè molts carrers encara no estaven asfaltats. Això va provocar que l'impacte de l'aigua amb les cases, objectes i fins i tot persones que es trobava al seu camí fos més fort.

La primera víctima de la rierada va ser el tintorer terrassenc Joaquim Mestre que, en intentar creuar el gual del Pla del Bon Aire a quarts de nou, va ser engolit per l'aigua.²³

Segons les dades obtingudes pel pluviògraf a l'estació meteorològica de la Societat Marçet a Sabadell, van arribar a caure fins a 95 litres per metre quadrat en

²¹ "El tiempo en España. Tormentas en varios puntos de la Península" La Vanguardia Española (25.9.1962) pg. 10

²² MARQUEZ, Manuel. "La riuada del 1962. Societat i cultura" en *La riuada del 62 a Terrassa. L'abans i el després a la ciutat*. Museu de Terrassa, Terrassa. 2012, pp. 7-40

²³ VALLS, op. cit., pg. 43

menys d'una hora, entre les 22.38 i les 23.22 hores de la nit, el que suposa una mitjana de 2,16 litres d'aigua per minut. Tot i així, en aquest interval de temps van arribar a caure fins a 6 litres per metre quadrat.²⁴

La riera de les Arenes es desbordà inicialment a l'alçada del pont de la carretera de Castellar, un corrent d'aigua va recórrer el marge dret de la riera al barri d'Ègara. Un gran llac va aparèixer quan el pont de la via de Renfe va caure, en ser obstruït pels materials que portaven les aigües embogides. Els cotxes i motocicletes havien de reduir molt la seva velocitat o fins i tot aturar-se perquè avançar entre l'aigua es feia cada cop més difícil.

Aquells que tornaven de treballar sí que van veure com l'aigua s'emportava tot el que li obstaculitzava el pas. Sortir de la fàbrica i arribar a casa semblava gairebé impossible.

És el cas de la Lola, una andalusa provinent d'Alhama, ciutat de Granada, tenia 16 anys i només feia uns mesos que vivia a Terrassa quan, el 25 de setembre de 1962, la riuada la va sorprendre a la sortida del treball, una fàbrica tèxtil de la Rambla. Sense necessitat de preguntar, explica amb pressa el record viu que li queda d'aquell dia. *Horroroso, horroroso, horroroso*, repeteix diverses vegades. El seu torn acabà a les vuit del vespre, i recorda que arribà a casa seva –en aquells moments situada al barri perifèric de Can Boada- minuts abans que tingués lloc l'episodi més intens de pluja. Encara no oblida el camí cap a casa d'aquell dia. “La Rambla era un riu que arrasava amb tot. Taules, cadires, cotxes, arbres, portes... i fins i tot animals inflats d'aigua”. La proliferació d'indústries al centre de la ciutat va fer que fins i tot les màquines fossin arrossegades per l'aiguat.

Amb grans dificultats i observant aquella tragèdia en primer pla, la Lola aconseguí arribar a casa on l'esperaven –per sort- els seus pares i els seus germans. Però Can Boada tampoc era un bon refugi perquè l'aigua baixava amb força, arrossegant arbres de les muntanyes que envoltaven el barri. “El pare de la perruquera del barri ens coneixia perquè també era d'Alhama i ens va acollir a casa seva. Allà vam poder dormir.” L'endemà al matí s'adonaren de la sort que havien tingut. Només la meitat de casa seva va quedar dempeus. “No hauríem sobreviscut aquella nit” recorda amb els ulls tancats i un gest de dolor, com si s'hagués traslladat a la Terrassa de setembre del 62.²⁵

²⁴ “Una noche infernal de dolor y muerte” DT Dossier – Las riadas en el recuerdo. *Diari de Terrassa*, (25.9.2012) pg. 3

²⁵ Conversa amb la Lola Mena (31.3.2016)

La riera del Palau recuperà el seu antic traçat i continuà la seva cursa fins a recollir el cabal del torrent de la Maurina. Completament desbordada, arribà fins a la riera de les Arenes, a l'alçada de les Fonts. El pont de la Renfe taponà el curs de les aigües, formant una balsa que quan esclatà donà encara més impuls a l'aigua, emportant-se famílies senceres i destruint nombrosos habitatges. El barri d'Ègara, conegut llavors com a "barri de l'hoquei", ja que acollia el camp municipal d'aquest esport, va ser un dels més perjudicats tant per l'envestida directe de la riuada com per la inundació provocada per la formació d'una gran balsa a causa del taponament que es va produir al pont de la Renfe.

A Les Fonts, on conflüen les rieres del Palau i Les Arenes, la tragèdia també va ser d'una gran magnitud. Més de 80 cases quedaren totalment destruïdes i un centenar de persones es donaren per desaparegudes. La força de la riuada va ser tan forta que del centenar de víctimes mortals només es recuperaren a Les Fonts dos o tres cadàvers. La resta, fins a completar el centenar, aparegueren a Rubí, El Papiol o arribaren al mar.²⁶

Quan l'aigua arribà al barri de Sant Llorenç, s'emportà les torres d'electricitat juntament amb la seva base cimentada. La rierada va emportar-se sense problema el pont en forma de gual –fet per deixar que l'aigua de la pluja passi sense que envaeixi gaire tros de calçada- que travessava la carretera de Castellar. L'aigua ja no tenia cap obstacle per recuperar l'amplada de la seva antiga llera i per emportar-se tot el que trobava al seu pas. El problema va ser quan les rieres van recuperar el seu antic traçat i van trobar-se amb cases petites i recents d'auto-construcció i amb famílies senceres dins. Famílies d'immigrants que en cap moment van ser avisats de la tragèdia perquè només s'esperaven *pluges i tempestes distribuïdes irregularment*.²⁷

El fet que la intensitat de la tempesta es manifestés principalment durant la nit, va fer que moltes famílies anessin a dormir sense ser conscients del perill que els envoltava. Les famílies tancaren la porta de casa i anaren a dormir pensant que aquella era una tempesta més, lògica i natural quan l'estiu s'acaba.

L'Enrique va ser un d'aquells a qui la riuada l'agafà dormint, procedent l'Almeria, arribà a Terrassa el 25 de setembre de 1961. Recorda la data perquè va ser just un any abans de la riuada. Aquella nit ja era al llit quan de sobte escoltà els crits ofegats d'alguns veïns. S'aixecà ràpidament i no dubtà en sortir de casa seva. La seva germana estava treballant a la Rambla i volia anar a buscar-la. "Quan vaig arribar al

²⁶ "Una noche infernal de dolor y muerte" DT Dossier – Las riadas en el recuerdo. *Diari de Terrassa*, (25.9.2012) pg. 3

²⁷ "El tiempo en España. Tormentas en varios puntos de la Península" *La Vanguardia Española* (25.9.1962) pg. 10

passeig Vint-i-dos de Juliol no em van deixar passar. Hi havia un forat enmig del carrer i era perillós.” La seva germana va poder travessar el riu que es formà davant de la fàbrica on treballava i pogué arribar a casa. Però, per l’Enrique aquella experiència va ser molt impactant. Recorda com un amic seu va caure dins el forat del carrer de la Rasa, al centre de la ciutat, i com el van trobar a les Fonts. L’home va recórrer la ciutat pel clavegueram de sota terra, i la sort de no patir cap cop de gravetat, el va salvar. Quan hi pensa encara no s’ho creu. El dia anterior tots dos parlaven de la calor sufocant que feia “els dos coincidíem en què calia una bona pluja entre tanta calor” però clar, cap dels dos pensava que la pluja arribaria d’aquella manera.²⁸

El telèfon del Parc de Bombers de Terrassa va començar a sonar a primera hora de la tarda. Primer es demanava ajuda per treure aigua de les cases que començaven a inundar-se. Però, quan la pluja no cessava i la tarda avançava, els bombers acudien a salvar persones. La gent es quedava atrapada als carrers, s’agafava dels arbres per tal que l’aigua no se’ls emportés. Els treballadors de les fàbriques que feien torn de nit també demanaven ajut perquè l’aigua omplia la fàbrica i no podien sortir. I molta gent necessitava assistència per sortir de casa quan l’aigua inundava pràcticament tot l’habitatge.²⁹

El parc de bombers ràpidament va fer sonar les sirenes per reclamar personal lliure. Trenta bombers es van organitzar en diversos grups mentre que dos es quedaren recollint trucades i distribuint els serveis.

La situació era dramàtica. La ciutat va quedar-se tota la nit sense els serveis bàsics i totalment incomunicada tant per carretera com per ferrocarril, i això feia encara més difícils les tasques de salvament, de les que s’havien de fer càrrec els bombers i els ciutadans que, en veure el que passava, van sortir al carrer de manera desorganitzada.

L’Antoni encara no creu la sort que va tenir aquell dia. Treballava a una botiga de la Rambla, a prop de casa seva perquè vivia al carrer Galileu, però aquell dia no va anar a treballar perquè no es trobava bé “jo mai tancava la botiga, però aquell dia realment no em sentia amb forces per anar. Quedar-me a casa, amb el que va passar, va ser la millor decisió.” Recorda com el seu pare arribà, del passeig que feia cada dia, més d’hora del que era habitual “El meu pare gairebé no podia respirar i sabia que ens volia explicar alguna cosa però no li sortien les paraules. De sobte va dir “l’aigua s’emporta les persones rambla avall” molt exaltat. Nosaltres no enteníem res i ens va explicar

²⁸ Conversa amb l’Enrique Andrés (25.3.2016)

²⁹ VALLS, Jaume, “Terrassa, l’epicentre de la catàstrofe” *Vallesos, op. cit.*, pp. 54-58

que la Rambla semblava un riu i que va veure com la gent intentava aferrar-se als arbres per no ser emportats per la rierada. Tenia els ulls plens d'horror, és una cosa inexplicable.” Els mateixos ulls amb els que l'Antoni parla ara d'allò perquè, minuts més tard, va ser ell a qui la força de l'aigua l'arrossegà. L'Antoni sortí de casa ràpidament per anar a buscar la seva xicota, ja que estava preocupat. “La imatge del riu baixant per tota la Rambla no la oblidaré mai. No sabia com creuar i la gent que era per allà em van dir que no hi havia manera” i continua explicant “Tenia tanta preocupació que vaig decidir intentar creuar la Rambla, i quan em vaig adonar estava sent arrossegat per la riuada. L'aigua tenia tanta força que no podia frenar de cap manera fins que vaig xocar contra un arbre. En aquell moment ni tan sols vaig sentir dolor, tenia tanta por que vaig veure l'arbre com la salvació i em vaig aferrar amb les meves forces. En aquell moment pensava “t'hauries d'haver quedat a casa” però ja no podia fer res. A l'altra banda de Rambla, d'on jo havia saltat, hi havia dos nois que em feien senyals amb una espelma i amb una corda intentant llançar-me-la, no m'ho vaig pensar i vaig intentar agafar-la. No se com vaig tenir tanta sort d'aconseguir-ho, però ho vaig fer” finalment va aconseguir sortir de l'aigua però la por d'aquells moments la sent molt viva avui.³⁰

Terrassa presentava al dia següent l'aspecte d'una ciutat devastada, com si hagués patit un bombardeig. L'aigua aquella nit va esdevenir el principal enemic dels ciutadans que no s'imaginaren com aquell 25 de setembre podrien perdre la vida, les seves cases, la seva feina o els seus familiars.

2.2. Gestió improvisada

Aquella nit del 25 de setembre de 1962, la ciutadania es va veure desamparada davant la tragèdia. Les rieres i torrents es van desbordar i l'aigua baixava, acompanyada d'arbres, cotxes, animals i, fins i tot, persones, amb una força descomunal emportant-se tot el que li barrava el pas.

Els ciutadans que foren conscients del que succeïa, impulsats per un instint d'ajuda, sortiren de casa per intentar auxiliar aquells que es veien engolits per l'aigua.

Així ho recorda l'Adoración, una veïna del barri de les Arenes que en escoltar els crits i plors dels veïns sortí de casa amb la mateixa bata amb la qual dormia. “Els plors que se sentien eren esgarrifosos. Tot estava a les fosques i l'aigua queia amb una intensitat que mai havia vist.” Aquella nit es va viure amb molta por i amb molt pànic. L'aigua, segons l'Adoración, arribava fins als dos metres d'alçada. “La riera (de les

³⁰ Conversa amb l'Antoni Codina (21.4.2016)

Arenes) estava poblada de cases petites i fetes amb materials molt dèbils. Nosaltres vivíem en un bloc de pisos i des de la finestra veiem com el pas de l'aigua deixava la riera pràcticament neta, sense cases." El sentiment d'impotència de l'Adoración és evident quan recorda com una família demanava auxili desesperadament des de la finestra de casa, cada cop més inclinada, fins que finalment la construcció cedí a la força de l'aigua i la casa, i tota aquella família, baixà riera avall, engolits per l'aigua.³¹

La Creu Roja, que en aquells temps era un cos militaritzat en la seva estructura, mobilitzà la majoria dels seus efectius i voluntaris de tota Catalunya per treballar al Vallès.

Al Dispensari Municipal, a la Mútua i a l'Hospital de Sant Llàtzer atenien els lesionats. Més de 400 acudiren per rebre algun tipus de cura. Les lesions més comunes eren les contusions, erosions, magolaments i ferides per tot el cos. Molts ciutadans acudiren també amb congestions pulmonars a causa de la ingesta d'aigua. Les fractures als braços o cames també eren una lesió freqüent aquella nit. Tot i així, aquells a qui potser l'aigua no els va arribar a fer mal físic, acudiren per rebre atenció psicològica.

Les xifres oficials comptabilitzaren en cent setanta-set persones aquelles que foren ferides d'alguna consideració. En estat greu foren ateses divuit que quedaren ingressades a l'Hospital de Sant Llàtzer. Però aquestes xifres no reflectien totalment la realitat perquè moltes persones afectades de lesions lleus no acudiren a curar-se. Els ciutadans que tingueren la sort de salvar-se i no tenir ferides greus, van quedar-se buscant familiars o amics que havien desaparegut, o intentant recuperar pertinences que havien perdut a causa de la riuada.³²

De les 321 famílies que van quedar-se sense casa, unes dues-centes-cinquanta van ser acollides als baixos de l'Ajuntament, al cinema *Avenida* de l'Avinguda Barcelona, a Ca n'Anglada, a la fàbrica Humet, a la carretera de Castellar; al Centre Social Catòlic i a les esglésies de la Santa Creu, de Ca n'Anglada o del Roser, a les fonts. De la mateixa manera, també s'habilitaren les institucions d'Auxilio Social, amb la Maternitat i Guarderia Infantil. Locals de centres religiosos, com la Fundació Busquets, l'escola de les Germanes Carmelites o l'Escola Pia.

Per altra banda, la Caixa d'Estalvis de Terrassa i la Llar de l'Ancianitat i l'Alberg infantil acolliren a 48 nens. Cent 177 i infants van poder refugiar-se al Col·legi Major Alfonso Sala i a les dependències de l'Acció Catòlica. També l'Institut Industrial acolliria 164 persones, majoritàriament dones i nens.

³¹ Conversa amb l'Adoración Domínguez (3.4.2016)

³² VALLS, *op. cit.*, pp. 65-68

Des de l'Hospital Sant Llàtzer, l'Escola Sagrat Cor i l'Escola Pia es repartien queviures per als damnificats.³³

2.3. Bots i barrals

Pel que fa a l'explicació meteorològica, a Terrassa es van recollir 215 litres per metre quadrat. Però el més important no és la quantitat d'aigua sinó la intensitat d'aquesta.

Les rieres de la ciutat es van desbordar a causa de la intensitat de la pluja que va precipitar-se en molta quantitat però en molt poca estona. Com hem vist, el pluviògraf de la Societat Marcet a Sabadell va calcular que, durant l'estona de més intensitat –al voltant de les 22 i 23 hores de la nit-, van arribar a caure 95 litres per metre quadrat. És a dir, fins a 6 litres per minut. Aquesta quantitat i aquesta intensitat suposa fins a 36.000 litres, dit d'altra manera, 36 metres cúbics d'aigua per segon en cada quilòmetre quadrat.

Aquell dia es van comptabilitzar a la ciutat egarenca entre 223 i 240 litres per metre quadrat, mentre que la mitjana anual és de 650 litres per metre quadrat.³⁴

Tal com analitza el meteoròleg Francesc Mauri³⁵, el clima de Catalunya és un clima mediterrani, per tant, l'estació càlida és la més seca de l'any. Durant l'estiu, les pluges són molt poc habituals i la radiació solar és màxima. Per aquest motiu, el mar Mediterrani va agafant temperatura, fins a arribar a assolir uns 25 graus a la seva superfície. Aquesta alta temperatura s'assoleix a finals d'estiu i principis de tardor.

Aquest mar càlid a causa de les altes temperatures de l'estiu, xoca amb l'entrada d'aire polar a causa de les baixes temperatures en alçada per l'arribada de la tardor. És a dir, es produeix un ascens de l'aire humit i calent que provoca el seu refredament brusc i la condensació de la humitat retinguda. Aquesta circumstància correspon al terme meteorològic de gota freda. La gota freda és el brusc contrast tèrmic entre les baixes temperatures en alçada que arriben i xoquen amb les baixes pressions i que, per tant, provoquen potents núvols de tempesta que poden precipitar molts litres d'aigua en poca estona.

Això és el que va passar aquell dimarts 25 de setembre de 1962 i que va ocasionar el desbordament de les rieres incapaces de canalitzar els 240 litres per metre quadrat que van caure en aquella jornada.

Els dies anteriors a la riuada Catalunya enllaçava la situació anticiclònica de l'estiu amb la situació anticiclònica de la tardor. És a dir, els cels clars permetien la formació

³³ VALLS, *op. cit.*, pg. 71

³⁴ "Una noche infernal de dolor y muerte" DT Dossier – Las riadas en el recuerdo. *Diari de Terrassa*, (25.9.2012) pg. 3

³⁵ RELATS, Vicenç. "Entrevista Francesc Mauri: Dels aiguats del 1962 n'hem après molt, però no prou" *Vallesos*, *op. cit.*, pp. 50-51

d'una massa d'aire mediterrània molt estacionària i amb un contingut ben alt de vapor d'aigua a nivells baixos. Els dies anteriors s'havien registrat temperatures molt altes a Catalunya, com 30° a l'observatori de l'Ebre o 28° a Girona.

El dia 25 de setembre però, la pressió va començar a disminuir a conseqüència de la retirada de l'anticicló cap al centre d'Europa i l'apropament d'una depressió al nord de Galícia. Aquesta pertorbació, causada per la combinació d'aire relativament fred en alçada (a 5.000 metres) i l'entrada d'aire calent a nivells baixos (entre la superfície i uns 2.000 metres), va afectar tota Catalunya i va disparar la inestabilitat.

A part de la quantitat d'aigua precipitada i la seva intensitat, altres factors meteorològics van agreujar la tragèdia a la comarca vallesana.

Aquestes pluges intenses i de curta durada –el que en anglès s'anomena *flash floods*– tenen efectes catastròfics perquè durant les poques hores en què plou, l'aigua cau amb gran intensitat arribant a superar els 200 litres per metre quadrat. Tot i que durant els dies anteriors i posteriors a la riuada les pluges van ser generalitzades a tota la comarca i la resta de Catalunya, les pluges intenses van ser força localitzades, i en les zones afectades van provocar les avingudes i els desbordaments sobtats.

El caràcter i la força destructiva d'aquestes precipitacions es deu a la seva intensitat però també al poc temps de resposta que tenen els ciutadans per fer-hi front. És a dir, el temps per evacuar la població i els vehicles del carrer és molt curt impedit, en la majoria de casos, la possibilitat que els ciutadans es puguin salvaguardar de la pluja. Hi ha casos en què les pluges intenses s'alternen amb precipitacions més moderades i per tant, es recullen més litres però en més estona, això proporciona més temps de resposta. En el cas de la riuada del 1962 les precipitacions intenses van acumular-se en un període molt curt de temps, entre les 21 hores i les 23.30 hores de la nit i, per tant, el temps de resposta va ser pràcticament inexistent.

Aspectes que van influir en la riuada

Agafant els conceptes i definicions de l'Organització de les Nacions Unides³⁶ i el capítol sobre riscos i canvi climàtic del Segon Informe del Canvi Climàtic a Catalunya³⁷, podem explicar altres aspectes que van influir en la riuada del dia 25 de setembre de 1962.

En primer lloc, és important parlar del risc. És la combinació de la probabilitat que es produeixi un episodi potencialment nociu i les seves conseqüències negatives.

³⁶ UNISDR. Terminology on Disaster Risk Reduction [en línia]. UNISDR: Nova York, 2009. <http://www.unisdr.org/eng/terminology/terminology-2009-eng.html>

³⁷ LLASAT, Maria del Carme i COROMINAS, Jordi "Riscos associats al clima" en *Segon Informe sobre el Canvi Climàtic a Catalunya*. 2010, pp. 243-309.

Per altra banda, la perillositat o amenaça és la probabilitat que es produeixi un determinat fenomen natural, d'una certa extensió, intensitat i durada, amb conseqüències negatives.

La vulnerabilitat està constituïda per les característiques i circumstàncies d'una comunitat, sistema o uns béns, que el fan susceptible als efectes perjudicials d'una amenaça.

Un altre concepte important és el grau d'exposició que s'estima a partir de la població, propietats, sistemes i altres elements presents en les zones on existeixen amenaces i que, per tant, estan exposats a potencials pèrdues.

Hem de tenir en compte la mitigació que comprèn les mesures per disminuir o limitar els impactes adversos i, per tant, la millora de les polítiques ambientals, la prevenció en ella mateixa i una major sensibilització pública. I la resiliència que és la capacitat d'un sistema o una societat de resistir, adaptar-se, absorbir i recuperar-se dels efectes del desastre.

Per últim, cal parlar de la prevenció que comprèn les actuacions fetes amb anticipació per tal de pal·liar, disminuir o evitar els danys produïts com a conseqüència del desencadenament del fenomen perillós en qüestió. La predicció és l'anticipació del fenomen amb més o menys antelació, cosa que dependrà del tipus de fenomen. I l'alerta primerenca, que són les capacitats necessàries per generar i difondre la informació d'alerta que sigui oportuna i significativa amb el fi que les persones, comunitats i organitzacions amenaçades es preparin amb antelació per reduir els danys.

Un cop vistos els aspectes que poden influir en els danys que pot provocar un fenomen natural, traslladarem aquests conceptes a la riuada del 1962.

En primer lloc, el coneixement meteorològic de l'època era escàs. L'any 1962 la predicció meteorològica es basava en els mapes desenvolupats pel Servei Meteorològic Alemany, perquè el Centre Europeu de Previsió a Mitjà Termini (ECMWF), que proporciona les prediccions meteorològiques més acurades en l'àmbit europeu, no es va crear fins a l'any 1975.

El satèl·lit *Meteosat* tampoc no estava operatiu i les eines informàtiques eren molt més limitades. No hi havia Internet, ni estacions meteorològiques o hidrològiques automàtiques i la comunicació era més lenta. Per tant, podem dir que la predicció meteorològica era molt limitada i no existia cap sistema d'alerta primerenca que pogués advertir els ciutadans del perill que corrien aquella nit.

Un altre aspecte que marcà la diferència en la riuada del 1962 és la Protecció Civil que no es va organitzar fins molt més tard. En aquells moments, es comptava amb la

Guàrdia Civil, els bombers i l'exèrcit. Però no existia cap pla d'emergència com l'INUNCAT que activa plans d'alerta quan existeix alguna emergència.

La capacitat de resposta davant la riuada va ser pràcticament inexistent, per les pluges intenses i de poca durada, però a més, estaven en mans dels cossos anteriorment citats i de la població, que sense cap tipus d'organització ni coneixement va haver de fer front a la tragèdia.

El factor potser més important i influent en la tragèdia del 25 de setembre de 1962 va ser la vulnerabilitat de la ciutat de Terrassa. L'allau d'immigració que va arribar durant la dècada dels 50 va trobar-se una ciutat amb plena ocupació però que no oferia possibilitats assequibles d'habitatges. Per això, l'ocupació de les lleres de les rieres per petites cases d'auto-construcció era molt habitual. La vulnerabilitat i l'exposició davant el fenomen natural de la riuada eren molt altes. Les construccions de mala qualitat, l'escassetat de serveis bàsics i infraestructures ni equipaments en zones altament inundables van ser un factor clau i determinant en el desastre.

Per tant, podem veure com Terrassa va ser una ciutat vulnerable i exposada al desastre perquè no tenia les eines necessàries per conèixer el perill de les riuades ni la predicció per preveure el que aquella nit podia succeir.

2.4. Dades oficials

Les dades sobre víctimes i danys a la ciutat canvien molt depenent qui informa. El ball de dades és considerable, tant en els mitjans de comunicació com en els informes oferts pel mateix Ajuntament de Terrassa.

Un informe oficial de l'Ajuntament de Terrassa³⁸ datat l'octubre de 1962 ofereix les dades sobre els danys provocats per la riuada. En primer lloc crida l'atenció com es presenta l'informe amb la frase "Terrible experiencia que la provincia nos ha deparado" en què fa referència a la riuada com un fet únicament natural en què els efectes no es van veure agreujats en cap moment per la dolenta situació en la qual estava la ciutat de Terrassa. Aquesta serà una tònica molt generalitzada tant als informes oficials de l'Ajuntament, als discursos de les autoritats franquistes com a les informacions dels diversos mitjans de comunicació de l'època, com en altres capítols veurem.

En aquest informe es divideix la ciutat en cinc zones: la primera per referir-se a la riera del Palau i la Rambla, la segona la dels torrents de Vallparadís; la tercera la de la riera de les Arenes; la quarta és la zona de les Fonts, i la cinquena o neutra,

³⁸ Informe de l'Ajuntament de Terrassa consultat en el llibre VALLS, *op. cit.*, pg. 131-137

anomenada zona zero, comprenia els danys en altres sectors de la ciutat no afectats directament pel desbordament de les rieres i torrents principals.

³⁹Taula 1:

Danys personals i morals	
Morts identificats	195
Morts sense identificar	54
Desapareguts	40
Famílies sense llar	321
Personal a l'atur	241

En total, en aquest balanç inicial que fa l'Ajuntament de Terrassa, es calculen 249 morts, sumant els identificats amb els que no ho estaven.

Unes pàgines més endavant però, l'informe presenta una contradicció sobre aquests càlculs perquè ofereix una xifra total de 235 morts.

L'edat mitjana d'aquestes víctimes era de 25 anys, a conseqüència d'un alt percentatge d'infants morts.

Aigua precipitada i la seva potència

Sobre la quantitat de pluja i la potència amb què va caure, l'informe de l'Ajuntament de Terrassa calcula el volum d'aigua caiguda entre les 19.45 hores i les 23.45 hores. L'aigua s'expressa en metres cúbics (m³) i la seva potència es calcula en cavalls de vapor (CV).

⁴⁰Taula 2:

Riera	Metres cúbics	Cavalls de vapor
Riera de les Arenes	4.102.500 m ³	2.335 CV
Riera del Palau (Rambla)	383.796 m ³	881 CV
Junyent de les dues rieres a les Fonts	4.486.296 m ³	3.436 CV

Danys materials

L'informe de l'Ajuntament de Terrassa calcula en més de 497 milions de pessetes tots els danys materials a causa de la catàstrofe.

⁴¹Taula 3:

Sector	Danys valorats en pessetes
Indústria	304.625.040 PTA

³⁹ Taula 1: Dades oficials sobre danys personals i morals

⁴⁰ Taula 2: Dades oficials sobre la quantitat de pluja i la seva potència

⁴¹ Taula 3: Dades oficials sobre els danys materials de la ciutat

Comerç	36.248.571 PTA
Agricultura	23.500.000 PTA
Habitatges	37.791.938 PTA
Instal·lacions Municipals	48.980.618 PTA
Serveis Públics	15.918.300 PTA
Total de danys	497.053.467 PTA

En aquest quadre es veu com van resultar afectats els diferents sectors econòmics de la ciutat. Destacant la indústria que supera de manera abismal la resta de sectors. La indústria era el motor de Catalunya i de ciutats principals com Terrassa i Sabadell, que centraven pràcticament tota la seva economia en el sector.

Danys en habitatges

Pel que fa als habitatges, l'informe calcula un total de 224 cases totalment destruïdes, que sumen un total de 28 milions de pessetes en danys. En quant a habitatges parcialment afectats, sumaven un total de 638, entre aquells que declararen desperfectes menors a 15 mil pessetes i els que declararen desperfectes superats per aquesta quantitat. En total, els danys suposaven 10 milions de pessetes.

En aquest mateix informe, i com hem vist en la primera taula, es declararen 321 famílies sense llar. Un miler de terrassencs es va quedar sense casa i molts altres tenien la seva llar inhabitable. La solució per aquestes famílies es pressupostava en un milió i mig de pessetes. Com es veurà en el capítol 8 <<La negligència del règim franquista en la gestió de la riuada>>, per pal·liar la falta d'habitatge d'aquestes famílies s'anuncià la construcció de diversos blocs d'habitatge que no s'ocuparien fins a l'any 1965 o, fins i tot, un altre grup d'habitatges que no va ser construït fins més d'una dècada després.

Danys en equipaments municipals

L'Ajuntament de Terrassa va qualificar les pèrdues en equipaments i vies de la ciutat en 49 milions de pessetes. Tenint en compte els edificis, carrers, places, enllumenat públic, instal·lacions esportives, entre d'altres.

La distribució del pressupost per reconstruir els carrers i l'enllumenat públic mostrava signes evidents de marginació de diverses zones de la ciutat. Concretament, les zones perifèriques que més van patir els estralls de la riuada. En el capítol 8 <<La negligència del règim franquista en la gestió de la riuada>>, s'analitza el pressupost de més d'un milió de pessetes per reconstruir el carrer Arquímedes –al centre de la ciutat– o les més de 300 mil pessetes per recuperar la Rambleta del Pare Alegre –també al

centre- mentre que en els barris de la perifèria no es contemplava ni urbanitzar-los ni asfaltar-los.

3. Antecedents

El terme municipal de Terrassa presenta un relleu singular. Està situat en un extrem de la depressió del Vallès, sobre un relatiu pla inclinat cap al sud i envoltat de serralades. Això fa que les aigües que baixen d'aquestes serres hagin erosionat el territori i, en la seva recerca de mar, han marcat un seguit de camins en forma de rieres i torrents. Destaquen la riera del Palau –amb una conca de 14,31 quilòmetres quadrats- i la riera de les Arenes –amb 27,2 quilòmetres quadrats de conca-. El torrent de Vallparadís també és important pel que fa al creixement de la ciutat, ja que té una conca de 8,67 quilòmetres quadrats. Aquestes rieres i torrents estan presents en la ciutat per la proximitat de Terrassa al massís de Sant Llorenç del Munt i de la Serra de l'Obac.⁴²

La riera de les Arenes neix al vent sud del coll d'Estellanes, al municipi de Mura. Té un recorregut de quinze quilòmetres, travessant el municipi de Matadepera i entrant a Terrassa pel Pla del Bon Aire. Dins del municipi egarenc, la riera de les Arenes rep – per la riba dreta- el torrent de Santa Margarida i -per l'esquerra- els de Can Petit, Vilardell i la serra de Galliners. En el seu tram final, arriba fins a Les Fonts on s'aiguabarreja amb la riera de Palau i formen la riera de Rubí.

Per altra banda, la riera del Palau neix al nord del terme de l'aiguabarreig dels torrents de Can Bogunyà i Can Candi i rep –per la riba dreta- els cabals dels torrents Cançonner, Mitger, de la Maurina, de les Aymerigues, de Ca n'Aurell i de les Carbonelles. Per la riba esquerra, la riera de Palau conflueix amb els torrents d'en Pere Parres, del Turó de l'Argila i el del Salt, de Vallparadís fins que arriba a Les Fonts on, com hem dit, s'uneix amb la riera de Les Arenes per formar la riera de Rubí. Aquesta desemboca al riu Llobregat a l'alçada de El Papiol. Altres torrents de la ciutat com el de Grípià i la Betzuca, són afluents del riu Ripoll i desemboquen al riu Besòs.

Aquests torrents i rieres són de conques reduïdes i tradicionalment secs i permeables. Únicament porten aigua després de pluges intenses al massís de Sant Llorenç del Munt. Però, com analitza Verdaguier les rierades han estat sempre un mal endèmic per la ciutat terrassenca. Des de finals de segle XIX les rierades es produïen a Terrassa de manera puntual però amb una certa constància al llarg dels anys. Destaca la riuada de l'any 1985 que provocà greus inundacions. L'agost de 1913 Terrassa va patir un altre rierada perquè el torrent de Vallparadís es va desbordar, arrencant arbres, inundant cases i obstruint-se de troncs provinents de la muntanya.

⁴² VERDAGUER, *op. cit.*, pp. 7-51

Durant els anys 20, 30 i 40 es produeixen riuades intermitents amb danys materials localitzats. El juliol de 1928 tots els camps del torrent de Vallparadís, així com les seves collites, van quedar inundades. El 18 de juny de 1930 el col·lector de la Rambla va obstruir-se a causa d'una forta tempesta que arrossegà quatre infants que jugaven a la zona. L'any 1944 una forta tempesta a la serralada de l'Obac va provocar que l'aigua que baixava per tots els torrents i rieres que travessen Terrassa s'emportessin el molí de Can Gonteres, els seus correus i, fins i tot, la vida de vuit persones.⁴³

Ens trobem una ciutat travessada de nord a sud per dues-centes vies fluvials entre torrents i rieres. Són els camins naturals que busca l'aigua en el seu descans en un terreny molt accidentat com és el que conforma el municipi. És a dir, la ciutat fa pendent de nord a sud, una pendent solcada per torrents i rieres, camins naturals per on l'aigua traça el seu curs. La particular orografia de la ciutat, juntament amb una climatologia propícia a fortes pluges estacionals, són elements ideals perquè s'enregistrin riuades. I quan parlem de riuades, hem de dir que l'aigua a vegades té la necessitat d'obrir-se camí i tornar al seu cabal, que en més d'una vegada –i per desgràcia- està ocupat per construccions humanes, com en part va succeir el 1962 a Terrassa.⁴⁴

Per tant, podem veure com la riuada del 1962 no va ser un cas aïllat. Les inundacions són fenòmens naturals extrems, que la interacció humana pot agreujar fins a la tragèdia –com va passar aquell 25 de setembre- però no són fenòmens extraordinaris. Les riuades formen part de l'essència de les terres vallesanes. A la comarca les inundacions, com a norma general, són el resultat de la combinació de fortes pluges que ocasionen, com a resposta hidrològica, el desbordament de la xarxa fluvial, fet que origina les anomenades avingudes. És important saber que al Vallès, com a tot el món mediterrani, les inundacions són el risc natural que més danys produeix, ja que a més dels efectes perjudicials que ocasiona el cobriment d'aigua d'àmplies zones, cal afegir l'acció erosiva i el poder d'arrossegament que tenen les aigües carregades de sediments, fet que succeí la nit del 25 de setembre.⁴⁵

⁴³ VERDAGUER, *op. cit.* pp. 7-51

⁴⁴ “Una noche infernal de dolor y muerte” DT Dossier – Las riadas en el recuerdo. *Diari de Terrassa*, (25.9.2012) pg. 3

⁴⁵ BERTRAN, Jordi, “Cel, terra i gent” *Vallesos*, *op. cit.*, pp. 122-125

3.1 Canalització de la riera del Palau, el torrent de Vallparadís i la riera de les Arenes

L'any 1903 es va fer la primera canalització de la riera del Palau. Quan la població va créixer a l'altre costat de la riera a finals del segle XIX, es van construir diversos ponts per enllaçar les dues bandes de la riera. L'any 1926 es va canalitzar la part nord de la riera, i els anys 60 la part sud, fent passar la riera coberta per la Rambleta del Pare Alegre i desvinculant-la del seu pas natural pel barri del Segle XX.

Pel que fa al Torrent de Vallparadís, ja l'any 1915 es presenta el projecte "Ciutat Jardí" dissenyat per l'arquitecte Josep M. Coll i Bacardí, que pretenia construir un parc natural en mig de la ciutat. Aquest projecte presenta grans costos econòmics als quals l'Ajuntament no va poder fer-hi front fins a l'any 1989, per tant, no és fins aquest any que el torrent de Vallparadís no es canalitza.⁴⁶

Per últim, la riera de les Arenes forma un areny novell, pla sense marges pràcticament i nodrit de pocs afluents, al seu pas per Terrassa. La riera de les Arenes l'any 1962 no estava canalitzada. Ni tan sols s'havien començat les tasques de canalització. A més, la riera de les Arenes tenia una fondària pràcticament inexistent, ja que era geològicament jove i no estava massa enfondida respecte al nivell del sòl.⁴⁷

Com hem vist, els antecedents de la riuada del 1962 són nombrosos però, que cap rierada anterior ocasionés importants danys materials ni humans va fer que la població terrassenca tingués un excés de confiança i no veiés en les rieres un perill.

En cas d'avingudes, la llera de la riera de les Arenes es podia ampliar o desplaçar. Quan el que envoltava aquesta llera eren conreus, el fet que aquesta s'ampliés o es desplaçés no suposava danys importants, sinó estralls en l'agricultura. El problema va ser quan el 25 de setembre de 1962 la llera de la riera de les Arenes va ampliar-se de manera considerable i no només va trobar conreus al seu voltant, sinó cases i famílies que hi vivien des de l'inici de la dècada dels 50. Famílies d'immigrants que en arribar a Terrassa per treballar en la indústria tèxtil, van trobar un lloc de feina però no un habitatge on viure, com veurem més endavant.

3.2 Sense cap pla urbanístic en funcionament

La població de Terrassa va créixer de manera accelerada durant la dècada dels 50. Tot i ser un alt increment que va tenir lloc en poc temps, aquest fenomen ja havia estat previst anys abans. Ja l'any 1919 l'arquitecte Melcior Vinyals havia previst que la població de Terrassa arribaria fins a la riera de les Arenes, per aquest motiu va

⁴⁶ MASPOCH, Mònica. *Galeria d'Autors*. Ajuntament de Barcelona, 2009, pp. 74-75.

⁴⁷ PONT, Ferran "L'afecció de les rieres i dels torrents en el creixement de la ciutat" en AULET (ed.), *op. cit.*, pp. 55-79

plantejar una plantació d'arbrat que resolia l'encontre entre la riera i les illes de l'eixample projectat al llarg del seu marge dret. Tot i així, Vinyals va modificar el seu pla –aprovat l'any 1933- incorporant-hi la canalització de la riera. Tot i l'aprovació del Pla Vinyals l'any 1933, la canalització l'any 1962 encara no s'havia començat, pels costos econòmics que suposava.⁴⁸

L'any 1951, veient la immigració que arribava de diferents parts d'Espanya i la impossibilitat de l'Ajuntament de fer front a la canalització de la riera de les Arenes, els arquitectes Manuel Baldrich i Antoni Perpinyà van projecte un pla d'ordenació de la ciutat, conegut com "Pla Baldrich" en què preveien un augment de la població terrassenca que assoliria l'any 2000 els 160.000 habitants. L'Ajuntament de Terrassa va considerar el projecte excessivament restrictiu i futurista -anys després es demostrà que les previsions quant a l'augment de població es van quedar curtes-. El Pla Baldrich establia la riera de les Arenes com a límit urbà, amb la prohibició d'edificar a l'altra vora de la llera. Però els interessos especulatius dels propietaris van prevaler per sobre dels interessos de la ciutat i els ciutadans, i el projecte va ser impugnat per les seves limitacions i la seva tramitació s'abandonà sense cap resultat.⁴⁹

Els anys 50 van ser determinants en el creixement de la ciutat terrassenca. Un creixement desigual, que no seguia la seqüència lògica del procés urbanístic – parcel·lació, urbanització i edificació- i que donaren lloc a barris disgregats, en què predominaven les cases d'auto-construcció amb materials molt dèbils.

L'any 1956 es va aprovar la Llei del Sòl que permetia un salt qualitatiu en la concepció legal de l'urbanisme. Aquesta llei però, no va servir per canviar la situació a la ciutat de Terrassa pel fet de no disposar del desenvolupament reglamentari ni dels recursos financers necessaris. L'any 1959, s'aprova també el Pla d'Estabilització que va posar fi a l'època autàrquica per donar pas a l'obertura i liberalització de l'economia espanyola.⁵⁰

Entre aquests dos fets, l'any 1958 es presenta un nou Pla General d'Ordenació - redactat pels arquitectes Jordi Alsius i Josep Pratmasó- que pretenia modificar aquells paràmetres que es van rebutjar del Pla Baldrich l'any 1951. Però aquest nou pla tampoc és aprovat perquè es presentaren prop de 500 impugnacions, que acusaven l'acusaven de ser encara massa restrictiu en quant a terrenys edificables.

Per aquest motiu, l'Ajuntament decidí presentar una contraproposta –l'any 1961- que, tot i contemplar la canalització de la riera, permetia l'ocupació pràcticament total

⁴⁸ PONT, *op. cit.* en AULET (ed.) *op. cit.*, pg. 57

⁴⁹ MARQUEZ, *op. cit.* en AULET, *op. cit.* pp. 99-141

⁵⁰ SALES i SALES, *op. cit.*, pg. 75

de les ribes de la riera de Les Arenes.⁵¹ És a dir, en els terrenys que en el Pla Vinyals (1933) o Pla Baldrich (1951) es consideren no edificables per la inseguretat envers la riera, en la contraproposta de l'any 1961 es permet l'edificació.

La qualificació d'aquests terrenys va fer que els empresaris de la construcció - interessats a tenir el màxim terreny possible per construir- miressin amb bons ulls la contraproposta de l'Ajuntament. Per tant, aquesta va rebre poques impugnacions. Tot i així, per ser aprovada havia de passar per la *Comisión Central de Urbanismo de Madrid*, ja que Terrassa era una ciutat de més de 50.000 habitants. Aquesta *Comisión Central de Urbanismo de Madrid* ja estava creada per Decret però encara no havia estat constituïda. D'aquesta manera, les funcions d'aquesta *Comisión* passaren directament al ministre de la *Vivienda*. Aquest endarreriment en l'aprovació va fer que el dia 25 de setembre de 1962 el Pla d'Ordenació presentat per l'Ajuntament no estigués encara aprovat ni en curs.

Per tant, l'any 1962, en el moment de la riuada, l'últim pla aprovat i que teòricament està en funcionament és el Pla Vinyals de l'any 1933, que per altra banda –tot i ser aprovat- no va posar-se en marxa per inviabilitat econòmica.⁵²

Amb aquests antecedents, el 25 de setembre de 1962, l'aigua de la riuada va trobar-se una ciutat excessivament confiada respecte a les rierades, desarticulada, desigual i sense cap pla urbanístic que fes front a l'allau d'immigració que arribava d'arreu d'Espanya.

4. Context

El context internacional en què succeí la riuada del 1962 estava marcat per la Guerra Freda, que enfrontava la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques (URSS) liderada pel general Nikita S. Krusxov i els Estats Units d'Amèrica (EUA) presidits pel demòcrata John Fitzgerald Kennedy.

La Guerra Freda que començà l'any 1947 –i no acabaria fins al 1991- enfrontava el capitalisme econòmic amb el comunisme soviètic i, tot i que no va desencadenar una guerra mundial, les dues potències pretenien implantar el seu model polític i econòmic arreu del món.

4.1. Espanya en el context internacional

Quan s'inicià la Segona Guerra Mundial (1939-1945), Espanya acabava de superar una dura Guerra Civil (1936-1939) que no permetia el país enfrontar-se a un altre

⁵¹ VALLS, *op. cit.*, pp. 25-28

⁵² "Informació sobre els plans d'ordenació d'algunes zones afectades" *Serra d'Or* (octubre-novembre 1962) pg. 21

conflicte armat. Per aquest motiu, l'Espanya de Franco no va participar directament a la Segona Guerra Mundial. Però, quan aquesta guerra acabà, el règim franquista es veié totalment aïllat, contrari a les potències vencedores de la guerra i còmplice durant el conflicte de les dictadures derrotades.

Aquest aïllament es va veure reforçat l'octubre de 1946, quan Franco sol·licità l'entrada d'Espanya a l'Organització de les Nacions Unides (ONU) i no va ser acceptada per la seva condició de règim dictatorial.

Tot i així, a mesura que les posicions internacionals feien preveure l'inici d'un altre conflicte –la Guerra Freda– Franco era conscient que el seu anticomunisme i la posició geo-estratègica d'Espanya l'ajudarien a rebre el reconeixement internacional.

Tant l'actitud de les potències occidentals com dels EUA van canviar envers Espanya. Aquest canvi es reflectí en la decisió de l'ONU, l'any 1950, de derogar l'acord del 1946 que impedia l'entrada d'Espanya en l'organització. Finalment, l'any 1955 Espanya entrà a formar part de l'ONU.

Els acords amb els EUA ja se signaren abans de l'entrada d'Espanya a les Nacions Unides, ja que l'any 1953 ambdós països arribaren a l'acord que els EUA rearmarien l'exèrcit espanyol a canvi de la concessió de bases navals i aèries a la Península.⁵³

L'any 1958 Espanya va entrar a l'Organització Europea per a la Cooperació Econòmica (OECE), al Fons Monetari Internacional (FMI) i al Banc Mundial. D'aquesta manera, l'aïllament internacional del règim franquista va donar pas a la seva integració en les organitzacions mundials més importants.

4.2. Context econòmic de la riuada

Després de la fi de la Segona Guerra Mundial i a causa de l'aïllament internacional que, com hem assenyalat, patia el país espanyol, Franco decidí implantar a Espanya un model d'economia autàrquica. És a dir, una economia que depenia exclusivament dels recursos propis del país.

En aquest període d'economia autàrquica o tancada, Espanya patí una greu i permanent crisi. Durant els anys cinquanta les condicions de vida dels ciutadans es veieren greument deteriorades, amb un augment de la misèria i el mercat negre. Tot plegat ocasionà un retrocés en el nivell de benestar de la població.

Durant la dècada dels 50 l'economia d'Espanya havia de fer un canvi per adaptar-se a la seva nova situació en l'àmbit internacional. L'entrada a organitzacions mundials

⁵³ Pacte de Madrid. Signat el 26 de setembre de 1953 al Palau de Santa Cruz per Espanya i els Estats Units d'Amèrica.

com l'ONU, el Fons Monetari Internacional o el Banc Mundial van fer que l'economia espanyola intentés obrir-se per deixar enrere el dur període d'autarquia.

D'aquesta manera, l'any 1959 entraren al govern els tecnòcrates –favorables a una economia liberal- i es posà en marxa el Pla d'Estabilització, dissenyat pels economistes Enrique Fuentes Quintana i Joan Sardà Dexeus. El Pla d'Estabilització tenia per objectiu estabilitzar i alliberar l'economia del país, fet que va propiciar un creixement econòmic durant els anys seixanta. Aquest creixement però no va ser suficient per aturar l'emigració de molts ciutadans a altres països per trobar feina. Els destins més habituals eren França, Alemanya i Suïssa. Pel que fa a Catalunya, segons l'estadística oficial, l'any 1962 més d'11.000 catalans emigraren a Europa per raons econòmiques.⁵⁴ La majoria d'aquests emigrants eren homes en edat de treballar.

La fàbrica catalana

Bona part de la producció industrial de l'Estat es concentrava a Catalunya. Dins de Catalunya però, destacaven sobretot les ciutats de Terrassa i Sabadell que concentraven les tres quartes parts del sector tèxtil de tot l'Estat.

Pel que fa a Terrassa, la indústria tèxtil llanera era la principal font d'ocupació de la ciutat, ja que l'agricultura estava en decadència i el sector dels serveis encara no estava implementat. A més, el sector tèxtil es va veure beneficiat pel Pla d'Estabilització, ja que aquest permetia disposar de matèries primeres i així incrementar la producció.⁵⁵

Per aquest motiu, Terrassa necessità molta mà d'obra –també per compensar l'obsolescència de la maquinària emprada- i aquest fet va propiciar l'allau d'immigració d'arreu d'Espanya a la capital vallesana.

4.3. Context polític de la riuada

Pel que fa al context polític en què succeí la riuada del 25 de setembre de 1962, el règim franquista tenia la seva columna vertebral en l'exèrcit, guanyador de la Guerra Civil.

L'obertura que en els anys 50 es fa de l'economia, no es pot traslladar a la política, que continuà sent restrictiva. L'any 1958 es crea la llei de *Principios del Movimiento* en què es defineix Espanya com una monarquia tradicional, catòlica, social i representativa.⁵⁶

⁵⁴ Entrevista amb Lourdes Plans (19.5.2016)

⁵⁵ MARCET, *op. cit.*, pp. 19-20

⁵⁶ Ley de Principios del Movimiento, 17 de maig de 1958. BOE núm. 95 [en línia] <http://www.boe.es/boe/dias/1967/04/21/pdfs/A05250-05272.pdf> pp. 2-3.

Catalunya, després de la derogació de l'Estatut d'Autonomia⁵⁷, estava totalment sotmesa al règim franquista, ja que les seves institucions havien estat abolides.

La representativitat de l'Estat dins de Catalunya quedava en mans del Governador Civil –l'any 1962 era Matías Vega Guerra-, del president de la Diputació Provincial –en el moment de la riuada era Joaquin Buxó Dulce de Baigar, marquès de Castellflorite- i dels alcaldes –en el cas de la ciutat de Terrassa, Josep Clapés-.

El *Movimiento Nacional* –com s'anomenava des de 1958 la *Falange Española Tradicionalista y de las JONS (FET)*- era ja aleshores més una simple carcassa burocràtica que una força real d'influència i poder. El règim posseïa una gran xarxa de mitjans de comunicació que informaven sobre les excel·lències del règim i difonien les consignes ideològiques franquistes.⁵⁸

4.4. Context de la ciutat de Terrassa

La ciutat de Terrassa l'any 1962 estava representada per l'alcalde Josep Clapés que –com tots els alcaldes de la dictadura- va obtenir l'alcaldia per decisió del règim franquista. Va ser l'any 1955 quan el Governador Civil el va designar oficialment per al càrrec. Clapés era un alcalde que procurava actuar de pont entre els interessos de la burgesia industrial i el poder polític dels falangistes, ja que pertanyia alhora als dos grups de poder de la ciutat.⁵⁹

Durant els anys previs a la riuada, Terrassa estigué marcada per l'arribada massiva d'immigrants d'arreu d'Espanya i per la poca previsió i organització d'aquesta allau de nousvinguts.

Increment massiu de la població

Com hem assenyalat, l'any 1962 Catalunya era la fàbrica d'Espanya, ja que concentrava gairebé tota la producció de l'Estat. A Catalunya predominaven els sectors de la metal·lúrgia, les indústries químiques i la manufactura tèxtil. Precisament la manufactura tèxtil predominava de manera molt destacada a les ciutats de Terrassa i Sabadell, que concentraven aleshores el 70% de la producció d'aquest sector de tot l'Estat, com ja hem vist. Només la indústria tèxtil llanera ocupava al voltant de 26.000 obrers que treballaven en unes tres-centes empreses.⁶⁰

El sector tèxtil a Terrassa funcionava a tot ritme i la ciutat vivia una situació de gairebé plena ocupació, fet que provocà la demanda de mà d'obra a la ciutat. Segons

⁵⁷ Estatut d'Autonomia de 1932, conegut com Estatut de Núria, va ser derogat per Franco el 5 d'abril de 1938, en l'ocupació de Lleida durant la Guerra Civil Espanyola (1936-1939).

⁵⁸ Entrevista amb Lourdes Plans (19.5.2016)

⁵⁹ MARCET, *op. cit.*, pp. 19-20

⁶⁰ "Los efectos en la industria terrassense" *Diario de Terrassa* (25.9.1987). pg. 21

les dades oficials la ciutat de Terrassa tenia 47.962 habitants l'any 1942. L'any 1950 la població de Terrassa augmentà fins a 58.880 habitants. No obstant això, va ser durant la dècada dels 50 que la ciutat veié un increment molt important de la seva població, arribant als 92.382 habitants l'any 1960 i als 100.311 l'any de la riuada, el 1962. Aquest augment de la població és degut a l'allau d'immigrants que arribaven d'arreu d'Espanya, ja que l'any 1962 el 63,3% de la població terrassenca era immigrant. L'arribada de ciutadans nous s'accentuà entre els anys 1960 i 1962, que com podem veure van significar per la ciutat un increment de la població en 7.929 habitants. A més, podem dir que la gran majoria d'aquesta població eren ciutadans en edat de treballar, ja que la població d'entre 0 i 14 anys engloba un 25,2% de la població total, mentre que els ciutadans majors de 65 anys comprenien només un 7,35%.⁶¹ Per tant, un 67,45% de la població terrassenca de l'any 1960 estava en edat de treballar i va veure en la indústria tèxtil l'oportunitat d'aconseguir un lloc de treball.

Durant la dècada dels 50 la població de Terrassa augmentà en 33.502 persones. D'aquestes, 14.013 persones eren immigrants d'arreu d'Espanya, el que suposa un 41,83% d'aquest increment de població. La majoria d'aquests immigrants procedien d'Andalusia com podem veure en la següent taula:

⁶²Taula 4:

Origen	Nº de persones
Nascuts a la resta d'Espanya	14.013
Andalusia	10.108
Aragó	804
Castella - la Manxa	941
Castella i Lleó	518
Extremadura	509
País Valencià	396
Galícia	171
Múrcia	245
Madrid	97
Ceuta o Melilla	80

⁶¹ Informe de conjuntura de Terrassa. Ajuntament de Terrassa, 2001. [en línia] <http://www2.terrassa.cat/laciutat/xifres/ic01/02ic01poblacio.pdf>

⁶² Taula 4: Dades oficials sobre l'origen de la immigració arribada a Terrassa durant la dècada del 1950. Font: Informe de l'Ajuntament de Terrassa, *Els treballadors estrangers en l'estructura econòmica de Terrassa*, 2003. [en línia] http://www2.terrassa.cat/laciutat/xifres/estudis/2004estrangers/paper_01capitol11.pdf

Astúries	32
País Basc	23
Balears	26
Navarra	24
Cantàbria	13
Rioja	19
Canàries	7
Nascuts a l'Estranger	129

De tots els nouvinguts que arribaren a Terrassa durant els anys 1950 i 1960, el 72,13% provenien d'Andalusia. Tot i així, com es pot veure a la taula 4, la capital vallesana va rebre població d'arreu d'Espanya, encara que en menor mesura.

Terrassa era llavors una ciutat en plena explosió demogràfica i acollidora d'una massa immensa d'immigrants. Cada dia el nombre de terrassencs augmentava en 22 persones.⁶³

En aquells anys, es va produir a Espanya un moviment migratori molt important del camp cap a les ciutats. Els ciutadans de les zones agràries del país es desplaçaren al nord industrial de la Península. Els joves que no havien viscut la Guerra Civil de manera directa i que ja havien superat el període de pobresa i fam de la postguerra decidiren buscar en la indústria catalana la prosperitat que mai no aconseguirien en els seus pobles. Per aquest motiu, la ciutat de Terrassa esdevingué un atractiu per aquests nouvinguts, ja que la ciutat possibilitava l'assoliment d'un lloc de treball en les seves indústries. Quan aquests nouvinguts retornaven- per un curt període de temps- als seus pobles d'origen, era molt habitual que tornessin acompanyats d'algun familiar o amic que també volia prosperar en la indústria tèxtil egarenca.⁶⁴

Equipaments municipals insuficients

Aquesta allau d'immigració era ben rebuda per la indústria terrassenca, que necessitava molta mà d'obra a les seves fàbriques. Tot i així, Terrassa no comptava amb aquest augment tan important de la població i la ciutat no estava preparada per rebre els milers de nouvinguts que arribaren.

Segons el cens oficial, Terrassa tenia, l'any 1960, 500 vies urbanes, amb una longitud aproximada de 250 quilòmetres. La majoria d'aquestes vies estava sense urbanitzar. En aquesta trama urbana, en què se situaven les indústries, es podien

⁶³ MARQUEZ, *op. cit.* pp. 7-40

⁶⁴ Entrevista amb Lourdes Plans (19.5.2016)

trobar només una vintena de places públiques. Aquests equipaments municipals no responien a la necessitat dels 2000 automòbils, 900 camions i furgonetes, 3100 motocicletes i les 2500 bicicletes que hi circulaven pels carrers. Els autobusos de la ciutat només oferien dues línies, la transversal -que arribava fins als grups de Sant Llorenç passant per la carretera de Castellar- i la clàssica circumval·lació. Aquestes dues línies arribaren a fer quatre milions de trajectes.⁶⁵

Escassetat d'habitatges

L'any 1962 la ciutat de Terrassa disposava de poc més de 25.000 habitatges censats, com ja hem vist. Tenint en compte que la població aquell mateix any superava els 100.000 habitants, podem veure com Terrassa no estava preparada ni presentava les condicions adients per rebre tanta immigració.

El problema amb l'habitatge va ser un mal endèmic des dels anys quaranta juntament amb la falta d'infraestructures bàsiques, d'equipaments i de serveis.

El problema d'escassetat d'habitatge es pretenia solucionar amb la construcció de diversos blocs de pisos a zones perifèriques de la ciutat. Es tracten dels habitatges de protecció oficial dels barris d'Ègara, Sant Llorenç i Montserrat.⁶⁶

L'Obra Sindical del Hogar (OSH) depenia del *Consejo Nacional de Falange Española Tradicionalista y de las JONS*. La seva funció era la construcció d'immobles que fossin assequibles per gran part de la població, sobretot estaven destinats als treballadors i les seves famílies.

Pel que fa al barri d'Ègara, la OSH va planificar la construcció de 228 habitatges construïts en dues fases –la primera l'any 1950 i la segona l'any 1958-. Aquests habitatges es van construir en mig d'antics camps de conreu i no tenien els serveis indispensables.

El barri de Sant Llorenç del Munt també va ser una de les zones en què la OSH va construir diversos blocs de pisos per pal·liar la manca d'habitatges a la ciutat. En la primera fase es van construir 528 habitatges i 12 locals comercials. A la segona fase, els blocs es van construir al nord-est dels primers, és a dir, envaint la llera de les Arenes. El 1961 s'inauguraren els 427 habitatges i els 27 locals comercials que es construïren sobre terrenys agrícoles de 30.585 metres quadrats i que completaven els que s'anomenaran grups de Sant Llorenç.

Per últim, la OSH va construir també al barri de Montserrat un gran nombre de pisos, inaugurats a finals de l'any 1961. A l'altra banda de la riera de les Arenes, es

⁶⁵ VALLS, *op. cit.*, pp. 23-25

⁶⁶ MARCET, *op. cit.* pp. 19-20

construïren 4 blocs de 4 o 5 pisos, que conformaren un total de 542 habitatges. Tots aquests pisos tenien unes dimensions molt reduïdes, de 45 a 54 metres quadrats.

La construcció d'aquests grups de pisos a Ègara, Sant Llorenç i Montserrat pal·liava en certa manera l'escassetat d'habitatges evident a la ciutat de Terrassa i tenia per objectiu donar cabuda a tota aquella massa d'immigrants que arribava de manera constant a la ciutat. Tot i així, la construcció d'aquests blocs de pisos no va ser suficient per acollir l'allau de nouvinguts. A més, aquests blocs de pisos es construïren enmig d'antics camps agrícoles de conreu i sobre la mateixa llera de la riera de les Arenes. La construcció d'habitatges en aquestes zones perifèriques accentuava la dualitat de la ciutat: el centre acollia les indústries i les zones residencials mentre que la perifèria creixia de manera irregular i desarticulada sense cap tipus de control.⁶⁷

És això el que donarà pas a una tragèdia que s'hauria pogut evitar.

5. Altres factors que van determinar la tragèdia

La riuada del 25 de setembre de 1962 es va veure envoltada d'altres factors que no tenen res a veure amb l'aigua i que van fer que la riuada esdevingués una autèntica catàstrofe.

L'allau d'immigració que arribà a Terrassa la dècada dels 50 i principis dels anys 60 vingué amb l'objectiu de trobar un lloc de feina i un habitatge per començar una vida digna que no aconseguirien als seus pobles d'origen. Però en arribar a Terrassa van trobar-se una ciutat desestructurada, gestionada de manera ineficient per les autoritats i en la qual els interessos privats prevalien per sobre dels interessos col·lectius dels ciutadans. Així ho explicà Antonio Losada en l'article "Inmigración, precariedad y trabajo duro" al *Diari de Terrassa*: "En la España "una, grande y libre" de la dictadura franquista del año 1962, Terrassa era una ciudad en pleno crecimiento – contaba con cien mil habitantes, el doble que veinte años atrás- gracias al motor de la industria textil lanera y de los fabricantes de medias y género de punto, prácticamente el único sector productivo relevante en aquel momento, cuando la agricultura se encontraba en decadencia y la implantación de los servicios era escasa. La ciudad necesitaba mano de obra barata (se vivía en una situación de casi pleno empleo) y ésta le llegaba a través de la inmigración (desde los campos hacia las ciudades y desde el sur agrario hacia el norte industrial de la península)."⁶⁸

⁶⁷ La informació dels darrers 5 paràgrafs és extreta de l'entrevista amb Lourdes Plans (19.5.2016)

⁶⁸ "Inmigración, precariedad y trabajo" DT Dossier – Las riadas en el recuerdo. *Diari de Terrassa*, (25.9.2012). pg. 4

D'aquesta manera, les infraestructures, els equipaments i els serveis necessaris per a la població no eren la prioritat de les autoritats, preocupades pel correcte funcionament de la indústria i l'obtenció del màxim benefici privat.

5.1. Nivell de vida de la població treballadora

El sector de la població treballadora l'any 1962 s'estava recuperant, encara, del dur període d'autarquia que havia imposat el règim franquista. La crisi que va patir Espanya a causa del seu aïllament internacional i la necessitat de subsistir únicament amb recursos propis del país va fer que el nivell de vida de la població caigués a límits molt baixos.

L'any 1962 la ciutat de Terrassa, com hem dit, gaudia d'un bon moment quant a la indústria tèxtil. Les fàbriques cada cop necessitaven més treballadors per cobrir les necessitats de les empreses i la producció creixia a un ritme accelerat. La indústria d'aquells anys ocupava tres de cada quatre terrassencs i gairebé la meitat d'aquests treballava al sector tèxtil. A més, les grans empreses tèxtils tenien diversificades les tasques a realitzar i això donava lloc a petites fàbriques que necessitaven mà d'obra, com el sector de la llana, el cotó, la paqueteria i, sobretot, el gènere de punt.⁶⁹ Segons el periodista Vicenç Radabán, a ciutats com Terrassa, Sabadell i Rubí, el sector del tèxtil era molt important, i a més, ja s'incorporaven, en aquells anys, nous sectors industrials que reclamaven mà d'obra que en aquelles poblacions no hi havia, per tant, existí un efecte reclam claríssim de treballadors d'altres punts d'Espanya.⁷⁰

Tot i així, el nivell de vida dels treballadors no millorava. La fam i la pobresa no eren tan habituals com anys enrere però els seus sous no permetien gaires luxes. Si la família era de quatre o cinc membres no es podia viure, encara que també treballés la dona. En aquella època eren sous baixíssims per a tothom, però clar, els nouvinguts tenien la necessitat de construir-se una casa o llogar-la i això feia que el seu sou fos encara més limitat. No hi havia diners per sobreviure en bones condicions.⁷¹

Segons l'economista Josep Jané i Solà, el salari mitjà a Catalunya l'any 1962 era de 2.791 pessetes mensuals. Era un 10% més alt que a la resta d'Espanya, però no permetia massa alegries consumistes. Pel que fa a Catalunya, parlaríem d'unes 39.000 pessetes de renda bruta anual, però si ens centrem en Terrassa, la majoria de declaracions dels damnificats era de 25.000 a 35.000 pessetes. S'han de tenir en compte els treballadors considerats mà d'obra qualificada que tenien un sou per sota

⁶⁹ PONT, *op. cit.* en AULET (ed.) *op. cit.*, pg. 60

⁷⁰ Entrevista amb en Vicenç Radabán (5.5.2016)

⁷¹ Entrevista amb Lourdes Plans (19.5.2016)

de les 200 pessetes setmanals, és a dir, unes 12.000 pessetes l'any.⁷² Estem parlant de sous molt baixos que amb prou feines cobrien les despeses bàsiques de qualsevol família.

Durant els primers anys de la dècada dels 60, la producció de la indústria tèxtil a Terrassa va augmentar de manera considerable i la situació econòmica, tant de la ciutat com del país en general, va millorar en iniciar-se el període d'apertura econòmica.⁷³ Tot i així, la producció d'aquestes indústries estava encara molt allunyada dels estàndards de producció europeus. La poca tecnificació de la maquinària emprada en la indústria catalana en relació amb la modernització de la maquinària europea era determinant quant a la producció d'una indústria i altra.

Anys més tard, el rotatiu local *Diari de Terrassa* parlà del nivell de vida de la població treballadora de la ciutat "La Terrassa de aquellos años crecía de forma caótica y mientras que la industria prosperaba y enriquecía a unos pocos, la inmensa mayoría de la población vivía en la más absoluta precariedad y trabajaba interminables jornadas en los telares, en unas condiciones que dejaban mucho que desear y a cambio de salarios muy bajos.

"En la Terrassa de 1962 funcionaban unos 140 husos (instrumentos manuales de forma cilíndrica que sirven para hilar y devanar) de hilar estambre y 49 de hilar lana, todos ellos repartidos en 2.800 telares, mientras que los telares de algodón –para fabricar medias- eran unos 250, por unos 750 de tejer género de punto. Asimismo, en las fábricas se trabajaba seis días a la semana en tres turnos continuados o en horarios partidos. Así, los trabajadores del primer turno empezaban su jornada a las cuatro de la madrugada y los del turno partido acababan a las siete de la tarde. Los salarios de los empleados no cualificados no llegaban a las doscientas pesetas semanales."⁷⁴

Tot i que, amb la perspectiva actual, el nivell de vida de la població obrera dels anys 60 ens sembli molt precària, per aquells que emigraven d'arreu d'Espanya, instal·lar-se a Catalunya era tot un avenç. El periodista Vicenç Radabán assenyala al respecte: "El nivell de vida corresponia a una industrialització accelerada: treballant moltíssimes hores per un sou relativament baix però que, comparat amb el que podien guanyar al seu poble d'origen, era un gran progrés. A Catalunya, en aquest cas a la zona del Vallès, els nouvinguts tenien la possibilitat de formar la seva família, de tenir fills. I a més, tenien el seu propi habitatge. Molta gent podia venir de ser jornal·ler a un

⁷² VALLS, *op. cit.*, pg. 19

⁷³ Pla d'Estabilització aprovat l'any 1959 que tenia per objectiu alliberar i estabilitzar l'economia d'Espanya.

⁷⁴ "Una noche infernal de dolor y muerte" DT Dossier – Las riadas en el recuerdo. *Diari de Terrassa*, (25.9.2012) pg. 4

cortijo andalús i aquí tenien el seu sou, que els permetia construir-se el seu propi habitatge, els seus fills anaven al col·legi,... el canvi era *tremendo* [sic].”⁷⁵ Es tractava d’un progrés indiscutible, situant-nos en el context històric i comparant la vida que tenien a Catalunya amb la dels pobles d’origen.

En aquesta situació, els empresaris començaven a obtenir grans beneficis però la política econòmica del moment mostrava importants deficiències. La majoria de la població vivia en condicions precàries, jornades laborals molt llargues que no es corresponien amb el sou que se’ls concedia.

5.2 Auto-construcció sense control

Amb aquestes condicions laborals, la població treballadora que arribà a Terrassa d’altres punts d’Espanya no tenia prou recursos per obtenir un habitatge. Amb prou feines tenien recursos econòmics per cobrir les necessitats bàsiques.

Quan la majoria d’aquests treballadors arribaren a Terrassa, no van tenir problemes per trobar un lloc de treball. Els problemes venien per trobar una casa on viure. Per dos motius ja esmentats: el nivell de vida dels nouvinguts i els seus recursos econòmics que no eren suficients per llogar o comprar un habitatge i l’escassetat d’habitatges a la ciutat per acollir totes les famílies nouvingudes.

Aquest problema se solucionava amb el lloguer d’habitacions a la perifèria de la ciutat, on podien dormir per cinc o sis pessetes –al centre el lloguer d’una habitació s’elevava vuit vegades-.⁷⁶

Però la solució que imposaren els mateixos nouvinguts, a causa de la manca d’habitatges, era la pròpia auto-construcció. D’aquesta manera, les zones perifèriques de la ciutat s’ompliren de barraques i petites cases construïdes amb materials molt dèbils i sense cap tipus d’equipament ni servei bàsic, com el corrent de la llum o l’aigua. Així, com analitzà anys després el rotatiu local *Diari de Terrassa* “En 1962, los inmigrantes ya representaban el 63% de la población terrassense (la gran mayoría eran andaluces) a consecuencia de las diferentes olas migratorias que se fueron sucediendo ya desde los años 40. Ese ritmo frenético de crecimiento no fue acompañado por estímulos para la construcción de viviendas asequibles, ni tampoco de la creación de impresionables servicios básicos (infraestructuras) para las personas, por lo que proliferó la autoconstrucción de casas (por llamarlas de alguna

⁷⁵ Entrevista amb en Vicenç Radabán, (5.5.2016)

⁷⁶ Entrevista amb Lourdes Plans (19.5.2016)

manera) de forma desordenada y a veces en espacios (los aledaños e incluso el lecho de las rieras) que finalmente resultaron mortales, como demostró la riada del 62.”⁷⁷

Com analitza Márquez, el primer pas dels nouvinguts en arribar a Terrassa era el lloguer d'una habitació. El segon pas era anar a viure a una barraqueta o cova. Finalment, els nouvinguts compraven un terreny per construir, amb “quatre totxos i una uralita, una casa pròpia que s'aniria millorant amb el temps.” Així, “la solidesa dels habitatges d'auto-construcció era, en molts casos, simplement inexistent.”⁷⁸

Els nouvinguts adquirien terrenys barats i construïen petites cases en espais sense urbanitzar, allunyats completament del centre de la ciutat. Tal com diu Rabadán, aquesta necessitat d'auto-construcció va ser aprofitada pels propietaris especuladors que veïeren en la ingenuïtat i el poc coneixement urbà d'aquelles famílies nouvingudes l'oportunitat de transformar els terrenys agrícoles en edificables per treure molts beneficis econòmics. Tant és així, que els veïns autòctons de la ciutat, no compraren mai aquests terrenys perquè no se'n refiaven de la zona en què estaven. Tot i que, com ja hem vist, les rieres de la ciutat no solien portar aigua de manera regular, el coneixement popular advertia, en certa manera, del perill que podia comportar construir-hi casa seva. No obstant això, els immigrants, en molts casos acabats d'arribar a la ciutat, no tenien aquest coneixement i va ser aquesta ingenuïtat l'element que els propietaris van aprofitar per vendre els terrenys.

La majoria dels immigrants, innocentment, pensaren que la riera no baixaria mai. També els venedors de terrenys els asseguraven que no hi havia perill perquè feia molts anys que la riera no baixava amb aigua i que, per tant; no hi havia cap problema. A més, tampoc tenien altra alternativa, ja que si la família necessitava un sostre, no tenia una altra possibilitat que construir allà.⁷⁹

Aquests mateixos propietaris parcel·laven les seves finques sense cap urbanització prèvia, ni els serveis mínims i els venien molt barats, sobretot si eren a prop de les rieres. Els compradors, amb pocs mitjans i molta voluntat, van anar generant teixits urbans que resolien l'escassetat d'habitatges.⁸⁰

Es venien parcel·les enmig del camp o a prop de la llera dels torrents i rieres a preus que oscil·laven entre les 9 i les 10 pessetes el pam quadrat si eren pagades al comptat. Si la família optava per comprar les parcel·les a terminis, el preu pujava fins a les 17 pessetes.⁸¹

⁷⁷“Una noche infernal de dolor y muerte” DT Dossier – Las riadas en el recuerdo. *Diari de Terrassa*, (25.9.2012) pg. 4

⁷⁸ MARQUEZ, *op. cit.*, pp. 7-40

⁷⁹ Entrevista amb Lourdes Plans (19.5.2016)

⁸⁰ MILÀ, Josep, “De les barraques als polígons” *Vallesos, op. cit.*, pp. 112-114

⁸¹ Entrevista amb Lourdes Plans (19.5.2016)

En aquells terrenys es construïren petites cases de 40 metres quadrats de planta. Els nouvinguts edificaven els seus propis habitatges en les seves estones lliures. Tenint en compte que, com hem dit, les jornades laborals eren de 6 dies a la setmana i unes 12 o 14 hores al dia, aquestes estones lliures per construir els seus habitatges es redueixen a les nits i als diumenges.

Estem parlant d'una ciutat sense cap tipus de planificació urbanística. Després d'instal·lar-se a cases de *paísanos*, els nouvinguts adquirien terrenys que estaven a la venda per part dels propietaris del municipi. Aquests terrenys estaven al costat de les rieres, la qual cosa, fins i tot, beneficià en un primer moment als llogats. I és que la mateixa sorra de la riera servia de material per construir les cases. Barrejant la sorra amb unes minses de ciment, i fent una mica de morter, s'obtenia un material que ja servia per començar a construir.⁸²

Per treballar els dies festius, els nouvinguts havien de pagar la butlla a l'Església i d'aquesta manera quedaven autoritzats. Els obrers havien de compaginar la feina a la fàbrica amb la construcció –quan es podia- de casa seva. Durant les nits i diumenges, amb pressa i necessitat, s'acabaren de construir casetes senzilles. Els fonaments d'aquestes eren molt lleugers. Les parets de totxana, la coberta d'uralita i el sòl d'argila piconada.⁸³

D'aquesta manera, les noves barriades s'anaven conformant a partir de la construcció de petites cases familiars. Aquest conjunt de cases s'unien entre sí per mitjà de carrers sense pavimentar, sense clavegueram i tampoc no tenien enllumenat públic. Un altre fet és que les autoritats no disposaren la prestació del servei de recollida d'escombraries, i això provocà que als carrers s'acumulessin les deixalles.

Per tant, el creixement urbà, durant aquests anys, és completament caòtic. Protagonitzat per una falta absoluta de control que generà una perifèria suburbial la qual semblava no existir a ulls de les autoritats. El desenvolupament urbà de la ciutat té la irregularitat com a principal característica, accentuada per la falta d'intervenció política.

Les autoritats estigueren més preocupades per la producció de la indústria tèxtil que no pas per oferir a tota aquella mà d'obra els habitatges que requerien. Per això mateix, des dels ajuntaments no es posà cap impediment a la construcció d'aquests habitatges, encara que allò comportés un greu perill per a les famílies que s'instal·laven a la mateixa llera de les rieres. Als consistoris municipals els preocupava el desenvolupament industrial perquè això comportava més mà d'obra. El fet de com aquesta mà d'obra s'instal·lés a la ciutat era secundari. A més, dins dels propis

⁸² Entrevista amb en Vicenç Radabán (5.5.2016)

⁸³ FARRAN, Blai (coord.) *Després de les aigües*, 2012.

ajuntaments hi havia propietaris potents de terrenys. Així com actualment podem trobar-nos el tòpic del constructor que és regidor d'urbanisme, en aquella època el regidor que s'encarregava de controlar el desenvolupament urbanístic de la ciutat, estava vinculat al món constructor i, per tant, no l'interessava impedir aquesta construcció de cases. A més, val a dir també que els ajuntaments eren una administració absolutament residual que tenia poquíssimes competències. Els temes urbanístics tenien unes fortes mancances. Aquest funcionament i desenvolupament de la ciutat no es pot entendre sense entendre que el context era una dictadura. Com assenyala Rabadán, "Pot passar en una democràcia però amb el franquisme era simplement l'absència absoluta de regulació. A ningú se li acudiria actualment permetre que als marges d'una riera s'edifiqués tot un barri. I això, a la riera de les Arenes de Terrassa va passar clarament. Es va deixar construir allà perquè no hi havia més llocs i la gent volia construir-se la seva caseta."⁸⁴ El règim va ser còmplice d'allò que s'estava fent a les zones perifèriques de la ciutat. Responent als interessos privats, les autoritats s'oblidaren dels drets de la població treballadora i permeteren que els nouvinguts es construïssin les seves petites i humils cases sense ser plenament conscients del perill que corrien.

Per tant, ens trobem amb una població desamparada que gairebé estava en condicions d'esclavitud. Treballaven totes les hores possibles a les fàbriques i els caps de setmana es construïen com poden la casa mentre pagaven el lloguer d'una habitació en condicions infrahumanes. Aquesta situació s'observava de manera impassible per part de les autoritats, que no feien res al respecte. No es facilitava cap mena de possibilitat perquè els nouvinguts poguessin tenir una casa digna.⁸⁵

Al respecte, el *Diari de Terrassa* parlà, cinquanta anys després, en un dossier commemoratiu de la riuada, de la caòtica situació en què es trobava Terrassa l'any 1962: "En aquel momento, la producción industrial era la gran prioridad de las autoridades locales (no en vano, al frente de la alcaldía se encontraba el industrial textil Josep Clapés), con un planeamiento urbanístico inexistente y con una escandalosa carencia de infraestructuras básicas, equipamientos y servicios. La ciudad era algo así como un gran campo de trabajo, con las industrias y las viviendas consolidadas instaladas en el núcleo urbano y las penosas barracas de autoconstrucción de los inmigrantes en las afueras, en espacios agrícolas que la

⁸⁴ Entrevista amb en Vicenç Radabán (5.5.2016)

⁸⁵ Entrevista amb Lourdes Plans (19.5.2016)

especulación convirtió por arte de magia en edificables (se vendían parcelas en medio del campo o cerca de los lechos de las rieras y los torrentes).⁸⁶

Un altre aspecte important a destacar, és l'estat en què es trobaven aquelles zones perifèriques. Com hem dit, els carrers no tenien enllumenat públic ni clavegueram, així com tampoc no tenien servei de recollida d'escombraries. Tot això conformà uns barris bruts i deixats a la intempèrie, sense l'atenció de les autoritats. Després de la riuada es van moure persones a títol individual i després amb organitzacions de veïns per reivindicar condicions més dignes, però estem parlant de finals de la dictadura i part de la transició. No hi havia res, no hi havia carrers, ni agua potable, ni llum... era una situació tercermundista totalment.

Així, la riuada del 1962 despertà una ciutat que no era plenament conscient de la seva dualitat. A poc a poc es va anar veient com la immensa majoria de les famílies que havien perdut casa seva eren immigrants: immigrants que anomenaven "casa seva" a una barraca i que la construïen en llocs on no es podia edificar, però on no *feien nosa*, no se'ls veia de nit i estaven disponibles –de dia- per anar a treballar a les empreses locals assedegades de mà d'obra barata. Tothom els havia vist a la feina o pel carrer, però la ignorància sobre la dramàtica condició dels seus habitatges va ser proverbial fins aquell 25 de setembre. Aquesta situació resultà ser, en bona part, un reflex condicionat de la política de la dictadura cap a les migracions interiors, tant com per la forma que havia tingut bona part de la societat catalana de sobreviure en la llarga postguerra. Amb la imposició de la dictadura franquista i la seva repressió sobre persones i entitats, a Catalunya no va quedar dempeus cap mena de xarxa civil que pogués acollir les persones nouvingudes en unes condicions de mínima dignitat.⁸⁷

Ens trobem davant una tragèdia iniciada per una pluja intensa que ningú esperava però que es podia haver evitat si els nouvinguts no haguessin viscut en cases auto-construïdes amb fonaments tan dèbils. Si aquests habitatges haguessin estat en condicions i no a prop de la riera, hauríem lamentat una tragèdia important però no amb un número tan elevat de víctimes.⁸⁸

L'ocupació gairebé total de les proximitats i, fins i tot, de les lleres de les rieres, per una banda, i l'estat pèssim en què es trobaven aquelles zones perifèriques de la ciutat –brutícia, sense enllumenat ni clavegueram- per una altra, determinaren que la riuada del 1962 no fos únicament un aiguat, sinó que fos també una tragèdia que destruï la vida de centenars de persones que l'aigua va trobar al seu pas.

⁸⁶ "Una noche infernal de dolor y muerte" DT Dossier – Las riadas en el recuerdo, *Diari de Terrassa*, (25.9.2012) pg. 4

⁸⁷ MARÍN, *op. cit.*, pg. 67

⁸⁸ Entrevista amb Lourdes Plans (19.5.2016)

6. Voluntariat: l'espontani moviment veïnal

En els moments més immediats després de la tragèdia, el caos s'establí a la ciutat. L'absència d'autoritats —el governador civil, Vega Guerra, i l'alcalde de Barcelona, José M. de Porcioles, estaven a Madrid— desorientà a tots els ciutadans que no sabien què fer ni a qui demanar ajuda.

L'alcalde de Terrassa, Josep Clapés, es passà la nit intentant establir contacte amb el Govern civil, però en veure que no hi havia manera, deixà un missatge de socors a la ràdio de la caserna de la Guàrdia Civil:

Totalmente incomunicado hasta este momento siento comunicar a VE que debido al temporal de agua vivimos situación catastrófica comunicaré verdadera situación al amanecer.

Aquest missatge però, tot i enviar-se a les 3:30 de la matinada, no va ser captat fins a les 5:45 per l'operador radiotelegrafista de servei de la 331ª comandància de la Guàrdia Civil del carrer de Sant Pau de Barcelona. En adornar-se de la seva importància, l'operador transcriví el missatge i l'entregà a un emissari per tal que el dugués a la seu del Govern Civil. El problema però, és que en aquell despatx no hi havia ningú, i la carta acabà apilada amb la resta de missatges d'auxili que s'havien fet arribar.⁸⁹

L'absència de les autoritats es suplí amb la valentia i coratge dels veïns. Aquells que tingueren la sort de no ser desbordats per la riuada, van sortir de casa per ajudar els que patien per la seva vida. Els veïns de Terrassa mostraren aquella nit valor i ardidesa, sense importar el perill, arriscaren la mateixa integritat per salvar tots aquells ciutadans que no podien lluitar contra la força de l'aigua.

Un voluntariat que mostrà més heroïcitat que eficàcia, perquè les autoritats mai no van preparar cap pla, ni havien format a ningú per fer front a una emergència. Els veïns sortiren de casa sense cap organització, amb més valor que no pas preparació.

L'alcalde de Barcelona i el Governador Civil de la ciutat van arribar la tarda del dia 26 a la zona sinistrada, però ja era massa tard. La riuada era un fet, i la comarca del Vallès estava completament devastada. A més, les autoritats es van trobar la ciutat de Terrassa dominada pels veïns que, en veure que cap responsable feia res per ajudar els ciutadans, van haver de sortir per intentar auxiliar les víctimes de la riuada.

La ciutat, sense subministrament elèctric, estava completament a les fosques. El desconcert dels veïns es feia patent, ja que la situació era límit i els recursos mínims. En els primers moments de la riuada, les primeres víctimes mortals eren desenterrades per veïns amb les mans. A la Rambla, es deixaven espelmes enceses al costat de cadàvers perquè se'ls pogués localitzar.

⁸⁹ La informació dels darrers paràgrafs és extreta de SALES i SALES, *op. cit.* pg. 9

Una imatge que l'Enrique no podrà oblidar. "Cada cop que veia una espelma encesa sentia un cop al cor" perquè veure una llum entre tanta foscor era el senyal d'una altra vida perduda. I és que l'Enrique, en saber que tota la seva família ja no corria perill, no dubtà en baixar a la Rambla la mateixa matinada per ajudar en tot el que calgués. Recorda l'amunt i avall de gent al costat de la Casa Consistorial, que aquella nit es convertí en centre neuràlgic per acollir víctimes i ajudes. Allà se'ls proporcionaven mantes i begudes calentes perquè els damnificats, tret del dolor, sentien un fred horrible que els arribava als ossos. Però el fred i el dolor físic s'apaivagaven amb el temps, en canvi, el shock psíquic de molts afectats no s'oblidà mai i aquella riuada, amb totes les víctimes que es va emportar, perduren en el record d'aquells que la van viure. L'Enrique parla amb ràbia d'aquelles hores. Recorda com van haver de ser els mateixos veïns qui sortiren al rescat de la resta de terrassencs perquè les autoritats ni tan sols acudiren als llocs dels fets quan tanta gent els necessitava.⁹⁰

L'endemà al matí, la ciutat es va llevar dessolada. Van ser necessaris molts voluntaris per cercar les víctimes i les persones desaparegudes. Les escoles van romandre tancades i la vida es paralitza.

La bona voluntat de la gent va ser difícil de materialitzar en un context de manca d'informació i de plans d'actuació per fer front a la catàstrofe. Sense cap organització definida i sense els recursos necessaris per administrar les conseqüències de la riuada, la magnitud de la tragèdia augmentava, ja que era impossible donar auxili a tot aquell que ho requeria. Tot i així, centenars de voluntaris intentaren posar ordre a aquell caos. Es movien bigues caigudes i es desenrunava amb pics i pales per buscar les persones desaparegudes.

L'alcalde de Terrassa, Josep Clapés i Targarona, també es va veure desbordat pels esdeveniments. Sense poder establir cap connexió amb les autoritats de Barcelona, la ciutat es trobava completament aïllada i no podia demanar ajuda. L'Ajuntament acollí tot tipus d'ajudes molt ben rebudes a causa de la necessitat de tants ciutadans.

Quan l'endemà ja s'informà de la tragèdia a través de la ràdio -amb la destacada actuació de Ràdio Barcelona i del periodista Joaquin Soler Serrano, que organitzà una

⁹⁰ Conversa amb l'Enrique Andrés (25.3.2016)

programació especial per informar sobre la riuada, com després veurem- l'ajuda arribà d'arreu de Catalunya.

Un miler de taxistes de Barcelona s'oferiren per traslladar voluntàriament persones de manera gratuïta a les zones sinistrades. Un fet que reflecteix l'onada de solidaritat envers els més afectats.

Des de l'Ajuntament, s'intentaven canalitzar els oferiments d'ajuda del voluntariat amb camions i altres vehicles. El voluntariat va desbordà gairebé tant com l'aigua la nit anterior. La ciutat va rebre centenars de persones disposades a posar el seu granet de sorra, i entre tants voluntaris, s'aconseguí auxiliar a molts ciutadans que patien per la seva vida.

En els primers dies posteriors a la riuada, es van arribar a distribuir fins a tres mil cinc-cents racions de menjar. No només per les persones afectades, sinó també per aquelles que treballaven en les tasques d'ajuda.

Els voluntaris van treure recursos d'on no hi havia. Feien arribar l'avituallament allà on era practicable anar en cotxe, però quan el camí ja no era accessible, els voluntaris caminaven, carregats amb motxilles, fins als llocs més inaccessibles. D'aquesta manera, intentaren fer arribar a tots els damnificats els aliments i la roba que no tenien i que en aquelles condicions eren molt necessaris.

Tots aquells ciutadans que van voler socórrer les víctimes, hagueren de fer tot tipus de tasques. Molts d'ells acolliren a casa seva els damnificats que van perdre l'habitatge. Altres es quedaren a l'Ajuntament o al Pavelló Municipal d'Esports de Barcelona –que centralitzà més tard tots els ajuts que, com veurem després, arribaren d'arreu d'Espanya en quantitats massives- per classificar i distribuir entre els necessitats arreu del territori. Fins i tot, i a causa de la inexistència de les autoritats, molts voluntaris s'encarregaren de les tasques de reconstrucció, garantint l'ordre públic i, en determinats moments, regulant el trànsit.

Quan les notícies de la tragèdia arribaren a tot el país, centenars de persones d'arreu d'Espanya s'interessaren per la sort dels seus familiars, amics o parents. La comunicació via telefònica era gairebé impossible i a les oficines de Correus s'apilaren muntanyes de cartes que arribaren de tot el territori espanyol. Van ser també els voluntaris els que s'encarregaren de repartir aquestes cartes a tots els damnificats.⁹¹

Però la tasca més dura, i que l'Enrique recorda en paraules dels seus companys de la Creu Roja, era la realitzada per la *Brigada de la mort o de la misericòrdia* –nom popular amb què es designava als voluntaris que s'encarregaven de netejar els

⁹¹ VALLS, *op. cit.*, pp. 67-70

cadàvers-. Tot i l'evident risc d'epidèmia que aquella tasca suposava, els voluntaris no dubtaren en realitzar-la. Era necessari netejar aquells cossos i injectar-los formol per evitar l'epidèmia a la ciutat.

I és que l'Enrique, després d'ajudar en els moments més urgents de la tragèdia, decidí després ser voluntari a la Creu Roja. “Al cap de pocs dies de la riuada vaig decidir apuntar-me a la Creu Roja perquè vaig veure com van ser de necessaris els voluntaris en aquella tragèdia i vaig sentir la necessitat de ser un d'ells en cas que una altra desgràcia colpegés la ciutat.” L'Enrique ajudà des del primer moment i recorda “la tasca de tots aquells ciutadans voluntaris va ser vital. Sense pensar en la mateixa vida, els veïns vam sortir de casa per cooperar en tot el que calgués. Si s'havia de netejar cadàvers, es netejaven. Tot es feia per ajudar a què les famílies poguessin reconèixer els seus familiars.” La ciutat es va veure unida per aquella tragèdia, i aquells que tingueren la sort de no patir desgràcies per la riuada, no dubtaren en oferir-se per emparar els més necessitats.

Entre el voluntariat, destacà el paper del moviment escolta, o també anomenat “Minyons de Muntanya”. Un moviment que es defineix com a “educatiu per a gent jove, autogovernat, independent i no partidista, de base voluntària, obert a tothom sense distinció d'origen, nacionalitat, poble o creença, d'acord amb una finalitat i uns principis compartits i un mètode propi, i institucionalment estructurat en dues organitzacions internacionals.”⁹² El moviment reclutà milers de joves escoltes que ajudaren en les zones sinistrades de manera voluntària.

La riuada va tornar a evidenciar el conflicte entre el moviment escolta i el règim franquista. Després del cop d'estat de l'any 1936, el moviment escolta –que estava en auge durant la Segona República- va patir dificultats per continuar amb les seves tasques. El règim comptava amb el *Frente de Juventudes*, creat l'any 1940 i que tenia com a objectiu l'adoctrinament polític dels joves espanyols segons els principis del Moviment Nacional. El règim pretenia que el *Frente de Juventudes* tingués el monopoli del moviment juvenil a Espanya, fet que requeria l'opressió al moviment escolta.

No va ser fins a la dècada del 1950 que l'escoltisme reprengué les seves tasques. El 1956 es va crear la Delegació Diocesana de l'Escoltisme (DDE), que organitzava les activitats del moviment encara que la majoria es feien en la semi-clandestinitat a causa de la persecució que patia per part del règim. Però el 26 de setembre de 1962, el moviment escolta ressorgí a la vida pública per tal d'auxiliar les víctimes de la riuada. Aquest fet va enfurismar les autoritats franquistes. Un missatge de Carlos María

⁹² VALLORY, Edward, *L'escoltisme mundial: La discreta remor d'un bosc que creix*. Proa, 2010, pg. 66

Hernández Palmés, inspector provincial de la *Falange*, mostrà l'enuig del règim envers l'actuació pública del moviment escolta:

Lo cierto es, y ello puede tener graves consecuencias para el futuro, que con motivo de las inundaciones del Vallés, es decir aprovechándose de una terrible desgracia, los “Minyons de Muntanya” han aparecido ya abiertamente y con todo descaro, a la vida pública. Antes actuaban más o menos clandestinamente pero nunca habían aparecido de modo tan ostentoso y de forma tan perfectamente organizada.

A Terrassa arribaren grups d'infermeres i metges, obrers i estudiants i joves del moviment escolta que es trobaren una situació caòtica: ningú sabia on anar ni al servei de qui s'havia de posar. Per aquest motiu, moltes agrupacions es van posar en contacte amb Ràdio Barcelona. L'emissora va assumir l'organització de les diverses tasques i comença a enviar joves a les zones afectades. Després, aquesta tasca l'assumí la DDE. Aquests joves van ser la primera ajuda que reberen els damnificats perquè, com veurem, el règim franquista va evidenciar en aquests dies una clamorosa desorganització.

La DDE enviava cada dia entre 200 i 300 joves a les zones sinistrades, repartides pel Vallès Occidental. Va haver-hi dies en què els joves voluntaris arribaren als 600 o superaven els 700, distribuïts en una quinzena de punts geogràfics i on assumiren tot tipus de tasques. Els escoltes també col·laboraren amb els consistoris municipals, que es veieren desbordats per la situació i no trobaren suport en les autoritats. En zones com Terrassa, Sabadell, Les Fonts o Rubí –els punts més devastats per la riuada- els serveis organitzats per l'escoltisme esdevingueren una extensió de la xarxa assistencial municipal.⁹³

Aquest desplegament públic fou profundament rebutjat pel franquisme com analitzarem en el capítol 8 <<La negligència del règim franquista en la gestió de la riuada>>, intentà, per tots els mitjans possibles, aturar l'espontani moviment voluntari que sorgí arran de la tragèdia.

7. Riuada de solidaritat

El desbordament del moviment voluntari tant a Terrassa com arreu del territori, no va ser l'únic fet positiu de la riuada. La tragèdia del Vallès Occidental originà una onada de solidaritat sense precedents. Terrassa va rebre ajuts de tot el territori català, espanyol i, fins i tot, internacional.

Durant les primeres hores posteriors a la riuada, la comunicació amb Barcelona era impossible. La ciutat estava totalment incomunicada, i no va ser fins l'endemà, 26 de setembre, quan la notícia saltà als mitjans de comunicació. Joaquin Soler Serrano,

⁹³ La informació dels darrers paràgrafs és extreta de SALES i SALES, *op. cit.*, pp. 19-149

locutor de Ràdio Barcelona, en saber de la tragèdia, va voler obtenir més informació. Intentà posar-se en contacte amb l'Alcaldia de Terrassa i amb el Governador Civil però cap comunicació va tenir èxit. El periodista decidí enviar els seus col·laboradors de Ràdio Barcelona a la zona sinistrada i, quan aquests tornaren impactats per la tragèdia, Soler Serrano va suspendre el magazín que conduïa a partir de les dues del migdia iniciant, a través de Ràdio Barcelona, un programa especial que oferia informació sobre la riuada del Vallès.

Conscient del ressò popular que Ràdio Barcelona tenia, Soler Serrano va posar en marxa un programa especial destinat únicament a la riuada. Les primeres hores després de conèixer la tragèdia, s'inicià la *Operación Alerta* destinada a informar dels fets que succeïen a les zones devastades. Hores més tard, es donava pas a la *Operación Urgencia* destinada a donar resposta a les necessitats inajornables dels damnificats (pa, roba i medicaments). Tan sols vint-i-quatre hores més tard de l'inici de la campanya, els alcaldes de les diverses poblacions afectades, trucaren a la ràdio per demanar que s'aturés la demanda d'aliments i mantes perquè els magatzems estaven gairebé plens. Va ser llavors quan Ràdio Barcelona inicià la *Operación Dinero* amb l'objectiu de recaptar fons.⁹⁴

L'èxit de la campanya radiofònica va arribar a límits insospitables. Els índexs d'audiència de l'emissora es dispararen. El 91% dels oients de Catalunya escoltaven Ràdio Barcelona. I aquest èxit en audiència resultà un reflex de l'èxit en donatius. Ràdio Barcelona i la seva *Operación Dinero* arribaren a recollir trenta milions de pessetes. Aquesta iniciativa però, generà molta polèmica amb el règim, com analitzarem en capítols següents.⁹⁵

Les mostres de condol i solidaritat arribaren de molts altres punts. La ciutat de Barcelona acordà suspendre les festes de la Mercè, que arribaven al seu final.

Els donatius també tingueren diversos orígens. El comte de Barcelona, Juan de Borbon, aportà un milió de pessetes i la Fundació "Bernard Van Leer" –present a una cinquantena de països– donà la mateixa quantitat. El cardenal Spellman de Nova York aportà deu mil dòlars, la Creu Roja Francesa vint mil francs i el govern britànic cinc mil lliures esterlines i un carregament de medicines.

A més, la ràdio i televisió franceses també organitzaren una campanya de solidaritat a través del programa *SOS Catalogne* que tenia per objectiu recollir un franc

⁹⁴ SALES i SALES a *Vallesos*, op. cit., pp. 76-81

⁹⁵ SALES i SALES, op. cit., pg. 12

per persona. En total, s'assoliren sis milions de pessetes que després es destinarien a la construcció d'una escola a Terrassa, el Grup Escolar França.⁹⁶

En l'àmbit esportiu foren moltes entitats esportives d'hoquei les que oferiren ajuda –arran del prestigi de la ciutat egarenca en aquest esport- com l'Ulenoster HC d'Hamburg, el Rot-Weis de Munic, Stade Français de Paris o el Royal Racing Club de Brussel·les. Així també, pel que fa al futbol, equips com el Futbol Club Barcelona o el Real Murcia F.C. s'oferiren per jugar un partit a Terrassa per obtenir recursos que anirien destinats a la reconstrucció de la ciutat.

Pel que fa a l'art, molts artistes oferiren les seves obres com a símbol de solidaritat. Un total de noranta-set obres d'arts plàstiques foren donades per ser subhastades i així obtenir recursos econòmics per ajudar els damnificats.

Els pobles d'origen de molts nouvinguts egarencs, oferiren de manera simbòlica el jornal d'un dia de treball, amb el qual intentaren aportar el seu granet de sorra.

Des d'altres punts propers a Espanya també arribaren molts donatius, com Perpinyà –que aportà més d'un milió i mig- i Andorra, amb 700 mil pessetes lliurades al Govern Civil.⁹⁷

L'Antoni recorda com arribaven les notícies de donatius de tot arreu. “Obries el diari i veies que tothom, de tot arreu, havia ajudat en la mesura del possible per fer-nos la vida una mica més fàcil.” A Terrassa la situació era molt complicada i els veïns veien amb pessimisme la reconstrucció “La ciutat era un caos i hi havia molt poca esperança de tornar a ser la ciutat d'abans, estava tot tan destrossat que no veies el final. Però veure que a tot el país la gent es mobilitzava per ajudar ens donava una mica d'esperança.” És cert que després una mínima part d'aquests diners recaptats anaren a parar a ajudar realment als damnificats, però la intenció dels ciutadans sempre va ser la millor.

En total, i en només tres mesos, la xifra oficial de donatius econòmics recaptats pel Govern Civil de Barcelona era de 131 milions de pessetes.⁹⁸

Com veurem, per part del règim franquista es van promoure els donatius mitjançant la *Cuestación Nacional*, una col·lecta nacional –paral·lela a les recol·lectes

⁹⁶ “La televisión francesa contribuyó con seis millones de pesetas para la construcción del colegio nacional Francia” *Diario de Terrassa*, (25.9.1987). pg. 16

⁹⁷ VALLS, *op. cit.*, pp. 87-173

⁹⁸ Apartat “Lista de las recaudaciones” a *Desastres meteorològics, Inundacions del Vallès*. Arxiu del Govern Civil de Barcelona, consultat a l'Arxiu Històric de Terrassa (23.5.2016)
Document consultat a l'Arxiu Històric de Terrassa (23.5.2016)

que s'havien fet de manera espontània i que regulava el Govern Civil de Barcelona- que pretenia obtenir els recursos necessaris per ajudar els afectats per la riuada però que, de manera il·lògica, estava controlada fèrriment des de Madrid. De fet, els donatius que fins aquell moment regulava el Govern Civil de Barcelona hagueren de ser enviats a Madrid. És evident que si les donacions tinguessin com a objectiu ajudar els damnificats, s'haurien quedat a Barcelona, però aquesta col·lecta nacional resultà una campanya de captació d'impostos que el règim necessitava per finançar el procés de reconstrucció.⁹⁹

La recaptació de la *Cuestación Nacional*, que després analitzarem amb més detall, va ser de 163 milions de pessetes, segons la informació feta pública per la *Junta de Distribución*.¹⁰⁰ Teòricament, aquestes donacions anaven destinades a indemnitzar els damnificats per les inundacions del Vallès però mai es van retre comptes públics sobre el destí d'aquells diners. Aquesta opacitat en quant els donatius fa sospitar que la major part de l'ajuda va ser més utilitzada per a pal·liar els danys dels particulars que no pas en benefici de la comunitat. És el paradigma de la negligència del règim quant a l'actuació i la gestió en la ciutat de Terrassa, no només abans de la riuada -com hem pogut veure amb la immigració i la manca d'equipaments mínims- sinó també en la posterior gestió de la tragèdia, com veurem a continuació.

8. La negligència del règim franquista en la gestió de la riuada

Quan els dies posteriors a la riuada se succeïen, les autoritats començaren a moure's per tal de gestionar la tragèdia. Les actuacions més imminents però, les van dur a terme els mateixos ciutadans, com ja hem comentat, arran de la paralització i absència de les autoritats en els moments immediats a la riuada.

8.1 La indústria: principal preocupació

L'actuació del règim se centrà a salvaguardar la indústria, ja que la principal preocupació de les autoritats era no perdre passada quant a la producció malgrat la catàstrofe. El règim es trobà amb una cinquantena d'empreses que necessitaven algun tipus d'assegurança per subsistir, ja que moltes indústries veieren la seva maquinària o la mateixa empresa malmesa per les aigües. Més de cinc-cents treballadors es veieren en autor tècnic i el règim els proporcionà una assegurança que responia al

⁹⁹ SALES i SALES, *op. cit.*, pp. 75-78

¹⁰⁰ Apartat "Lista de las recaudaciones" a *Desastres meteorològics, Inundacions del Vallès*. Arxiu del Govern Civil de Barcelona, consultat a l'Arxiu Històric de Terrassa (23.5.2016)

90% -o en alguns casos el 100%- del seu sou, mentre l'empresa per la qual treballaven es recomponia de la catàstrofe¹⁰¹.

Tot i així, treballadores com la Lola, asseguruen que mai no van rebre cap tipus d'assegurança, es van veure abocades a l'atur i no van rebre cap tipus de sou fins que no aconseguiren una feina a una altra empresa. "Es va parlar molt d'ajudes i d'un subsidi per aquells que van perdre la feina, jo no vaig rebre res." La Lola va tenir sort que en aquells moments, quan les indústries van anar recuperant-se, es necessitava molta mà d'obra i no trigà a trobar un altre treball "en aquell moment era fàcil trobar un treball, però això no impedeix que em sentís estafada perquè es prometeren unes coses que mai no es van complir." La situació de la Lola és un exemple del sentiment d'abandonament que molts damnificats van sentir.¹⁰²

El mes d'octubre se celebrà al Palau de Pedralbes un Consell de Ministres extraordinari en què s'acordaren diverses mesures econòmiques urgents per tal d'afrontar la recuperació de les zones afectades. La sessió va ser presidida pel mateix general Franco i tingué com a mesura extraordinària un préstec de mil milions de pessetes a la indústria tèxtil de Sabadell i Terrassa.¹⁰³ Aquest préstec tingué un notable efecte propagandístic. La majoria d'industrials reberen ajudes molt superiors als danys reals, ja que l'objectiu del règim era, amb l'excusa de reconstruir aquelles fàbriques que ho necessitessin, millorar i modernitzar la maquinària i l'utilitatge.

D'aquesta manera, la tragèdia serví en certa manera per justificar un préstec que tenia per objectiu fer de la indústria catalana una indústria competitiva amb la resta del món industrialitzat.

8.2 Lenta solució al problema de l'habitatge

Si l'habitatge a Terrassa constituïa ja un problema greu abans de la riuada –a conseqüència de l'arribada massiva d'immigrants, en la dècada dels 50, que provocà un creixement sense precedents de població- amb la destrucció de tantes cases i blocs de pisos com a conseqüència de la tragèdia, el problema adquirí dimensions molt preocupants.

Tres-centes-vint-i-dues famílies es quedaren sense casa després de la riuada. Setmanes després aquestes famílies continuaven allotjades en cases de familiars o

¹⁰¹ VALLS, *op. cit.*, pg. 89

¹⁰² Conversa amb la Lola Mena (31.3.2016)

¹⁰³ VALLS, *op. cit.*, pg. 178

amics, o en albergs provisionals que s'instal·laren a la ciutat, en espais com la Llar de l'Ancianitat de la Caixa d'Estalvis de Terrassa, ubicada a l'avinguda Abat Marcet.

Un fet rellevant que cal remarcar, és el cas de les 25.000 pessetes que l'Ajuntament de Terrassa destinà en bitllets de tren per tal de repatriar diverses famílies d'immigrants als seus llocs d'origen. Moltes d'aquelles famílies que, a la primavera del 1963 –quan estava prevista la segona visita del general Franco a la ciutat- encara no tenien habitatge, constituïen un problema per la imatge del règim. D'aquesta manera es decidí enviar un gran nombre de damnificats al sud d'Espanya.¹⁰⁴ Una solució immoral que demostrà la poca diligència i preocupació de les autoritats envers les famílies damnificades.

Per tal de donar una solució a les 321 famílies que encara no tenien una casa on viure, l'*Instituto Nacional de la Vivienda* decidí, l'octubre de 1962, construir 800 habitatges als grups de Sant Llorenç del Munt. Tot i que la construcció d'aquests habitatges era amb caràcter d'urgència, no s'habitaren fins a finals de l'any 1965.

Com que aquesta tardança ja era previsible per les autoritats, es decidí construir 500 habitatges prefabricats en barracons. Aquests barracons van ser dividits en dos grups, un a l'avinguda Abat Marcet amb 276 habitatges i uns altres a prop dels grups de Ntra. Sra. De Montserrat, que comptava amb 224 habitatges més.¹⁰⁵

I és que, com analitza Radabán, institucionalment no es va oferir de manera immediata cap solució. “En molts casos la solució va ser el re-al·lotjament a cases d'amics o familiars perquè just després de la tragèdia no es van oferir possibilitats. El manteniment de moltes famílies es va fonamentar en la solidaritat de la gent del barri, dels amics i coneguts. El règim no va afavorir això.” A més, també existí molta polèmica amb l'adjudicació dels habitatges construïts pels damnificats “els blocs de pisos que es van construir pels damnificats, no van ser ocupats mai per aquests. Molta gent que va ocupar per primera vegada aquells pisos no tenien res a veure amb damnificats de la riuada. La qüestió sobre com es van fer les adjudicacions també és un tema molt opac. En alguns casos sí que van ser per damnificats, però en molts casos va ser ocupat per gent que no tenia res a veure amb la riuada. El 64 i 65 va ser una època de construccions. Molts diners provenien de les compensacions de la tragèdia però amb unes desviacions considerables.” De totes maneres, mai no va estar clar com s'havien repartit els subsidis. En molts casos, els recursos econòmics obtinguts per la *Cuestación Nacional* van anar a parar a mans de propietaris que eren co-responsables del que havien passat.¹⁰⁶

¹⁰⁴ SALES i SALES, *op. cit.*, pg. 221

¹⁰⁵ MARQUEZ, *op. cit.*, pp. 7-40

¹⁰⁶ Entrevista amb en Vicenç Rabadán (5.5.2016)

Tot i la construcció, marcada per la seva lentitud, dels 800 habitatges als grups de Sant Llorenç del Munt i dels 500 barracons provisionals, el problema de l'habitatge continuava sent molt preocupant a la ciutat. I és que Terrassa continuava rebent molts immigrants malgrat la catàstrofe, i aquests necessitaven un habitatge on viure. Per aquest motiu, l'*Obra Sindical del Hogar y la Arquitectura* planejà la construcció de dos mil habitatges socials. Aquests habitatges es construïren a la carretera de Matadepera –el que després seria el barri del Pla del Bon Aire- i a la carretera de Rubí –posteriorment el grup de pisos de Can Jofresa-. És a dir, parlem de barris perifèrics de la ciutat, fet que no ajudà a rectificar el desordre de la ciutat sinó que accentuà la dolenta planificació i edificació de Terrassa.

El greu problema no va ser només la ubicació d'aquests nous habitatges, sinó la tardança amb la qual es van construir. No va ser fins als anys 1974 i 1975 que aquells edificis foren habitables.¹⁰⁷ Parlem de més d'una dècada entre la planificació dels habitatges i la seva construcció i habitabilitat, és a dir, una dècada en què moltes famílies encara no tenien on viure.

8.3 Reconstrucció de la ciutat: endegament i canalització de les rieres

El 30 de novembre de 1962, l'Ajuntament de Terrassa aprovà un pla d'urgència amb l'objectiu de refer la ciutat després dels estralls conseqüents de la riuada. Aquest pla d'urgència, i totes les mesures que preveia, es valorà en prop de 165 milions de pessetes (164.992.407 PTA).¹⁰⁸ Realment, la ciutat necessitava unes obres de grans magnituds, amb aquests costos, per poder refer-se de la tragèdia, però l'Estat no volgué assumir aquestes despeses. El Govern Civil anuncià, pel juny de 1963, l'aportació de cent seixanta milions i mig de pessetes, per a la reconstrucció de tots els municipis afectats. És a dir, tenint en compte que municipis com Sabadell o Rubí també van veure's molt afectats per la catàstrofe, el pressupost per a cada municipi es veié molt reduït i limitat per tal d'abordar totes les obres necessàries.

En aquest mateix pla d'urgència, l'Ajuntament establí els costos quant als béns públics i, segons la zona de la ciutat, es destinaren més o menys recursos econòmics. Quant a la reposició de paviments, el pressupost era d'uns trenta-vuit milions de pessetes. D'aquests, més de divuit milions estaven destinats a refer la Rambla. En aquesta mateixa tònica, per enllumenar tota la ciutat es pressupostaren 7 milions i mig de pessetes, i 2 d'aquests estaven reservats per la Rambla i la Rambleta del Pare

¹⁰⁷ VALLS, *op. cit.*, pg. 150

¹⁰⁸ "Plan de Urgencia para la ciudad de Tarrasa" de l'Ajuntament de Terrassa. Document consultat a l'Arxiu Històric de Terrassa (23.5.2016)

Alegre. Per ampliar aquest enllumenat públic, es decidí instal·lar també 134 punts de llum a les *zonas suburbanas* com *Campo Romaní, Latas, Ca n'Aurell, la Maurina, Can Boada y Pueblo Seco* amb un import de 320.154 pessetes, mentre que pels diversos carrers perifèrics del centre urbà, s'instal·laren 640 punts de llum, que es costejaren en més d'un milió de pessetes (1.460.647 PTA)¹⁰⁹ Així, es demostrà que la principal preocupació de l'Ajuntament era rehabilitar el centre de la ciutat, encara que les zones perifèriques necessitessin molts més recursos a causa d'una tragèdia que els afectà íntegrament.

Un altre fet destacable, és el cas de la prohibició de tot tipus de construcció a les zones afectades per la riuada. Una prohibició inclosa també en el mateix pla d'urgència municipal. Com hem dit, el pla d'urgència va ser aprovat el novembre de 1962. 7 mesos després, el juny de 1963, aquesta decisió fou rectificada, i la delimitació de les zones edificables es modificà, un altre cop per satisfer les necessitats especulatives dels constructors de l'època que aprofitarien la necessitat d'habitatge de tantes famílies per adquirir terrenys on poder construir cases que ràpidament fossin venudes, tot i el risc, ja conegut, de les riuades en aquelles zones.

Riera de les Arenes

En el Consell de Ministres extraordinari celebrat al Palau de Pedralbes, que ja hem citat anteriorment, s'aprovà el Decret llei 41/1962, l'11 d'octubre, en què es declarava d'urgència les obres de reconstrucció de les zones afectades, i que incloïa el condicionament de les lleres de les rieres de Terrassa. L'encarregada de redactar, supervisar i aprovar els projectes de condicionament de les rieres fou la Confederació Hidrogràfica del Pirineu Oriental, que pertanyia al *Ministerio de Obras Públicas*.¹¹⁰

Quant a la riera de les Arenes, la que ocasionà els principals estralls en la ciutat, es plantejaren diverses alternatives. En primer lloc, es proposà prohibir-hi l'edificació, però les dificultats que això comportaria, quant a la limitació del creixement de la ciutat, desestimaren la proposta. Una altra opció fou la de desviar el cabal de la riera de les Arenes cap a altres cursos, com el de la Rambla, el de Vallparadís o la Grípia, però cap d'ells va convèncer i aquesta proposta tampoc va tirar endavant. Per tant, l'única solució viable fou la de condicionar la mateixa riera de les Arenes, perquè era l'opció més econòmica i les característiques del territori permetien modificar l'ample de la riera sense afectar les edificacions.

D'aquesta manera, es decidí construir murs de formigó a cada costat de la riera, en una llargada de 4,8 quilòmetres per tal de protegir les zones urbanes de cada

¹⁰⁹ VALLS, *op. cit.*, pg .148

¹¹⁰ Decret llei 41/1962 consultat a l'Arxiu Històric de Terrassa (23.5.2016)

banda. S'establí també que l'amplada de la riera fos de 50 metres, per tal d'evitar que, en cas d'una nova rierada, l'aigua no envaís l'espai urbanitzat.

El pressupost del condicionament de la riera de les Arenes s'estimà en més de 91 milions de pessetes (91.826.114 PTA) i es finançà per l'Estat. El termini previst per acabar les obres es projectà en 5 mesos, però l'acte de recepció provisional no es va signar fins a l'any 1966.¹¹¹ Un altre cop, en la tònica general de les autoritats franquistes, els processos de rehabilitació de la ciutat estigueren marcats per la lentitud.

Riera del Palau

En el Decret llei 41/1962, aprovat l'11 d'octubre també s'estudià el projecte del desviament de la riera de Palau, que travessava en aquell moment l'actual Rambla d'Ègara. El projecte, conegut popularment com a *transvasament* va ser aprovat el 23 d'agost de 1963. L'objectiu d'aquest transvasament era el desviament del curs de la riera del Palau cap al torrent de la Maurina, perquè d'aquesta manera es garantia que la totalitat del seu traçat fos a cel obert.

El projecte també implicà el condicionament dels torrents de Can Boada, del Batlle i d'Àngel Sallent com també el condicionament del tram del barri de la Maurina des del seu pas sota el ferrocarril fins a la seva trobada amb el curs fonamental de la riera.

El pressupost d'aquest projecte s'estimà en més de 193 milions de pessetes (193.821.023,40 PTA) i va ser finançat també per l'Estat. El termini de les obres es projectà en 9 mesos però no va ser fins a l'acabament de l'any 1966 que es donaren per finalitzades.

Amb l'endegament de les rieres de les Arenes i la riera del Palau s'intentà protegir la ciutat de les possibles riudes que pogués patir, per tal que mai més es produís una tragèdia com la del 25 de setembre de 1962.

Tot i així, és important remarcar la lentitud amb què les autoritats gestionaren la tragèdia. Els damnificats, a més de perdre casa seva o, en els pitjors dels casos, algun amic o familiar, hagueren d'aguantar mesos, i fins i tot anys, per veure com les seves vides tornaven a la normalitat. Les principals actuacions del règim anaren destinades a refer la indústria i beneficiar els sectors privats de la ciutat, en comptes d'oferir a la majoria de la població les eines necessàries per reconstruir la seva vida, després que l'aiguat l'ensorrés.

¹¹¹La informació i dades donades respecte el condicionament de les rieres és extreta de PONT, *op. cit.* en AULET (ed.) *op. cit.*, pg. 67-70

9. La tragèdia com a eina de propaganda del franquisme

Des del moment en què les autoritats franquistes aterraren a Barcelona –la tarda del 26 de setembre de 1962- la riuada s'utilitzà com a eina de propaganda del règim. A les 17.55 hores de la tarda, el vicepresident del Govern, capità general Muñoz Grandes; el ministre de la Governació, tinent general Camilo Alonso Vega; el ministre d'Obres Públiques, general Vigón; el ministre de Treball, Jesús Romero Gorriá i el ministre secretari general del *Movimiento*, José Solís Ruiz, arribaren des de Madrid, acompanyats també del governador civil de Barcelona, Matías Vega Guerra i, l'alcalde de Barcelona, Josep M. De Porcioles, que com hem dit, estaven a Madrid durant la tragèdia.

Després de dirigir-se a la Capitanía General de Barcelona, Muñoz Grandes; el capità general de la IV Región Militar, Luis de Lamo Peris, José Solís Ruiz i Jesús Romero Gorriá, es traslladaren a Terrassa i Sabadell. L'alcalde de Terrassa, Josep Clapés, s'entrevistà amb Muñoz Grandes. Després de valorar la situació en què es trobava Terrassa, el vicepresident del govern decidí mobilitzar l'exèrcit. D'aquesta manera, s'ordenà a la *IV Unidad de Zapadores* i la *3º Agrupación de Montaña* que es traslladessin a Terrassa per tal d'ajudar en les tasques de desenrunament i localització de cadàvers.

L'endemà, el dijous dia 27, sis ministres del govern visitaren la ciutat. Des de diferents vies, els ministres posaven de manifest l'interès del govern de Franco, i personalment del *Generalísimo*, per fer front a la catàstrofe. L'objectiu no era un altre que preparar el terreny per la visita de Franco a la ciutat, pocs dies després.¹¹²

9.1 Afany de protagonisme del règim

Quan les autoritats es posaren en marxa –amb un retard considerable- ho feren amb la intenció d'actuar en solitari. Com hem vist, quan el governador civil, Matías Vega Guerra, arribà a les zones devastades, es trobà un poble que, en veure l'absència d'autoritats, decidí deixar d'esperar unes ordres que no arribaven i començà a mobilitzar-se de manera autònoma i voluntària.

Les autoritats franquistes, després de visitar les zones devastades, realitzaren un seguit de tasques amb l'objectiu de preparar el terreny pel general Franco, de manera que aquest fos acollit com un salvador que es preocupava i ajudava el poble.

¹¹² VALLS, *op. cit.*, pg. 79

Polèmica amb Ràdio Barcelona

En aquest moviment espontani de voluntariat tingué molta importància, com ja hem assenyalat, la tasca de Ràdio Barcelona. El primer butlletí fou molt imprecís, i només parlava de crescudes de rius i rieres que havien provocat importants pèrdues econòmiques i alguns ferits. Tot i així, aquesta informació esdevingué el primer senyal d'alerta a la ciutat. Com ja hem vist, Ràdio Barcelona, de la mà del locutor Joaquín Soler Serrano, inicià una campanya destinada a informar sobre la riuada i ajudar els damnificats. Per realitzar aquesta campanya –dividida en tres operacions, *Operación Alerta*, *Operación Urgencia* i *Operación Dinero*–, Ràdio Barcelona prengué dues decisions cabdals que infringien les normes del règim. La primera i més important, va ser la de difondre butlletins informatius de forma periòdica per tota Espanya, quan aquesta potestat la tenia únicament Radio Nacional. La segona decisió fou prescindir de la programació habitual, per improvisar una graella singular destinada a la riuada del Vallès. A més, també s'interrompi la difusió d'anuncis.

En veure aquesta actuació independent de Ràdio Barcelona, Matías Vega Guerra despenjà el telèfon i ordenà taxativament la fi de les emissions d'aquella campanya. Però ni Soler Serrano, ni el director –en funcions en aquell moment- de l'emissora, Manuel Terín Iglesias, compliren les ordres. La campanya continuà en emissió tot i les amenaces del governador civil. De fet, la discussió –que arribà a tons elevats- acabà amb un acord de mala gana: la campanya finalitzaria abans de l'1 d'octubre, dia en què estava prevista l'arribada de Franco a la ciutat barcelonina.¹¹³

Com analitza Rabadán, el règim, fins i tot, va voler prohibir tot allò que no formava part de les estructures oficials. La societat civil havia pres la davantera davant el règim i les autoritats van estar uns dies sense saber què fer.¹¹⁴

En canvi, els sectors més moderats del règim, encapçalats pel nou ministre d'Informació i Turisme, Manuel Fraga Iribarne, suggerien un canvi de postura envers Ràdio Barcelona. Apropar-se a la campanya impulsada per la ràdio serviria per apropar-se també a tots aquells ciutadans que escoltaven l'emissió i, així, la imatge del règim sortiria beneficiada, per mostrar-se interessat i compromès amb la causa.¹¹⁵

Dies després, el mateix ministre Fraga, acudí a l'estudi de Ràdio Barcelona i aprofità per pronunciar un discurs vibrant:

Para mí es un honor encontrarme en medio de esta emisora admirable, ejemplo de solidaridad, ejemplo de Trabajo, ejemplo de eficacia informativa [...] simpatizamos en este momento triste y a la vez prometedor de esta tragedia que es, sin duda alguna, a la vez un

¹¹³ VALLS, *op. cit.*, pg. 73

¹¹⁴ Entrevista amb en Vicenç Radabán (5.5.2016)

¹¹⁵ SALES I SALES, *op. cit.*, pg. 21

buen ejemplo de lo que es capaz de hacer el alma española y el alma cristiana de España en estos momentos. ¡Viva Cataluña! ¡Viva España!¹¹⁶

D'aquesta manera, el règim oferí un canvi de discurs amb el qual pretenia que el poble sentís el recolzament i el compromís del *Movimiento* amb la catàstrofe.

Enterrament multitudinari

Una altra manera d'oferir una imatge digna i compromesa del règim, fou la idea de Muñoz Grandes de realitzar un enterrament multitudinari de les víctimes. El fet però, és que l'acte començà amb cert retard i quan ja era moment d'acabar l'enterrament, només s'havien sepultat un pocs taüts. La resta de famílies van haver d'espavilar-se després per tal de donar sepultura als seus éssers estimats, perquè un cop les càmeres havien enregistrar uns minuts d'enterrament, la feina, per part de les autoritats, ja estava feta.¹¹⁷ Així, s'utilitzà el dolor col·lectiu amb una finalitat descaradament política que serví per donar una bona imatge del règim, encara que la realitat fos ben diferent.

Monopoli absolut de les actuacions del voluntariat

Després de visitar Terrassa, el ministre secretari general del *Movimiento*, José Solís, mostrà el seu profund desacord amb la visible presència del moviment escolta en les tasques d'ajuda, ja que aquest paper l'hauria d'assumir la *Organización Juvenil Española* (OJE) que era l'òrgan oficial, sota les ordres del *Frente de Juventudes* – anteriorment citat- encarregat de l'adoctrinament polític de joves espanyols i que, per tant, havia de centralitzar qualsevol moviment juvenil, en situacions com la del 25 de setembre de 1962. D'aquesta manera, José Solís donà l'ordre taxativa que, alcaldes, regidors i jerarquies, es posessin la camisa blava per realitzar qualsevol tipus de tasca. Així, quan la televisió oferís imatges dels voluntaris, sempre se situarien en un primer pla els membres uniformats del *Movimiento*. Aquesta pràctica es repetí en diverses ocasions, perquè com assegura Anton Pi, testimoni de la Brigada de la Mort o la Misericòrdia, un jerarca del règim els suggerí posar-se la camisa blava per aparèixer davant els mitjans de comunicació.¹¹⁸ Amb aquests actes, el règim franquista demostrà les seves prioritats quant a la catàstrofe. La principal preocupació no era ajudar als damnificats, sinó que aquells que ho fessin estiguessin uniformats amb la camisa blava, perquè el més important era, sens dubte, la imatge del règim.

¹¹⁶ SALES i SALES, *op. cit.*, pg. 21

¹¹⁷ VALLS, *op. cit.*, pg. 83

¹¹⁸ Las riadas de 1962, 25 años después "Los trabajos de identificación y entierro duraron doce días seguidos". Suplement *Diario de Terrassa*, (25.9.1987), pg. 11

El *Movimiento* capitalitzà les tasques d'ajuda i eliminà tota capacitat d'organització de les classes populars.

A més, per si de cas el fet d'obligar els voluntaris a vestir-se amb la camisa blava, no aconseguia mostrar la imatge del règim com a únic pont d'ajuda amb les famílies dels damnificats, el governador civil de Barcelona convocà tots els alcaldes de les poblacions afectades per la riuada. En aquesta reunió, amb l'únic objectiu de donar un cop de puny sobre la taula per tal de restablir l'autoritat del règim, el Matías Vega Guerra anuncià que, a partir d'aquell moment, seria la *Sección Femenina* qui assumiria l'assistència als damnificats. D'aquesta manera, es volia evitar per tots els mitjans possibles que la població continués administrant la zona sinistrada al marge dels canals oficials.¹¹⁹

Aquesta decisió però, no agradà gens als mateixos ciutadans que s'oferiren, de manera voluntària des del primer moment, a ajudar en tot el que calgués. L'enuig popular estigué motivat, en gran part, pel fet que els plans d'actuació de la *Sección Femenina* van ser fets des d'un despatx de Barcelona, allunyats completament de les zones devastades i sense consultar amb els ajuntaments, per tant, sense saber realment què és el que necessitaven els damnificats.

L'Enrique ho recorda amb certa impotència. "Nosaltres vam treballar des del primer moment quan les autoritats no estaven aquí. Després, es van voler apoderar de totes les accions, i penjar-se la medalla del mèrit." S'enfureix quan li pregunto si li van obligar a posar-se la camisa blava "I tant. I em van voler apartar quan estava desenrunant una casa perquè no me la volia posar. Al final, la majoria acabarem cedint perquè el que volíem era ajudar, i el fet de posar-se la camisa era secundari, encara que jo no ho suportava." Evidents mostres de l'estratègia d'imatge que el règim construï a partir de la riuada per tal de fer propaganda del *Movimiento* encara que fos a costa d'aquells voluntaris que s'oferiren a ajudar des del primer moment.¹²⁰

La *Sección Femenina* arribà a mobilitzar 800 noies. La tasca d'aquest ens franquista constituï, al Vallès, una font inesgotable de conflictivitat. Els ajuntaments de Sabadell i Terrassa, principalment, no van entendre perquè les seves actuacions havien de quedar supeditades a la *Sección Femenina*, que havia arribat tard a la ciutat i que únicament posava impediments perquè les tasques del voluntariat es poguessin realitzar.

¹¹⁹ SALES i SALES, *op. cit.*, pg. 31

¹²⁰ Conversa amb l'Enrique Andrés (25.3.2016)

La rebel·lia dels alcaldes de Sabadell, Llonch Gambús, i de Terrassa, Josep Clapés, tingué conseqüències, temps després. Tots dos van ser apartats dels seus càrrecs. Clapés, el març de 1964 presentà la seva dimissió al·legant “imperiosidades necesidades profesionales, particulares y familiares”,¹²¹ i Llonch Gambús, també abandonà el càrrec al·legant “graves obligaciones personales y familiares.”¹²² Però el fet més rellevant, quant a conseqüències polítiques de la riuada, és el cas de l'alcalde de Rubí, Miquel Rufé¹²³ i que Rabadán explica: “Rufé es va negar a seguir les ordres del governador civil quant a què els escoltes deixessin de fer tasques humanitàries o que es posessin la camisa blava. I això li va costar el càrrec perquè va haver-hi moltes pressions. Va ser una conseqüència claríssima del règim perquè no s'escapés res, i capitalitzar-ho tot.”¹²⁴ Les autoritats manifestaven contínuament que aquells que ajudaven havien de ser identificats amb la Falange. Així, s'evidencià l'intent de 'patrimonialitzar' per part del règim una cosa que havia sorgit de manera voluntària i espontània per part dels ciutadans.

D'aquesta manera, el règim aconseguí actuar en solitari sense haver de rendir comptes a ningú. Un fet que, com veurem, servirà per tapar la negligència i corrupció de diversos aparells del règim quant als recursos destinats, teòricament, a auxiliar els damnificats i reconstruir les poblacions devastades per la riuada.

9.2 Franco, l'heroi del poble

L'1 d'octubre de 1962, Franco aterrà a Barcelona acompanyat d'un gran nombre de ministres i jerarquies del règim. Els responsables de les diverses províncies s'encarregaren de mobilitzar tots els seus efectius per a aquesta ocasió –uniformats amb les camises blaves, les boines vermelles i el corretjam de gala- per tal de proporcionar una entusiasta acollida al dictador.

La visita del general Franco durà només 7 hores, en les que pogué visitar de manera molt ràpida les diferents poblacions afectades per la riuada: Sant Adrià del Besos, Santa Coloma de Gramenet, Montcada, Ripollet, Les Fonts, Rubí, Sabadell i Terrassa. Només en les tres últimes poblacions va pronunciar discurs. A més, arribà a plorar en dues ocasions i repetí diverses vegades que tornaria al Vallès durant la primavera següent. En els seus discursos mostrà la seva profunda empatia envers les víctimes i el compromís del règim amb totes les poblacions devastades:

¹²¹ “Toma de posesión del nuevo alcalde de Tarrasa”, *La Vanguardia Española* (6.3.1964) pg. 25

¹²² “Sabadell: Toma de posesión el nuevo alcalde señor Burull Bonastre”, *La Vanguardia Española* (24.1.1965) pg. 36

¹²³ Miquel Rufé i Majó va ser destituït del seu càrrec el desembre de 1962

¹²⁴ Entrevista amb en Vicenç Radabán (5.5.2016)

...yo espero que la próxima primavera podré ver los campos rientes al sol y las fábricas trabajando con sus ruidos y ritmos acompasados y a vosotros ya satisfechos porque habéis comprendido que la España nueva, la España que forjamos no se amilana ni se achica ante estas catástrofes, sino que va siempre a la batalla. Arriba España.¹²⁵

Les empreses donaren festa als seus treballadors i els nens i nenes acudiren amb els seus professors a la rebuda del *Generalísimo*. L'acte s'organitzà de tal manera que la visita de Franco semblà motiu de festa, quan realment la situació era dramàtica.

L'endemà, Franco visità la ciutat de Terrassa acompanyat del seu seguici de ministres. Com el dia anterior ja s'havia celebrat el Consell de Ministres extraordinari, en què s'aprovà el préstec de mil milions de pessetes a la indústria, les empreses – satisfetes amb l'ajuda – donaren també festa als seus treballadors. A Terrassa se seguiren les mateixes consignes que a Barcelona. Els nens anaren acompanyats dels seus professors per donar la rebuda a Franco. I, com si el motiu de la visita fos una celebració, es repartiren banderetes d'Espanya. Els membres de les organitzacions del règim se situaren, ben uniformats, en punts estratègics i els himnes patriòtics i militars sonaven pels altaveus a un gran volum, amb l'objectiu d'animar els assistents a corejar la desfilada amb crits de *Franco, Franco, Franco*.

El *Generalísimo* visità, sense abaixar-se del cotxe, el barri devastat de Les Fonts. Seguidament es dirigí al Raval (Arrabal de José Antonio, en aquell moment), on fou acollit a ritme de l'*himno nacional*. Des del balcó de l'Ajuntament, l'alcalde Clapés pronuncià un discurs marcat per la gratitud del poble terrassenc envers Franco. Però el moment de màxima exaltació franquista el protagonitzà el mateix Franco, també al balcó del Consistori, on s'adreçà als milers de persones que es concentraren a la plaça. Era evident l'interès que fos Franco qui aparegués davant dels terrassencs com a home solidari i benefactor.¹²⁶

Amb el ritual "Catalanes, españoles todos" inicià el seu parlament. "Nos hemos encontrado con una tragedia superior a la pensada. Jamás en la historia de nuestro país se recuerda un número tan grande de víctimas como el que aquí se sufrió" – oblidant les víctimes de la Guerra Civil-. En el seu discurs volgué remarcar la unitat entre els homes i les terres d'Espanya i l'eficàcia del Movimiento Nacional per solucionar tots els problemes ocasionats per la riuada. Així també, el *Generalísimo* aprofità per atribuir la tragèdia a una desgracia inevitable "Cuando estamos iniciando un plan de desarrollo que dé a la patria dimensiones nuevas; un progreso nuevo de elevación del nivel de vida, se pone en nuestro camino esta desgracia y esta contrariedad." Un discurs que es repetí sempre, en què el règim s'eximia de qualsevol

¹²⁵ "Discurso del Generalísimo" *La Vanguardia* (3.10.1962) pg. 6

¹²⁶ MARQUEZ, *op cit.*, pp. 7-40

tipus de responsabilitat, i atribuïa la tragèdia a un fet natural, imprevisible i inevitable.¹²⁷

L'Adoración va ser una de tantes que anà a rebre el *Caudillo*. “En aquell moment et feia il·lusió que el cap d'Estat vingués a la teva ciutat a veure com estava. Ens donava una sensació de protecció perquè veies que es molestà en venir a Terrassa per veure com ens trobaven i per intentar solucionar els nostres problemes.” No sap ben bé com respondre a la pregunta de si el règim va complir totes les seves promeses “No ho sé, però en aquell moment ens donava esperança i era el que necessitaven.” Una mostra que, en certa manera, la política propagandística del règim va tenir els seus efectes.¹²⁸

Així, s'evidencià la simplificació claríssima de tota dictadura. El culte a la personalitat en moments claus de la desgracia, s'aboca això. Una estratègia que, a més, s'aprofita de la debilitat d'una població acabada de sacsejar per una forta desgràcia i que, per tant, era molt més vulnerable.¹²⁹

Franco adopta les poblacions sinistrades

El mateix dia que Franco aterrà a Barcelona, en la seva primera visita a la ciutat -l'1 d'octubre de 1962- en un acte de generositat i benevolència, el *Caudillo* acordà adoptar totes les poblacions devastades per la riuada.¹³⁰ A més d'aquesta adopció, el règim acordà també l'assignació d'un pressupost de cent milions de pessetes que havien de servir per dur a terme totes les obres de reconstrucció de la zona sinistrada, en la que s'incloïa totes les poblacions que d'alguna manera s'havien vist afectades per la rierada.

En un primer moment, els ajuntaments d'aquestes poblacions reberen la notícia amb gran exaltació i gratitud. Però quan s'estudià els costos que comportaria la reconstrucció de la zona devastada i els càlculs sobre les despeses superaven amb escreix la quantitat assignada pel general Franco, l'entusiasme dels ajuntaments s'esmoreí.

En total, els ajuntaments i la Diputació de Barcelona necessitaven 387 milions de pessetes per atendre només la reconstrucció. A més, aplicant amb rigor el *Decreto de*

¹²⁷ MARQUEZ, *op. cit.*, pp. 7-40

¹²⁸ Conversa amb l'Adoración Domínguez (3.4.2016)

¹²⁹ Entrevista amb en Vicenç Rabadán (5.5.2016)

¹³⁰ El *Decreto de Adopción* promogut per Francisco Franco el setembre de 1939 tenia per objectiu assumir en nom de l'Estat i a càrrec de les finances oficials la reconstrucció d'aquelles zones que havien estat malmeses per la guerra. Franco adaptà aquest decret -l'octubre de 1962- per adoptar les poblacions que havien estat devastades per la riuada.

Adopción, el règim havia d'assumir, no només la reconstrucció, sinó també la construcció d'obra nova. D'aquesta manera, la Diputació calculà que aquesta despesa comportaria un total de 1379 milions de pessetes addicionals als 387 de la reconstrucció. Per tant, els 100 milions cedits pel *Caudillo*, només costejaven un 17% del total del pressupost estimat per la Diputació.

A les autoritats franquistes no els quedà més remei que certificar que l'Estat no disposava d'aquests recursos econòmics per complir la promesa del *Generalísimo*. Per tal de justificar el fet de no finançar el total del pressupost de reconstrucció de la zona devastada, el règim establí que els criteris d'adopció proclamats l'any 1939 no podien ser els mateixos que els de l'any 1962. Per tant, es creà la categoria *adopció no plena* que permetia a l'Estat atendre només una part de les despeses de la reconstrucció en els municipis més afectats per la tragèdia.

Així, quan Franco tornà a Barcelona, volgué visitar les poblacions devastades per certificar que les obres de reconstrucció que havia ordenat –però no pagat– s'estaven duent a terme.¹³¹ D'igual manera que en la seva primera visita, l'octubre de 1962, Franco pronuncià un emotiu discurs apel·lant al compromís del règim envers els damnificats.

“Todo esto ha podido realizarse por la virtud y la fecundidad de un Régimen. Aquí se concentraron todos los elementos importantes de la nación que trabajaban en otros lugares para poder resolver vuestros problemas...”¹³²

D'aquesta manera, tot i que el règim, un cop més, no complia les seves promeses i el seu deure, el *Caudillo* continuava presentant-se com l'heroi que posà en marxa la reconstrucció i salvació de totes les poblacions sinistrades per la riuada.

9.3 L'opacitat de la *Cuestación Nacional*

Com ja hem comentat, la *Cuestación Nacional* va ser la font d'ingressos del règim per tal de gestionar la restauració de les zones devastades. Amb diferents punts de recollida, aquesta col·lecta nacional, tot i ser presentada amb l'objectiu de reconstruir les poblacions afectades per la riuada, realment constituí una campanya de recaptació d'impostos, ja que el règim no comptava amb els recursos suficients per dur a terme el procés de reparació de la zona devastada.

Tal com hem vist, el procés recaptador de la *Cuestación Nacional* anà acompanyat d'una estricta reglamentació. L'aparell de l'Estat tenia el control absolut de les donacions de la ciutadania, així com la plena potestat per decidir com, quan i a qui es proporcionarien les ajudes. Per tutelar i dirigir la *Cuestación Nacional* el règim creà

¹³¹ SALES i SALES, *op. cit.*, pp. 92-93

¹³² “Discurso de S.E. el Jefe del Estado” *La Vanguardia Española*, (20.6.1963) pg.7

la *Dirección General de Beneficiencia*, i es va crear una caixa única comptable on havien d'anar, obligatòriament, totes les aportacions que es fessin pels damnificats dins i fora d'Espanya. Aquests diners tampoc no podien ser distribuïts sense l'autorització expressa del Govern.

Tot i que el Govern Civil de Barcelona tenia l'autorització d'obrir el seu propi compte per recol·lectar donatius, aquests donatius estaven controlats també per la *Dirección General de Beneficiencia*. El governador civil, Vega Guerra, havia de remetre un informe setmanal a Madrid en què s'explicués detalladament la quantitat recaptava.

Només la recaptació a Barcelona va ser de 208 milions de pessetes. Pel que fa a l'Administració de Madrid, la capital de l'Estat hi havia recol·lectat, el febrer de 1963, 163 milions de pessetes.

A les poblacions afectades per la riuada es començava a reclamar l'inici d'obres, de tasques de reconstrucció de les ciutats i el repartiment de les indemnitzacions promeses. El Govern, per tal de començar a distribuir aquests diners recol·lectats, decidí que seria la *Junta Central de Distribución* l'encarregada de controlar la distribució. Aquest òrgan estava compost pels màxims representants dels organismes oficials, i a més, assistida per tretze juntes locals establertes als municipis més afectats –de fet, aquests membres de les juntes locals eren representants de les institucions del règim al municipi-.

Malgrat tot, la *Junta Central de Distribución* mai va tenir poder de decisió, ja que el control últim dels diners i la presa de decisions continuava corresponent a Madrid.¹³³

Polèmica sobre el destí dels diners recaptats

Les ajudes començaren a repartir-se a finals de desembre de 1962. L'operació de repartiment s'allargaria durant set mesos, fins a l'inici d'estiu del 1963. Per abonar aquestes ajudes s'utilitzarien exclusivament els fons dipositats al Govern Civil de Barcelona, recaptats dins de la demarcació. Mai s'arribarien a utilitzar, amb aquest fi, els diners centralitzats a la caixa de Madrid. De forma directa als damnificats es distribuïren 169.422.754,5 pessetes, sobre el total de 208.371.367,63, pessetes recaptades a Barcelona.

Les ajudes foren distribuïdes entre 3.098 famílies, formades per 12.224 damnificats. En primer terme es pagaren les indemnitzacions per víctimes. Per cada familiar mort s'abonaren 100.000 pessetes. La indemnització pels morts que eren caps de família s'establí en 250.000 pessetes. 66 persones cobraren 250.000 pessetes per

¹³³ La informació dels darrers paràgrafs és extreta de SALES i SALES *op. cit.*, pp. 83-86

la mort del cap de família, unes 445 reberen 100.000 per la mort d'un altre familiar. En concepte de defuncions es pagaren, en total, 61 milions.

Els damnificats reberen també d'altres tipus de subvencions per adquirir parament i utilitat domèstic per aquest concepte s'entregaren 4.670 indemnitzacions d'un import total de 69.332.636,5 pessetes.

Quatre-cents-cinc artesans i petits comerciants foren també indemnitzats amb 9.940.950 pessetes. També es pagaren els danys produïts en feixes i horts de 1.869 pagesos, amb un import total de 13.297.238,5 pessetes.

Amb totes aquestes indemnitzacions pagades, la *Junta Central de Distribución* es reuní el 12 de juliol de 1963 per fer un balanç total de comptes de la *Cuestación Nacional* a Barcelona. S'establí que després d'haver pagat totes les indemnitzacions, sostretes les quantitats avançades i deduïdes totes les despeses extraordinàries, a la caixa hi quedava un romanent de 40 milions de pessetes.

Amb aquests diners que quedaven de la *Cuestación Nacional* -un total d'uns 200 milions de pessetes (164 milions centralitzats a Madrid i els 40 milions de Barcelona)- foren invertits teòricament en la construcció de nous habitatges i d'obres de caràcter social.¹³⁴

Però, quan a la tardor de 1962, els veïns de les ciutats devastades, i aquells que encara no tenien un habitatge on viure, no veieren encara l'inici de les obres de cap bloc de pisos, començaren a sorgir les primeres crítiques envers el règim. Els damnificats tenien por que la distribució d'ajudes no es realitzés de manera correcta, i començaren a sorgir els primers rumors sobre la possibilitat que els diners recol·lectats no s'utilitzessin amb la finalitat d'ajudar les víctimes ni reconstruir les poblacions, sinó de beneficiar els interessos privats.

La capitalització de les tasques d'ajuda del règim va arribar al punt de gestionar la concessió d'indemnitzacions. Aquesta opacitat del règim responia a la voluntat de poder actuar lliurement, sense donar explicacions ni retre comptes a ningú. A dia d'avui és encara difícil saber on van anar a parar la major part de les ajudes, ja que es van repartir de manera poc transparent. Les ajudes que van rebre les famílies damnificades –que no van ser totes- eren ridícules en comparació amb el que havien perdut. En canvi, els ajuts públics que van venir de Madrid, van anar a parar a butxaques concretes. Però aquesta es una historia pendent d'explicar a les poblacions que van ser afectades per la riuada perquè no s'ha explicat mai a qui va anar a parar

¹³⁴ SALES i SALES, *op. cit.*, pp. 87-88

els diners. És evident que va haver-hi gent que va fer negoci amb les desgràcies alienes.¹³⁵

9.4 Corrupció dins la *Sección Femenina*

El 26 d'octubre de 1962 un responsable de Càritas Diocesana es presentà al Govern Civil de Barcelona per entrevistar-se amb Matías Vega Guerra. Allà, li entregà un informe on es demostrava que, de forma il·legal, s'estaven venent donacions que havien de ser per als damnificats.

Aquesta acusació, esquitxava de manera evident la *Sección Femenina*, ja que era l'ens responsable de la custòdia i distribució de totes les donacions per als damnificats. Així, i per tal d'evitar un mal major que perjudiqués el règim, Matías Vega ordenà la investigació.

Una setmana després que es cursés l'ordre d'investigació, la *Jefatura Superior de Policía* certificà la veracitat de les denúncies de Càritas i confirmà que determinats productes, especialment roba i mobles (donats en el marc de la campanya benèfica), s'exposaven al mercat ambulant de la plaça de Glòries.¹³⁶

La policia detingué dos comerciants que confessaren haver comprat roba de segona mà a una tal “señorita Mary” de la *Sección Femenina*. Els detinguts afirmaren que aquesta Mary era l'encarregada del pavelló Alfons XIII de Montjuïc, que havia estat habilitat per les autoritats per emmagatzemar les ajudes.

Aquest fet, que posava en evidència la negligència del règim quant a la gestió dels diners recaptats per la solidaritat d'arreu del país i d'Europa, es tancà amb un *carpetazo*. Les acusacions contra les funcionaries foren descartades i la investigació quedà arxivada. D'aquesta manera, es garantí la immunitat de la *Sección Femenina* durant la resta de la campanya d'ajuda als damnificats.¹³⁷

9.5 Reconeixements públics als responsables de la tragèdia

Mai no es va investigar sobre les possibles o evidents responsabilitats de les autoritats en la tragèdia. Contràriament, els reconeixements públics del franquisme envers els responsables polítics de la catàstrofe, se succeïen. Un exemple és la condecoració que va rebre l'alcalde Clapés, el juny de 1963, de la *Encomienda de la Orden del Mérito Civil* per part del general Franco, per la seva actuació en les inundacions.¹³⁸

A més, en un intent de reconfortar i cohesionar les mateixes files del règim, davant les crítiques que sorgiren envers les autoritats –en relació amb la gestió dels diners

¹³⁵ Entrevista amb en Vicenç Radabán (5.5.2016)

¹³⁶ SALES i SALES, *op. cit.*, pg. 210

¹³⁷ SALES i SALES, *op. cit.*, pg. 210

¹³⁸ VALLS, *op. cit.*, pg. 124

recaptats- i el cas de corrupció, silenciats, dins de la *Sección Femenina*, el Govern Civil de Barcelona posà en marxa una campanya per a premiar aquelles persones que haguessin tingut un comportament heroic durant la riuada.

Va ser el cap del *Departamento de Auxilio e Información* –creat pel Govern Civil per tal de coordinar i gestionar les zones sinistrades-, Jesús Lalinde, l'encarregat de demanar als diferents ajuntaments l'enviament dels “casos más significativos de abnegación, heroismo y ayuda” que s'haguessin produït en el marc de la riuada.

Aquesta primera llista estava composta per 200 noms. Mesos més tard, la Diputació els entregà creus i diplomes en un acte públic celebrat per Sant Jordi.¹³⁹

Aquesta campanya és l'exemple més clar de l'estratègia del règim quant a la seva propaganda durant els mesos i anys posteriors a la riuada. L'evident pèssima gestió, quant a les ajudes als damnificats i el restabliment de la vida pública de les diverses poblacions afectades, no només no va ser investigada sinó que va ser premiada. La riuada va utilitzada per les autoritats franquistes com una gran campanya publicitària a favor del règim, en què únicament tenia importància la imatge del *Caudillo* i del seu sistema.¹⁴⁰

10. Cobertura dels mitjans de comunicació de l'època

El règim va veure, en la riuada del 1962, l'oportunitat de desplegar els fonaments de la ideologia del Movimiento. Com ja hem vist, el règim franquista aprofità la tragèdia per organitzar grans esdeveniments amb el propòsit de vendre una imatge del *Caudillo* i els seus jerarques compromesos amb el poble, que promulgues l'estima dels ciutadans envers el Movimiento i evités qualsevol tipus de revolta que posés en perill l'hegemonia del franquisme.

En aquesta estratègia de propaganda de l'ideari nacionalcatolicista del règim, jugà un paper molt important la premsa. El franquisme posseïa una gran xarxa de mitjans de comunicació que tenien l'objectiu de cantar les excel·lències del règim i difondre l'ideari del Movimiento. Això implicava, inevitablement, deixar d'explicar aquells fets que podien qüestionar l'eficàcia del règim i la seva preocupació pel poble.

Dins del context dictatorial en què es trobava el país, cal remarcar que no va ser fins a l'any 1966 que el ministre de *Información y Turismo* Manuel Fraga impulsà la llei de premsa la qual eliminava la censura prèvia. Tot i així, dins d'aquesta llei hi havia articles que deixaven molta maniobra per qualificar com a delictes el que calgués a les autoritats governatives i que amenaçava els directors amb sancions econòmiques,

¹³⁹“Sesión plenaria de la Diputación. Premios a ejemplares conductos durante las inundaciones del Vallés” *La Vanguardia Española* (24.4.1963) pg. 25 i 26

¹⁴⁰ Entrevista amb en Vicenç Radabán (5.5.2016)

suspensions definitives o temporals del mitjà i processaments.¹⁴¹ Per tant, les publicacions més recents de la riuada, en els anys compresos entre 1962 i 1966, la premsa estigué sotmesa al control ferri de les autoritats franquistes. Són publicacions donades pel tipus de règim que hi havia al país, ja que aquest controlava profundament i no deixava que des de la premsa es qüestionés el *Movimiento*.¹⁴²

Pel que fa a la ciutat de Terrassa, l'òrgan encarregat de difondre les consignes ideològiques del règim era el rotatiu *Tarrasa Información*. A la resta de Catalunya i Espanya, la premsa propagandística del Movimiento era *La Vanguardia Española* i el diari *ABC*. D'aquesta manera, és important analitzar com va ser la cobertura de la tragèdia per part dels mitjans de comunicació de l'època, i l'evolució de les informacions referents a la riuada del 1962 a mesura que la democràcia s'instaurà al país. Així, veurem com la premsa afí al règim desinformà i focalitzar l'atenció del lector exaltant els sentiments d'empatia, per tal d'evitar qualsevol moviment crític que exigís possibles responsabilitats a les autoritats.

10.1 Primeres informacions de la tragèdia

Els diaris de matí publicaren la notícia el dia 27 de setembre. *La Vanguardia Española* titulava a la portada "La provincia de Barcelona asolada por las aguas" i a les pàgines interiors informava que "La tormenta que anteanoche abatió sobre la provincia de Barcelona puede calificarse de terrible catástrofe". El rotatiu comptabilitzava fins a 27 cadàvers trobats al mar, nus i, per tant, sense documentació i de difícil identificació.¹⁴³

Pel que fa a la ciutat de Terrassa, el rotatiu local *Tarrasa Información* no es publicà el dimecres perquè el seu director, Ramon Mª Wenberg, era fora de la ciutat i el redactor en cap, Francisco J. Lucio, es passà la nit ajudant a Les Arenes. Per tant, el diari tornà a aparèixer el dijous 27 a la tarda, amb una edició especial de quatre pàgines i sense publicitat, titulada "El dolor y la consternación se ciernen sobre Tarrasa". L'edició especial anà acompanyada d'una editorial que escrivia a la primera pàgina "Ni esperamos que Dios, en el futuro, nos vaya a probar con otra catástrofe semejante" atribuint la desgràcia a la voluntat divina impossible de preveure i d'evitar. També es publicà una nota de l'alcaldia que demanava el restabliment de la vida pública en la mesura que fos possible "La vuelta a la normalidad del trabajo, del comercio y de los servicios públicos debe ser el afán de todos nosotros."¹⁴⁴

¹⁴¹ OLLER, Joan Manuel *Apunts per a una historia de la premsa terrassenca*. Fundació Torre del Palau, Terrassa, 2002. pg. 155

¹⁴² Entrevista amb en Joan Manuel Tresserras (13.5.2016)

¹⁴³ "La provincia de Barcelona asolada por las aguas" *La Vanguardia Española* (27.9.1962) pg.

1

¹⁴⁴ "El dolor y la consternación se ciernen sobre Tarrasa" *Tarrasa Información* (27.9.1962) pg.1

Les primeres notícies referents a la riuada ja parlaven també de l'onada de solidaritat que sacsejà tota la ciutat. Un moviment espontani de voluntariat que sorgí sense planificació i que, com ja hem vist, no agradà mai al règim. Per aquest motiu, en el mateix número del dia 27, s'inseria una nota de la *Jefatura Provincial del Movimiento* on es feia saber que “es a través de la misma que se canaliza ya cuanto se realiza en éstos momentos de amparo y socorro de las víctimas. En conexión permanente con el mando provincial las Jefaturas locales tienen la responsabilidad inmediata de los auxilios dentro del plan general de socorro centralizado en la Jefatura Provincial de Barcelona...” i continuava: “... se han montado en los pueblos afectados equipos de ayuda integrados por visitadoras sociales y ayudantes técnicos sanitarios de la Sección Femenina, los cuales con la Guardia de Franco y la Organización Juvenil, implican la realidad práctica de la trascendental misión que a la Jefatura Provincial de Barcelona se ha confiado en estas trágicas horas.” Un discurs que, com hem analitzat en altres apartats, poc tenia a veure amb la realitat, en què la ciutadania sortí, sense cap planificació, a ajudar en tot el que calgués, conscient de la inexistència de les autoritats. La improvisació de la ciutadania superà qualsevol pla preconcebut de les autoritats, ja que aquestes ni tan sols es trobaven al lloc dels fets.

Ens trobem un periodisme dòcil que no busca la reflexió sobre la riuada, ni pretén respondre els perquè de la tragèdia. Un periodisme que descriu el que ha passat però no es fa preguntes profundes sobre les causes de la catàstrofe.¹⁴⁵

10.2 Ball de dades segons el mitjà

Com hem pogut veure, actualment encara no podem comptar amb dades exactes quant a víctimes mortals i desaparegudes. El càlcul, tenint en compte el que es va publicar a la premsa, els informes oferts en un primer moment per l'Ajuntament, i el que després es va dir per part d'autoritats, és bastant inexacte. Per tant, agafarem com a referència les dades ofertes en el primer informe de l'Ajuntament de Terrassa l'octubre de 1962.

En aquest balanç inicial es comptabilitzen 249 víctimes mortals -195 identificades i 54 sense identificar-.¹⁴⁶ Tot i així, dies abans que es publicués aquest informe de l'Ajuntament, el regidor responsable de sanitat, Josep Biox Gené, en unes declaracions a *Tarrasa Información* declarà que s'havien sepultat 316 cadàvers al cementiri de Terrassa.¹⁴⁷

El secretari de la Diputació de Barcelona Lluís Sentís i de la *Junta de Distribución* oferí, el juny de 1963, un balanç final de 365 morts i 236 desapareguts, en tot el

¹⁴⁵ Entrevista amb en Joan Manuel Tresserras (13.5.2016)

¹⁴⁶ Informe Ajuntament de Terrassa, *op. cit.*

¹⁴⁷ “El estado sanitario de Terrasa es francamente Bueno” *Tarrasa Información*, (8.10.1962)

territori afectat per la riuada, és a dir, un total de 692 víctimes mortals.¹⁴⁸ Una xifra que, com veurem, és molt curta en relació al total de poblacions devastades, ja que només a Terrassa, segons les dades municipals, hi hagué entre 294 i 316 víctimes mortals. D'aquesta manera és evident que ja, des dels primers moments posteriors a la tragèdia, les fonts oficials oferien dades contradictòries.

El mateix *Tarrasa Información* oferia, el 5 de juny de 1963, un balanç de 272 víctimes mortals -218 comprovats i 54 desapareguts-. En canvi, amb motiu del desè aniversari de la riuada, l'any 1972, publicava un balanç de 351 morts i 300 ferits.

Pel que fa a dades ofertes per altres mitjans de comunicació, anys després de la riuada, el ball de dades que s'ofereix també és considerable en relació als números que s'oferien en el moment de la tragèdia. La revista *Al Vent*, amb motiu del vint-i-cinquè aniversari de la tragèdia -l'any 1987-, oferí dades que parlaven d'un total de 418 víctimes mortals: 216 persones inhumades -160 identificades i 170 sense identificar-, 32 persones desaparegudes, i 170 cadàvers sense reclamar. El Diari de Terrassa, l'any 2007, oferí una xifra de 327 terrassencs i terrassenques víctimes mortals de la tragèdia del 1962.¹⁴⁹

Aquesta contracció quant a les dades referents a víctimes de la riuada, es deu a la rígida censura informativa de l'època, ja que els periodistes en aquells moments no tenien cap capacitat d'investigar i qüestionar les dades oficials. També és evident que el fet que el règim no acostumés a donar compte dels seus actes davant la ciutadana o els mitjans de comunicació, feia difícil poder obtenir informació al respecte. A més, cal tenir en compte també que, en un moment de màxim moviment migratori, com el que patia la ciutat de Terrassa en els anys 50 i 60, el nombre de persones acabades d'arribar i sense empadronar era molt alt. Així com és difícil comptabilitzar les cases auto-construïdes a prop de les rieres i les persones que hi vivien, ja que els nouvinguts rellogats que només disposaven d'una habitació, difícilment haurien fet papers.

Per tant, podem veure que, analitzant les dades que es van publicar, tant a l'època com posteriorment, evidencien el poc control de les autoritats sobre els efectes reals de la catàstrofe, ja que ens trobem un ventall excessiu que situaria el nombre de víctimes de Terrassa entre les 250 i 400.

El que és un fet és que, dies abans de la primera visita del General Franco a Terrassa -l'1 d'octubre de 1962- els mitjans de comunicació afins al règim deixaren de parlar de víctimes mortals i desaparegudes. Així, *La Vanguardia Española* publicà, el 30 de setembre de 1962, dades en relació als danys produïts per la riuada a Terrassa -els quals xifrava en 810.400.000 PTA, de les quals 750 milions correspondrien a les

¹⁴⁸ Consultat a l'Arxiu Històric de Terrassa (23.5.2016)

¹⁴⁹ MARQUEZ, *op. cit.*, pp. 7-40

pèrdues en la indústria i el comerç i 60 milions a les obres i serveis.¹⁵⁰ S'imposà el silenci sobre el nombre de morts i desapareguts i només es parlava dels danys materials i la recuperació de la indústria. Una estratègia que responia a la necessitat del règim de preparar el terreny per la visita del *Generalísimo*, que omplí portades, abans i després de la cita de Franco amb el poble terrassenc.

10.3 Exaltació de les emocions per desviar l'atenció del lector

Una tècnica que tenia el règim per desviar l'atenció del lector i que aquest no pensés en la tragèdia ni en els motius que la van causar, resultà ser la recerca de la part positiva de la tragèdia. Segons Tresserres, aquesta tècnica era una estratègia lògica en el periodisme de l'època "Fonamentalment de seguida es va orientar tot cap a la solidaritat, el dramatisme, recollir el relat dels testimonis del que havia passat i moure a la solidaritat i això era molt habitual." I un fet perceptible és com es deixen de parlar de certs factors importants en el desencadenament de la tragèdia "En aquell moment ningú no parla de com és possible que hagi passat això, de les deficiències de les infraestructures, de per què hi ha barris al costat de rieres als que s'ha deixat construir. Tot això no es discuteix, hi havia temes socials que no es van tractar."¹⁵¹

Així, els mitjans de l'època emfatitzaven el camp de les emocions, parlant de la gran mobilització ciutadana que la catàstrofe havia despertat arreu del territori espanyol. A més, aquesta priorització de les informacions quant a la solidaritat del poble, proliferaren justament quan coincidia la visita del *Generalísimo* a les zones devastades. Així, el dia 2 d'octubre de 1962, *La Vanguardia Española* oferia titulars com "Efusión indescriptible de gratitud y patriotismo"¹⁵² i en la mateixa edició publicava una altra notícia relacionada amb la solidaritat "Movimiento incesante de auxilios y colaboraciones" i al llarg de la pàgina s'enumeraven les ajudes rebudes per part de "la Sociedad FIAT, la Diputación Provincial de Madrid, del Atlético de Madrid y del Mallorca" així com condolences d'arreu del món.¹⁵³ També en el número del 2 d'octubre es publicava una altra notícia "Constantes manifestaciones de la solidaridad de ESPAÑA entera" en què es parla de "muestras diversas de adhesión al dolor del Vallés" i de "lecciones que trae el dolor." En aquesta última es parla d'una mobilització total de les forces del Estat per ajudar a les zones afectades "Desde la primera orden que dio Franco para movilizar todas las fuerzas del Estado en favor de la provincia de Barcelona, hasta las tareas más modestas de los funcionarios que visitan las tierras

¹⁵⁰ "Mañana Franco estará en el Vallés" *La Vanguardia Española*, (30.09.1962)

¹⁵¹ Entrevista amb en Joan Manuel Tresserres (13.5.2016)

¹⁵² "Efusión indescriptible de gratitud y patriotismo" *La Vanguardia Española* (2.10.1962) pg. 7

¹⁵³ "Movimiento incesante de auxilios y colaboraciones" *La Vanguardia Española* (2.10.1962) pg. 11

del Vallés, todo ha sido de una admirable espontaneidad y de una sin par pujanza”¹⁵⁴ és a dir, tota l’ajuda que els damnificats reberen, segons la informació de *La Vanguardia Española* va ser per part de les forces de l’Estat i de funcionaris del règim. No es parla dels mateixos ciutadans, ni molt menys del moviment escolta que tant enuig despertà en el règim. De nou, en el mateix número del 2 d’octubre, *La Vanguardia Española* se centra en les mostres de solidaritat “Barcelona, foco de adhesiones y ayudas de todo el mundo” i es parla de l’ajut rebut des d’Alemanya, des de les colònies estrangeres, des de França, Andorra i punts del territori espanyol. “Toda la nación, asociada al dolor de las víctimas.” Dies després, el mateix rotatiu continuà propagant aquestes consignes amb titulars com “Constantes manifestaciones de solidaridad de España entera” “Generosidad y adhesión de todas las tierras de España” “Páginas históricas de inerrable emoción” “Emotivos rasgos de generosidad y abnegación” “Siguen recibéndose incontables mensajes y donativos” “Ninguna distinción en el esfuerzo generoso” i “Unanimidad extranjera en la codolencia.”¹⁵⁵ Així, es pot observar com la premsa volgué ressaltar la germanor suscitada entre la població davant la riuada.

Tarrasa Información, seguint també aquestes consignes, publicava “De pronto sin sospecharlo, todos, grandes y pequeños, mandadores y mandados, nos hemos visto depurados y elevados hacia una altura de insospechada pureza. Sea, pues, bendito este dolor que nos ha hecho más buenos.” Un discurs que al·ludia i reforçava la pertinença de grup, oblidant tant les diferències de classe com les identitàries.¹⁵⁶

Rabadán analitza el paper dels mitjans de comunicació com a vital dins l’estratègia de propaganda del *Movimiento*. “A la premsa afí al règim s’esmentava la tragèdia, la mala sort, la desgràcia, però no es va fer ni una pregunta sobre com podia haver passat allò, quan era obvi. Cases que es feien sense fonaments que van desaparèixer completament. Tot això és impossible no preguntar-se com va passar. Com algú va poder vendre els terrenys en un lloc tan perillós com aquell. Aquestes preguntes públicament no es van fer mai. No hi havia mitjans dissidents del règim. Encara no estava ni la llei Fraga de premsa. Eren temps duríssims de pura censura. Encara que la repercussió dels mitjans de comunicació en la població era molt menor a l’actual, tots els mitjans estaven supeditats al règim i era pràcticament impossible

¹⁵⁴ “Franco adopta todos los municipios afectados por el desastre” (portada) “Constantes manifestaciones de la solidaridad de ESPAÑA entera” *La Vanguardia Española*, (2.10.1962) pg. 13

¹⁵⁵ “Generosidad y adhesión de todas las tierras de España” *La Vanguardia Española*, (3.10.1962) pg. 10

¹⁵⁶ “Agradecimiento y consuelo” *Tarrasa Información*, (4.10.1962) pg. 4

que ni tan sols es deixessin anar missatges entre línies. Tot el que es deia era el que volia el règim.”¹⁵⁷

10.4 El Caudillo acollit pel seu poble

Les autoritats franquistes van voler, en tot moment, que l'acollida de Franco a la zona devastada fos tot un èxit. Com ja hem comentat, l'aparell del *Caudillo* es mobilitzà per preparar-li el terreny i que el poble l'acollís com un heroi.

La premsa, en aquest sentit, també va jugar un paper molt important. Les capçaleres de l'època ompliren portades amb l'objectiu de fer aparèixer a *Su Excelencia el Jefe del Estado y Generalísimo de los Ejércitos*, Francisco Franco, com a salvador de la pàtria desolada. D'aquesta manera, els mitjans escrits addictes al règim, publicitaren a fons la visita per tal de preparar emocionalment la població i rebre al *Caudillo* entre la multitud.

La Vanguardia Española publicà, el diumenge 30 de setembre, el titular “Mañana Franco estará en el Vallés” acompanyat d'una gran fotografia del dictador.¹⁵⁸ El rotatiu local *Tarrasa Información* també anunciava amb fervor la visita del dictador “Franco con nosotros y nosotros con Franco” en què al·ludia al compromís del *Caudillo* amb la població.¹⁵⁹

També el mateix dia de la visita, *Tarrasa Información* publicava una gran fotografia de Franco acompanyada del titular “El Caudillo de España comparte nuestro dolor” i a l'editorial declarava “reciba el Caudillo nuestro sincero agradecimiento y la Seguridad de nuestra inquebrantable adhesión.”¹⁶⁰ *La Vanguardia Española* l'endemà informacions a fons sobre el pas a pas del dictador en la seva arribada a Barcelona “Ayer, a las once, llegó Franco en avión a Barcelona” i informava “Seguidamente asistió a una misa pontifical de difuntos en la Catedral” i altres titulars “Llegada del Caudillo al Aeropuerto del Prat” “La recepción oficial en la plaza de España” Així, la premsa intentà induir la població a rebre en un gran homenatge a Franco, agraint la seva ajuda i manifestant l'adhesió del poble terrassenc amb el règim.

Quant als dies posteriors a la visita, la premsa no escatimà en elogis pel *Caudillo*, i parlà de la visita com una gran festa plena d'emoció. *Tarrasa Información* oferia el titular “Franco entre vítores i lágrimas” i on assegurava que “Tarrasa hizo muestra al Caudillo de su agradecimiento, cariño y adhesión. Desde Las Fontes hasta Las Arenas el pueblo acompañó al Caudillo en su itinerario por las zonas siniestradas.” A més, felicitava la ciutat per l'acollida al *Generalísimo* “porque los catalanes sabemos

¹⁵⁷ Entrevista amb en Vicenç Rabadán (5.5.2016)

¹⁵⁸ “Mañana Franco estará en el Vallés” *La Vanguardia Española*, (30.9.1962) pg. 1

¹⁵⁹ “Franco con nosotros y nosotros con Franco” *Tarrasa Información*, (1.10.1962) pg. 1

¹⁶⁰ “El Caudillo de España comparte nuestro dolor” *Tarrasa Información*, (2.10.1962) pg.1

reconocer la sinceridad, la envergadura y la verdad de una actuación digna como la de nuestro Caudillo y su Gobierno, tan distinta a la marrullería, la falsedad y la mediocridad de los Gobiernos que durante lustros la nación española se vio desgraciadamente regida.”¹⁶¹

D’igual manera, *La Vanguardia Española* parlava, l’endemà de la visita, de “El grandioso momento de la llegada de Su Excelencia a la Catedral”. Detall a detall, el rotatiu qualificava la visita de *inolvidable* i oferia titulars com “¡Franco, Franco, Franco!” “Los clamores y vítores no cesaron ni un momento a su paso por las calles de la ciudad” “Desbordamiento del fervor popular” “Calles, plazas y avenidas, escenarios de emoción” “Doble muralla humana en todo el recorrido.”¹⁶² Les informacions continuaren dies més tard i el diari titulava el 3 d’octubre “La visita de Franco a las zonas siniestradas fue de una emoción sin límites” i en la mateixa portada publicava una fotografia de Franco parlant amb una damnificada sota el titular “El Jefe del Estado en medio de su pueblo.”¹⁶³

Per part del diari *ABC*, també es parlà de la visita com una gran lloança del poble terrassenc al govern franquista “El jefe del Estado recorrió ayer la zona catalana devastada por las inundaciones. El Generalísimo fue objeto de un homenaje popular sin precedentes.”¹⁶⁴ D’aquesta manera, es parlà de la visita de Franco com un gest de solidaritat del *Caudillo* que va rebre la gratitud del seu poble, emocionat davant la seva figura.

En aquesta mateixa línia editorial, la revista de successos *Por qué* informava el 4 d’octubre de la visita del *Caudillo* a les poblacions devastades “En la adversidad se conoce a los que nos aman de veras; es muy cómodo entregarse para la fiesta y más aún eludir el dolor ajeno so pretexto de múltiples quehaceres y obligaciones. Francisco Franco ha eludido la fiesta para venir junto a nosotros en estas horas amargas y difíciles” la notícia continuava exaltant el compromís del règim amb els damnificats “Desde los primeros momentos de la tragedia, sus ministros han compartido con los catalanes las horas de angustia, recorriendo sobre el barrio la zona que fue calvario para miles de criaturas.” Per acabar el relat, amb un toc romàntic i al·ludint a les emocions, la revista manifestava “La sangre de más de mil barceloneses ha fructificado en generosidad y unidad sin límites; en una riada de amor tal, que se

¹⁶¹ “Franco entre vítores y lágrimas” *Tarrasa Información*, (3.10.1962) pg. 1

¹⁶² *La Vanguardia Española* (2.10.1962) pp. 6-7

¹⁶³ “La visita de Franco a las zonas siniestradas fue de una emoción sin límites” *La Vanguardia Española*, (3.10.1962)

¹⁶⁴ “El jefe del Estado recorrió ayer la zona catalana devastada por las inundaciones” *ABC*, (3.10.1962)

extiende más allá de nuestras fronteras.”¹⁶⁵ Una crònica que, en la línia de tots els mitjans addictes al règim, exaltà les emocions i prioritzà la idea de la unitat, solidaritat i generositat sorgida arran de la riuada, per sobre de qüestionar els perquè d’aquesta tragèdia.

Segons Tresserres, aquesta estratègia d’imatge del règim tenia els seus efectes en la població. “En general, la gent tenia clar que d’entrada no es podia ni considerar que el règim tenia la culpa de res ni les autoritats tampoc i per tant, aquí tampoc hi havia cap de turc a qui poder-li encolomar el desastre. Es veia com una catàstrofe natural, la força irrefrenable de la natura...” Tot i que assegura que també hi havia gent que sí qüestionava el fets perquè era evident que les coses no s’estaven fent bé i la gent no vivia en bones condicions.¹⁶⁶

10.5 La ciutat a ple rendiment

Seguint les informacions de la premsa del Movimiento, la imatge que es donà en tot moment de Terrassa, era la d’una ciutat a ple rendiment, completament recuperada de la riuada *gracias al movimiento y al hombre providencial que lo acaudilla*¹⁶⁷. Ja les setmanes posteriors a la riuada, des de la premsa es mirà amb molt d’optimisme la reconstrucció de la ciutat. D’aquesta manera, des de la revista terrassenca *Saphil* es parlà del treball incansable de les màquines a la ciutat “No tuvimos que aguardar mucho tiempo para que viéramos incrementado el número de descomunales máquinas excavadores –verdaderos monstruos metálicos- y de enormes y potenciales bulldozers, procedentes del Instituto Nacional de Colonización, que empezaron a trabajar incansablemente, con el endemoniado roncar de sus motores. El Trabajo que todas estas máquinas realizan es gigantesco, ya que remueven una cantidad increíble de tierras que, traducido en toneladas, nos darían una cifra inaudita.”¹⁶⁸ Així, el 4 de juny, *Tarrasa Información* ofería un ampli reportatge amb el titular “Unas cifras reveladoras: Más de mil millones de pesetas procedentes de la suscripción nacional y de las ayudas y créditos proporcionados por el Estado se llevan invertidos en la reconstrucción de la ciudad.”¹⁶⁹ Dies més tard el mateix rotatiu local insistia en la idea d’una ciutat totalment recuperada, i publicava “La palabra de Franco convertida en realidad. De la desgracia y el desafío de la naturaleza sacaremos bienes y fuerzas

¹⁶⁵ “Los héroes anónimos de la catástrofe barcelonesa” (portada) “Franco en las desoladas tierras del Vallès” *Por qué*, (4.10.1962) pg. 3

¹⁶⁶ Entrevista amb en Joan Manuel Tresserres (13.5.2016)

¹⁶⁷ “Franco vendrá mañana” *Tarrasa Información*, (17.6.1963)

¹⁶⁸ “Hacia la normalidad” *Saphil*, (desembre 1962) pp. 14-16

¹⁶⁹ “Unas cifras reveladoras: Más de mil millones de pesetas procedentes de la suscripción nacional y de las ayudas y créditos proporcionados por el Estado se llevan invertidos en la reconstrucción de la ciudad” *Tarrasa Información*, (4.6.1963)

renovadas.”¹⁷⁰ Una informació que responia a la voluntat del règim d’atribuir la desgràcia a la naturalesa i a la divinitat, i no pas a una dolenta gestió d’una ciutat que mai va estar preparada per acollir el gran volum d’immigració com el que va rebre.

Aquesta estratègia, de focalitzar les informacions sobre una reconstrucció total i la recuperació i normalitat de la vida de tots els terrassencs i terrassenques, responia a la necessitat, un cop més, de preparar el terreny al *Caudillo* per la seva imminent visita a la ciutat. I és que, com anuncià en els seus discursos a l’octubre -a Terrassa, Sabadell i Rubí- Franco tenia pensat tornar a la primavera per ratificar el restabliment de la vida pública d’aquestes ciutats.

Per aquest motiu, la premsa addicta al règim s’encarregà d’insistir en la idea que gràcies a l’ajuda i implicació del Generalísimo i el seu règim, Terrassa era ja una ciutat totalment recuperada. Així, en el mateix número, ja citat, de *Tarrasa Información* del dia 15 de juny, s’anunciava que “Tarrasa sabrá corresponder a los beneficios recibidos del Caudillo y el alto honor de su visita.” A més, per tal de preparar la població per l’acollida al General Franco, la vigília de la visita s’insinuà com s’havia de preparar tothom a través d’una nota de l’alcaldia que deia “ruega encarecidamente a todos los ciudadanos que engalanen las ventanas y balcones con banderas y colgaduras a fin de demostrar el afecto, la gratitud y la adhesión más fervorosa al Caudillo, que va a honrar-nos una vez más con su visita.”¹⁷¹ D’aquesta manera, la premsa sabia què calia dir a la població: insistir en la idea que tota recuperació aconseguida a la ciutat era gràcies al *Caudillo* i al seu règim i que per tant, la ciutat havia de retre homenatge al *Generalísimo* en senyal de gratitud i admiració.

Pel que fa la segona visita de Franco a la ciutat, *Tarrasa Información* també parlà de l’efusiva acollida que rebé el dictador. El 19 de juny, l’endemà de la visita, el rotatiu local publicava el titular “Tarrasa tributó a Franco en un apoteósico recibimiento” i continuava “la ciudad se volcó a la calle, deseosa de demostrar al Caudillo su agradecimiento por el resurgir de la población.”

10.6 Classes socials i immigració: elements absents als mitjans de comunicació

Una altra característica que marcà les capçaleres de la premsa del règim és el fet de parlar d’una riuada que afectà de manera transversal tota la ciutat. Segons els mitjans de comunicació escrits, l’aiguat, sense entendre de classes socials, afectà la vida de tots els ciutadans terrassencs. Unes informacions que, com hem pogut veure, no tenen res a veure amb la realitat. I és que la riuada afectà aquells ciutadans que es veieren

¹⁷⁰ “La palabra de Franco convertida en realidad” *Tarrasa Información*, (15.6.1963)

¹⁷¹ “Franco vendrá mañana” *Tarrasa Información*, (17.6.1963)

en l'obligació de viure en habitatges auto-construïts per falta de recursos econòmics -a causa d'un nivell de vida molt baix, marcat per llargues jornades laborals i una remuneració mínima- i per la manca també d'habitatges edificats a la ciutat, ja que Terrassa presentava una deficiència evident quant a equipaments per acollir l'allau de nouvinguts que va rebre a les dècades 50 i 60.

Tot i així, encara que la voluntat de la premsa fos amagar l'origen obrer i immigrant de les víctimes, en moltes de les seves informacions deixà entreveure aquesta realitat. La terminologia emprada en molts dels editorials publicats parlava de "gent modesta i senzilla" "suburbis" i "famílies treballadores", per tant, es parlava de gent obrera amb un baix nivell de vida i obligada a viure en les zones perifèriques de la ciutat, mancades d'equipaments necessaris. A més, un altre fet que evidenciava l'origen immigrant de la majoria de les víctimes de la riuada, és l'amuntegament de correspondència provinent d'arreu d'Espanya en senyal de preocupació per familiars i amics residents a Terrassa "Infinidad de correspondencia procedente de toda España. Millares de cartas y telegramas llegan diariamente a esta ciudad, procedentes de los más remotos rincones de España, solicitando noticias de familiares residentes en Tarrasa, lo que ha obligado a la implantación de un servicio de reparto y clasificación." Informacions que parlaven implícitament de l'existència de processos migratoris inscrits dins del territori espanyol.

10.7 Veus dissidents dins els mitjans de comunicació

Tot i que la premsa estava, en la gran majoria, sotmesa al règim franquista, hi hagué també mitjans de comunicació que contradeien la versió oficial i qüestionaven tots aquests aspectes que hem analitzat i que per part de les autoritats i la seva premsa, es van voler silenciar.

Dins del país, en un context de fèrria censura, la revista *Serra d'Or* intentà oferir una visió més crítica, esclarint els motius i el perquè de les conseqüències de la tragèdia.

Per part de la premsa de l'època, seguint el discurs oficial, es parlà de la tragèdia com un fenomen purament natural i que responia a un fet imprevisible per part de les autoritats. Però des de la revista *Serra d'Or* es publicà un ampli reportatge en què declarava que l'especulació del sòl, la imprevisió, l'auto-construcció i la urbanització anàrquica van ser els elements que van ocasionar i agreujar aquest desastre. La mateixa revista escrigué, el novembre de 1962, que les pèrdues humanes de la riuada no s'havien produït per "trista casualitat" sinó per "trista lògica". En el mateix número d'octubre-novembre de 1962, en la crònica "Informació sobre les inundacions de setembre" signada sota les inicials J.M., es negava obertament el fatalisme i la

casualitat com una explicació dels motius que van propiciar el desastre. La revista defensava que “resulta clar que la mort de la immensa majoria de les víctimes no es deu originàriament a una “fatalitat”, a una “mala sort”, ni a un desbordament imprevist de les forces de la natura. Al contrari: un seriós examen demostra que era lògicament previsible –i evitable, per tant- que la caiguda d’un fort aiguat havia de convertir forçosament en víctimes aquelles persones que es veieren obligades a viure en habitatges construïts als marges i algunes vegades gairebé als llits dels rius, de les rieres i de les rambles” i continuava sentenciant és evident que quan les circumstàncies –anomenem-ho així- forcen unes persones a construir i a viure en el terreny de les rieres, dels rius i de les rambles –o als terrenys de vora la costa del mar-, això representa exposar-les a perdre, en un terme més o menys curt, habitatge, parament de casa i àdhuc la vida, en certs casos, quan els rius, les rieres i les rambles, habitualment secs, compleixen llur funció natural i secular d’artèries conductores de l’aigua vers la plana i el mar; cosa que esdevé sempre que plou amb una major intensitat que la normal.”

Serra d’Or insistia en el fet que la manca d’una política estructura per millorar les condicions de vida de la població nouvinguda havia ocasionat la major part de la catàstrofe, ja que els immigrants acabats d’arribar no es construïren el seu habitatge en les condicions i llocs esmentats per gust, sinó que ho fan forçades per les estructures d’una societat fonamentades en una economia basada en el lucre i l’especulació.” En aquesta línia el signant J.M. manifestava “l’especulació escandalosa de què es objecte el sòl per a edificar-hi, i que ha estat causa evident que centenars de persones trobessin la mort durant els aiguats.”

A diferència de la resta de mitjans de comunicació de l’època, *Serra d’Or* parlà explícitament del fenomen migratori, de la pobresa i la precarietat que marcava la vida dels immigrants. Així, en el mateix número “Informació sobre les inundacions de setembre” *Serra d’Or*, contràriament a la resta de premsa de l’època, parlà de les característiques de les persones afectades, les quals descriví com “la major part de gent és immigrada (la major part de la província d’Almeria al barri de les Arenes). Pràcticament tots són obrers i peons. A la Rambla de Terrassa, la majoria dels veïns són catalans, de classe mitjana.” A més, des de la revista també es parla sobre els barris més afectats per la riuada “Cada cop més, el creixement del barri de les Arenes va fer que s’anés construint en terrenys pertanyents a la mateixa riera, fins a arribar molt prop del llit normal de la riera en època de pluges.”¹⁷² Informacions totalment contràries a les publicades per la premsa del règim que seguien les consignes del

¹⁷² “Informació sobre les inundacions de setembre” *Serra d’Or* (octubre-novembre 1962) pp. 14-18

Movimiento. *Serra d'Or* ofereix una versió crítica dels esdeveniments del 1962 que, com hem vist, s'adequa molt més a la realitat que no pas el que es publicava des de *La Vanguardia Española*, *Tarrasa Información* o *ABC*, entre d'altres.

Aquesta “llibertat” amb què la revista *Serra d'Or* s'atrevia a publicar aquest tipus d'informacions, es donà pel fet de ser un setmanari editat pels monjos de l'Abadia de Montserrat. Això feia que la publicació despertés menys sospites i recels de les autoritats franquistes envers el seu contingut. D'aquesta manera, els editors de la revista pensaren que a través de *Serra d'Or* es podria explicar, amb un llenguatge periodístic i en català, les veritables causes que ocasionaren el desastre, parlant clarament d'una societat i economia basades en l'especulació i el lucre. Tresserras ho explica “A *Serra d'Or* hi escriu tothom, gent de totes les línies i pot sortir perquè surt des de Montserrat i Montserrat té aquell punt d'immunitat que ho fa possible però sinó no seria imaginable.”¹⁷³

També en una línia crítica amb la catàstrofe, la revista *Destino*, publicà el 6 d'octubre de 1962, una crònica de Josep M. Espinàs sobre la riuada. L'autor, a part de descriure les imatges que va veure en primera persona aquells dies posteriors a l'aiguat, mostrà cert inconformisme amb l'actuació del règim, i trobà a faltar certes explicacions en relació a les causes de la riuada “Dèiem al principi que vam ser testimonis inconscients del desastre i que la falta de preparació n'és una de les seves causes. Doncs bé, entre tantes pàgines dedicades a glossar les anècdotes, tràgiques o pintoresques, del succés terrible; entre tantes hores de programa radiofònic i tantes imatges de televisió, jo he trobat a faltar una explicació tècnica, una descripció del mecanisme de la catàstrofe. El paper dut a terme per la pluja, per l'estat del llit dels rius i rieres, pels ponts. Em fa la impressió que els ponts moderns col·laboren en el nombre elevat de víctimes. Els ponts antics deixaven passar molta aigua; els nous es construeixen tal vegada pensant poc o gens en l'aigua que un dia pugui passar per sota seu i molt en els automòbils i trens que cada dia els travessen (...) Si això és així, valdria la pena que es confirmés de cara al futur; si no és així, seria convenient aclarir perquè i com es va produir l'hecatombe humana.” D'aquesta manera, la revista *Destino* qüestionà el paper de les autoritats, assegurant que el voluntariat que sorgí dels carrers és admirable però hauria d'anar acompanyat d'unes “forces preestablertes, d'utilització ràpida i sense reserves.” A més, en aquesta crònica de Josep M. Espinàs es parla també de l'origen immigrant de les víctimes i diu: “La catàstrofe del Vallés ha provocat milers de desplaçaments des de tots els punts

¹⁷³ Entrevista amb en Joan Manuel Tresserras (13.5.2016)

d'Espanya però, sobretot, d'Andalusia. Als barris més desolats, la població era en gran part procedent del Sud.”¹⁷⁴

La revista *Destino*, per tant, publicà de manera implícita certes crítiques al règim, però que no oferien una versió totalment contrària a l'oficial, perquè d'aquesta manera no hi hagués cap problema per la seva publicació.

El fet que les publicacions de *Serra d'Or* fossin molt més dures envers el règim, es deu a què la revista era llegida per una minoria de catalans molt conscienciada. En canvi, *Destino* estigué molt perseguida i censurada durant el règim perquè era el setmanari que tenia més lectors en aquells temps.¹⁷⁵ Com assegura Tresserras, “*Serra d'Or* tenia molt menys lectors i per això podien parlar amb més llibertat, ja que el règim no els tenia gaire por. En canvi, *Destino* era la revista més llegida de Catalunya i per parlar de certs temes s'havia d'anar amb més compte encara que, al tenir un esperit més democràtic, intentava reflexionar sobre els fets i no quedar-se en la descripció.”¹⁷⁶

Els mitjans internacionals es fan ressò de la notícia

La riuada del 1962 al Vallès Occidental no només captà l'atenció dels mitjans de comunicació d'arreu d'Espanya, sinó també de la premsa internacional. En aquest sentit, la premsa europea s'atreví a parlar obertament d'allò que el règim volia amagar. I en la mateixa tònica que les informacions *Serra d'Or*, la premsa internacional es va fer ressò de les causes reals que convertiren l'aiguat en una autèntica tragèdia.

Des d'Itàlia, donaren a conèixer immediatament els fets de la riuada. El rotatiu conservador *Corriere della sera* titulava “Un apocalíptic desastre a Espanya” i manifestava “la ciutat més afectada per la tragèdia és Terrassa, centre industrial de la llana i del cotó de seixanta mil habitants (...) “en el centre de la ciutat l'aigua assolí un nivell de dos metres i mig sobre el carrer.” El diari de tendència socialista *Avanti*, amb un punt d'exageració exposava “es pot dir que el triangle tèxtil entre Barcelona, Terrassa i Sabadell ja no existeix.” En una segona crònica continuava “a la zona de Terrassa, una de les més tràgicament colpides, els estralls són a l'ordre de diversos milions de pessetes. Terrassa compta amb setanta mil habitants, els quals tenen la principal font d'ingressos en el treball a les fàbriques tèxtils. Ara aquestes fàbriques ja no existeixen, sumides en un mar de fang, envestades, desfetes.” Un altre diari italià, l'*Unita*, parlava de Terrassa “un poble de prop de noranta mil habitants, centre tèxtil situat uns trenta quilòmetres a l'interior de la Costa Brava”. L'articulista escrivia

¹⁷⁴ ESPINÀS, J. Maria. “Aigua, suor i llàgrimes” *Destino* núm. 1.313 (6.10.1962), consultat a Vallesos, *op. cit.*, pp. 42-46

¹⁷⁵ RELATS, Vicenç. “Entrevista Josep Maria Espinàs: la crítica quedaba emmascarada per la tragedia” Vallesos, *op. cit.*, pg. 48-49

¹⁷⁶ Entrevista amb en Joan Manuel Tresserras (13.5.2016)

“Recorro carrers sense asfaltar rere columnes de gent que, a peu, va a lloc del desastre per portar una ajuda, o per trobar els seus familiars i amics”.¹⁷⁷

Pel que fa a França, el diari *Le Monde* parlava, en un primer moment, de 246 morts i 395 desapareguts. També qüestionava la planificació urbanística de les ciutats situades als afores de Barcelona amb “molta densitat obrera” i mancades d’una planificació urbanística prèvia. El diari francès descrivia la situació com un “espectacle desolador.”¹⁷⁸

Informacions més ampliades anys després de la riuada

Amb el pas del temps, i a mesura que la democràcia s’anà instaurant al país, els mitjans de comunicació aprofitaren les efemèrides de la riuada per parlar d’aspectes que durant el franquisme eren censurats.

Així, el *Diari de Terrassa* l’any 1987, publicà un suplement dedicat a la riuada, amb motiu del vint-i-cinquè aniversari “Hace 25 años Terrassa vivió una noche de pesadilla.” En aquest suplement s’afirmava que encara quedaven aspectes obscurs quant a la riuada “aspectos tales como el verdadero balance de los daños causados por las inundaciones, la forma de distribución de ayudas y subvenciones oficiales, la preparación de la Ciudad para hacer frente a una hipotética situación similar a la de hace veinticinco años, o las raíces del desorden urbanístico de la Terrassa de los sesenta, una Ciudad que creció sin planificación ni previsión.”¹⁷⁹ Un altre article del mateix suplement del *Diario de Terrassa* titula “Corrían insistentes rumores de que los donativos y subvenciones en algunos casos se utilizaron indebidamente” i s’explica que, 25 anys després de la riuada, encara hi ha dubtes sobre si els donatius foren administrats de manera correcta. “Corre más de un rumor de que algunos se beneficiaron construyendo casas nuevas y ampliando sus fábricas. Se comenta que se valoraron destrozos que no existieron o, si los hubo, fueron inferiores.”¹⁸⁰ Al mateix suplement es manifestava també que les dimensions de la tragèdia s’havien vist engrandides a causa de les deficiències estructurals que patien els barris perifèrics de la ciutat, tot degut al creixement urbanístic desordenat durant el franquisme. Així, el diari escrivia “Terrassa se caracteriza hasta los años sesenta por un fuerte crecimiento poco ordenado, en el que predomina la especulación del suelo” un fet que ja resultava evident a l’època i del que el règim mai va voler parlar-ne.¹⁸¹

¹⁷⁷ VALLS, Jaume “La riuada mediàtica” *Vallesos, op. cit.*, pp. 104-107

¹⁷⁸ CABEZAS, *op. cit.*, en AULET, *op. cit.*, pg. 80

¹⁷⁹ “Las riadas de 1962, 25 años después” *Diario de Terrassa*, (25.9.1987) pg. 3

¹⁸⁰ “Corrían insistentes rumores de que los donativos y subvenciones en algunos casos se utilizaron indebidamente” *Diario de Terrassa*, (25.9.1987) pg. 13

¹⁸¹ “El desorden urbanístico de los sesenta” *Diario de Terrassa*, (25.9.1987) pg. 14

La revista *Al Vent* també aprofitant el vint-i-cinquè aniversari de la riuada, manifestà i criticà el silenci de la premsa i, especialment, del diari local. Entenent que aquests mitjans de comunicació havien actuat com a transmissors fidels de les consignes ideològiques del poder “tots els mitjans estaven sotmesos a la censura i a l’ortodòxia del règim, com l’òrgan oficial de la Falange.”

Però no va ser fins a les darreries dels anys vuitanta, amb la democràcia completament implantada al país, que els mitjans de comunicació utilitzaren un llenguatge més precís per parlar de la riuada i de tots els factors que l’envoltaren. Així, el *Diari de Terrassa* parlava de “un cordón periférico de barrios de casas de auto-construcción y polígonos de gran altura (...) marginados del centro histórico>>.

Amb motiu del cinquantè aniversari de la tragèdia, la ciutat de Terrassa organitzà nombrosos actes commemoratius. Aprofitant també l’ocasió, el *Diari de Terrassa* publicà un dossier sobre els fets del 1962. En aquesta edició, el rotatiu local, contrastant amb les publicacions del que fos el seu antecessor, *Tarrasa Información*, parlà sense miraments de les condicions de vida dels màxims afectats per la riuada. “La tromba de agua que cayó aquella noche de pesadilla puso al descubierto las vergüenzas de una ciudad en pleno crecimiento gracias a la industria textil y la inmigración, pero a la vez caótica en su desarrollo urbanístico y prácticamente sin infraestructuras y servicios básicos para la población más humilde” i continuava “La Terrassa del 62, en la que seis de cada diez habitantes eran inmigrantes, se dibujaba como una población con dos realidades sociales muy distintas: una la formaban los habitantes autóctonos, con los industriales a la cabeza, y la otra los recién llegados, que vivían en condiciones muy precarias. No en vano, las autoridades de la época tenían como máxima prioridad la producción industrial. Fueron esos mismos dirigentes los que no supieron o no pudieron acoger el alud de inmigrantes en unas condiciones mínimamente dignas.” Així, el *Diari de Terrassa* evidencià les causes i conseqüències de la tragèdia, de la qual sortiren pitjor parats les persones de classe humil de totes les edats que malvivien a la perifèria d’una ciutat que creixia de forma anarquia i a cop d’assentament, com “esas familias de inmigrantes hacinadas en los aledaños e incluso el lecho de la riera de Les Arenes con sus “casas” de autoconstrucción y a las que se las tragó el agua.”¹⁸²

En paraules de Tresserras, “El fet que amb el pas dels temps, i ja amb la democràcia instaurada al país, els mitjans de comunicació tenen llibertat per poder parlar de certs aspectes que el règim amagava. És per aquest motiu que, quan es fan publicacions rememorant la riuada, s’aprofita la ben entesa per reflexionar sobre els

¹⁸²“Dossier conmemorativo 50 años de las riadas” *Diari de Terrassa*, setembre 2012, pg.6

fets i es parla de l'origen immigrant, del nivell de vida dels nouvinguts, de les condicions en les quals vivien...”

Per tant, durant l'època del franquisme, en què la censura marcava el treball dels mitjans de comunicació, la premsa afí al *Movimiento* només difonia les consignes del règim, que volien vendre una imatge molt diferent de la realitat. Els mitjans de comunicació es limitaren a amplificar les tragèdies humanes per colpir les emocions del poble. El que mai van fer va ser qüestionar si aquestes tragèdies humanes s'haurien pogut evitar, i si, a part de la intensitat de l'aigua caiguda, hi hagué més responsables en la catàstrofe.

11. Conclusions

Com hem pogut veure, la riuada del 1962 va ser molt més que un temporal de pluja típic a la tardor. Els fets que succeïren al Vallès Occidental estigueren marcats per molts altres factors que cal tenir en consideració a l'hora de parlar de la tragèdia.

Hem pogut constatar que la hipòtesi principal del treball és certa. La catàstrofe de 1962 s'hauria pogut evitar o, si més no, pal·liar. Si la ciutat egarenca hagués estat preparada per acollir l'allau d'immigració que arribà al municipi en les dècades dels 40, 50 i 60 el desordre urbanístic pel qual estava marcada Terrassa no s'hauria donat. Si bé és cert que l'arribada massiva d'immigració no tenia precedents, les autoritats tampoc van mostrar cap preocupació per gestionar-la. La principal preocupació del règim franquista era el funcionament de la indústria, ja que era el principal motor econòmic de l'Estat.

La ciutat presentava deficiències urbanístiques que provocaren l'extensió desordenada del municipi en zones totalment aïllades al nucli central de Terrassa i que presentaven mancances quant als equipaments bàsics, com la xarxa de clavegueram, l'enllumenat, i sobretot, la canalització dels torrents i rieres al seu pas per la ciutat. Les autoritats estigueren preocupades per obtenir mà d'obra barata per unes indústries cada cop més potents, però en cap moment es mostrà la preocupació per donar una acollida a aquests nouvinguts. Les persones arribades d'arreu d'Espanya eren vistes per les autoritats com simples treballadors, però mai els van veure com a ciutadans. Per aquest motiu, els immigrants que arribaren a Terrassa no tingueren problema per accedir a un lloc de treball. En canvi, no veieren solucionada la necessitat bàsica de trobar un habitatge.

Davant la situació de la manca de recursos per comprar una casa –encara que hem pogut veure que tampoc hi havia suficients a Terrassa per tots els nouvinguts- els immigrants hagueren de passar per cases d'amics, *paisanos*, familiars... o inclús estar

rellogats compartint habitatge amb altres famílies. Després, la majoria d'ells decidiren construir la seva pròpia casa en terrenys allunyats del centre urbà. Terrenys, per altra banda, que els eren venuts a preus assequibles per propietaris conscients del perill que comportava la zona en què estaven. Allà, amb materials molt deficients, els nouvinguts començaren a edificar els fonaments –molt dèbils- dels seus habitatges.

És a dir, els dirigents polítics del règim i els propietaris dels terrenys aprofitaren la ignorància dels immigrants nouvinguts per vendre'ls parcel·les properes al curs sec de la riera o, fins i tot, en el mateix llit. L'especulació estigué sempre per sobre dels interessos d'una majoria i, tot i que se sabia que un fort aiguat podria posar en risc la vida de tots aquests nouvinguts, mai no es va posar cap impediment a aquestes construccions.

Aquesta situació no es pot explicar sense entendre el context de dictadura que vivia el país. En una democràcia s'hauria regulat d'alguna manera l'acollida a la immigració i no s'hauria permès la construcció d'habitatges en el mateix curs –encara que en aquell moment estigués sec- d'una riera. No obstant això, el control absolut del règim i el fet que el país estigués sotmès a una dictadura provocà que les estructures de la societat estiguessin fomentades en una economia basada en el lucre i l'especulació i no pas en una economia que es dirigís al servei de les persones i a satisfer les necessitats més bàsiques de tots els ciutadans.

Tota la comarca del Vallès Occidental, com hem pogut veure, té un relleu i un clima propens a rebre fortes pluges estacionals. A més, en el cas de la ciutat de Terrassa, el fet que el municipi estigui traçat per multitud de torrents i rieres fa que la proliferació de riudes sigui abundant. És per això que, evidentment, la pluja torrencial del 25 de setembre de 1962 no s'hauria pogut evitar així com tampoc el fet que l'aigua recuperés el seu curs natural. Però, el que sí que s'hauria pogut evitar és que aquesta aigua, en el moment de recuperar el seu traçat, es trobés al seu camí cases auto-construïdes en les que vivien milers de nous terrassencs ignorats per les autoritats. Es van oblidar massa ràpid les riudes que, des de finals del segle XIX, es produïen de manera puntual a Terrassa. De fet, s'oblidaren perquè mai causaren forts danys personals ni materials, ja que l'aigua discorria per terrenys agrícoles. La tragèdia succeí quan el 1962, el traçat de les riudes ja no estaven ocupats per conreus, sinó per famílies.

Van ser les inundacions les que destaparen aquesta *infraciutat* que creixia a la perifèria de Terrassa. La realitat suburbial de la ciutat estigué protagonitzada per la intensiva ocupació de les lleres de les rieres i donada per una rapidíssima transformació econòmica i social mancada d'una regulació pública eficient. La riuda

va evidenciar com no s'havien de fer les coses i la importància de crear polítiques urbanístiques que busquin el benefici de la ciutat i no la riquesa d'uns pocs.

I, precisament en aquesta línia, fou aquesta riuada la que despertà la solidaritat de tots els ciutadans terrassencs en els moments més urgents de la tragèdia. La Terrassa tradicional conegué la dualitat de la ciutat i no dubtà en ajudar tots aquells damnificats que patiren les conseqüències més greus dels aiguats.

Aquesta solidaritat s'estengué per tot el territori espanyol i, fins i tot, estranger. En forma de suport anímic, donatius materials i econòmics, tots els ciutadans mostraren la voluntat d'ajudar en tot el que calgués.

El moviment espontani d'ajuda i voluntariat que sorgí dels ciutadans contrastà amb la desorganització i lentitud de les autoritats. L'emergència creada per la riuada no es va saber gestionar amb eficàcia i la coordinació en les tasques de rescat i d'evacuació va ser totalment inexistent. L'absència d'autoritats en els moments inicials de la tragèdia impulsà els ciutadans a sortir sense cap tipus d'organització i oferir-se en totes les tasques d'ajuda.

Va ser aquesta independència dels ciutadans per organitzar-se la que generà els màxims recels en el franquisme i la que provocà que el règim volgués apoderar-se de totes les accions de rescat i també de la gestió dels donatius arribats d'arreu del país i part de l'estranger. Aquests fets demostren la necessitat del franquisme de controlar-ho absolutament tot, a part també, de l'evident voluntat de poder actuar sense retre comptes a ningú. És per aquest motiu que, actualment, és difícil saber el nombre exacte de víctimes i de danys municipals o dels habitatges. L'hermetisme del règim impedia investigar sobre tots aquests elements.

D'aquesta manera, les autoritats actuaren amb total opacitat a l'hora de gestionar les ajudes econòmiques recollides a partir de la *Cuestación Nacional*. També, per aquesta poca transparència, és que encara avui dia no se sap a on van anar a parar tots els beneficis obtinguts gràcies a la solidaritat dels ciutadans. És evident que, només una petita part dels diners recaptats, anaren a parar a les tasques de reconstrucció de les poblacions devastades. Hem pogut veure que, en el cas de Terrassa, els damnificats que perderen casa seva, arribaren a trigar –en la majoria de casos- entre 5 i 12 anys a instal·lar-se en un nou habitatge.

Un altre fet destacable és que la riuada –en certa manera- oferia l'oportunitat a les autoritats de reconstruir les ciutats devastades construint-hi els equipaments necessaris. Tot i així, la lentitud en la recuperació de la normalitat no significava que s'estiguessin fent bé les coses. Els nous habitatges construïts s'edificaren en la perifèria de la ciutat de Terrassa. D'aquesta manera, continuà aquest aïllament entre el nucli urbà i les afores de la ciutat. No va ser fins a la consolidació de la democràcia,

que Terrassa comença a urbanitzar totes aquelles zones perifèriques, dotant-les dels equipaments bàsics que durant el franquisme mai tingueren.

Per aquestes raons, podem afirmar que el règim franquista mai no es va preocupar pel dolor de les víctimes ni per facilitar-los la tornada a la normalitat. Els damnificats, que perderen casa seva o, en els pitjors dels casos, algun familiar o amic, hagueren d'aguantar mesos i anys per reconstruir la seva vida.

I com ja hem dit, la tragèdia no es pot entendre sense contextualitzar-la en el període de dictadura que es vivia. D'aquesta manera, tampoc mai no es van demanar responsabilitats ni ningú va respondre per la deixadesa en què es trobava la ciutat. En tot moment, l'atribució a un mal sobrenatural era l'únic argument vàlid a l'hora de donar explicacions. Però, el fet més rellevant és que, no només no es van retre comptes als responsables de la tragèdia, sinó que tots aquells que van tenir un paper determinant en la catàstrofe van ser homenatjats en un intent total d'utilitzar el dolor de les víctimes per fer propaganda de la imatge del *Generalísimo* i el seu règim.

En aquesta línia, els mitjans de comunicació de l'època tampoc van publicar res que estigués fora del discurs oficial. El control ferri de la dictadura envers la premsa del moment provocà que els titulars només parlessin de les gestes del franquisme, de la generositat del *Caudillo* i de la *rapidesa* de les obres de reconstrucció de la ciutat, encara que cap d'aquests fets fos fidel a la realitat. Parlem d'una premsa totalment controlada i sense cap tipus de llibertat a l'hora de publicar. Tot allò que se sortís del discurs del *Movimiento* era ràpidament censurat. De la mateixa manera, en cap moment es pensà a investigar els fets, per molt que fos evident que alguna cosa passava i que si la ciutat hagués estat en les condicions adients, no s'haurien d'haver lamentat un número tan elevat de víctimes.

Tot i així, certs mitjans de comunicació del moment es van atrevir a contradir la versió oficial i a qüestionar el nivell de vida de la majoria de les víctimes. Es parlà d'immigració, pobresa i cases auto-construïdes. A més, amb el pas dels anys, i quan la democràcia ja estava instaurada en el país, els mateixos mitjans que anys abans amagaren certs fets, parlaren aleshores de tots aquells elements que van fer de l'aiguat una autèntica tragèdia.

Per tant i per concloure, podem dir que les hipòtesis plantejades a l'inici del treball s'han corroborat. Així, la tragèdia s'hauria pogut evitar o minimitzar. La gestió del règim, tant anterior a la riuada com posterior, va ser nefasta i va estar marcada per la negligència total de les autoritats. Mai es van retre comptes als màxims responsables de la tragèdia i el *Movimiento* aprofità la riuada per crear una estratègia d'imatge del règim. I per últim, el paper dels mitjans de comunicació també fou important per amagar aquells fets dels quals el règim no volia parlar i així, desviar l'atenció dels

ciutadans cap a altres punts que no els fessin qüestionar el paper de les autoritats en la catàstrofe.

La negligència d'un règim dictatorial, amb polítiques que buscaven el màxim benefici privat, ocasionà que un aiguat esdevingués el desastre que posà fi a la vida de centenars de persones humils que, en arribar a Terrassa en busca d'una vida millor, obtingueren la pitjor sort.

12. Annexos

12.1 Fotografies de la riuada de 1962

Fotografia 1: Rambla d'Ègara. Fotos Francino

Fotografia 2: Inundacions al Barri d'Ègara. Autor Carles Duran

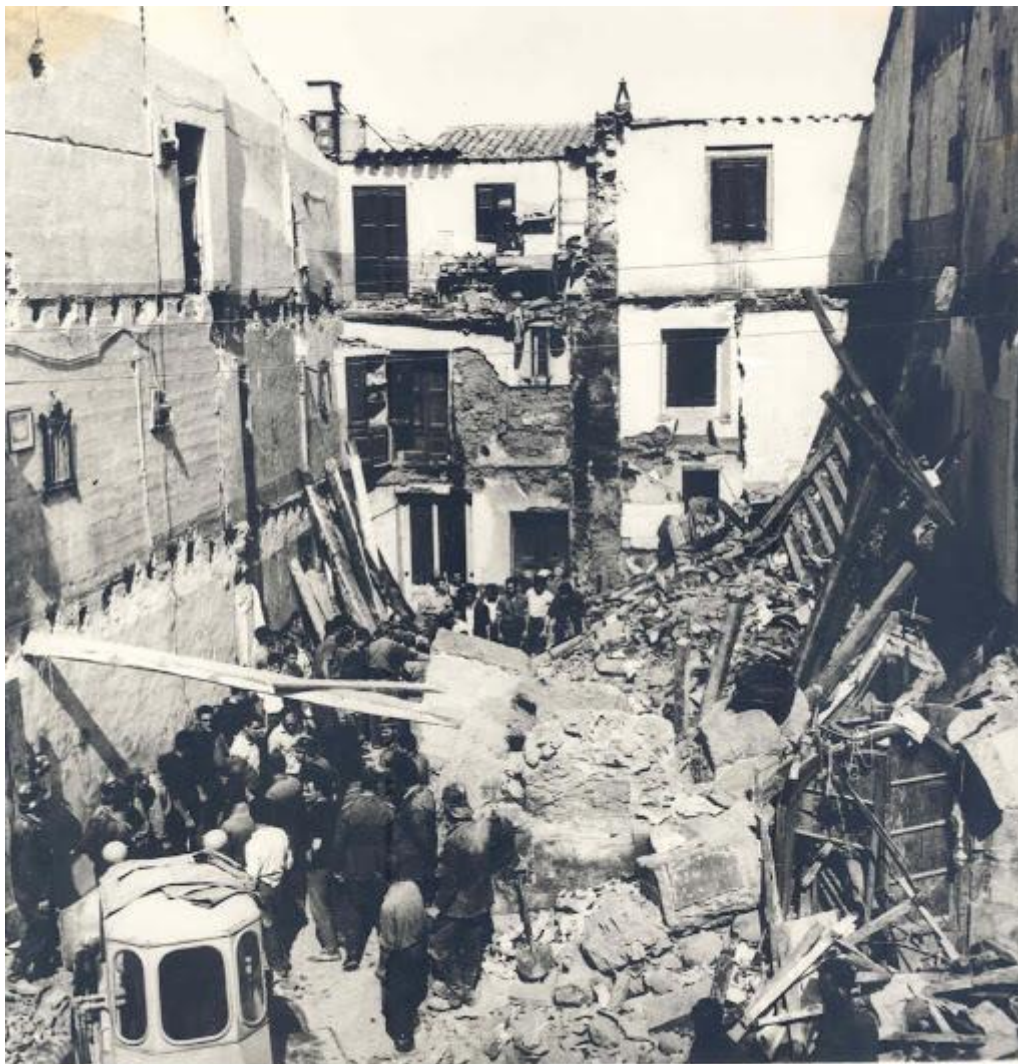
Fotografia 3: Esvoranc al Carrer de Cervantes. Fotos Altimira

Fotografia 4: Paisatge desolador. Autor Carles Duran

Fotografia 5: Danys materials. Fotos Francino

Fotografia 6: Caos absolut. Autor Ringiert Bilderdienst AG

Fotografia 7: La riera del Palau al barri de Poble Nou. Autor Carles Duran

Fotografia 8: La riera de les Arenes. Autor Carles Duran

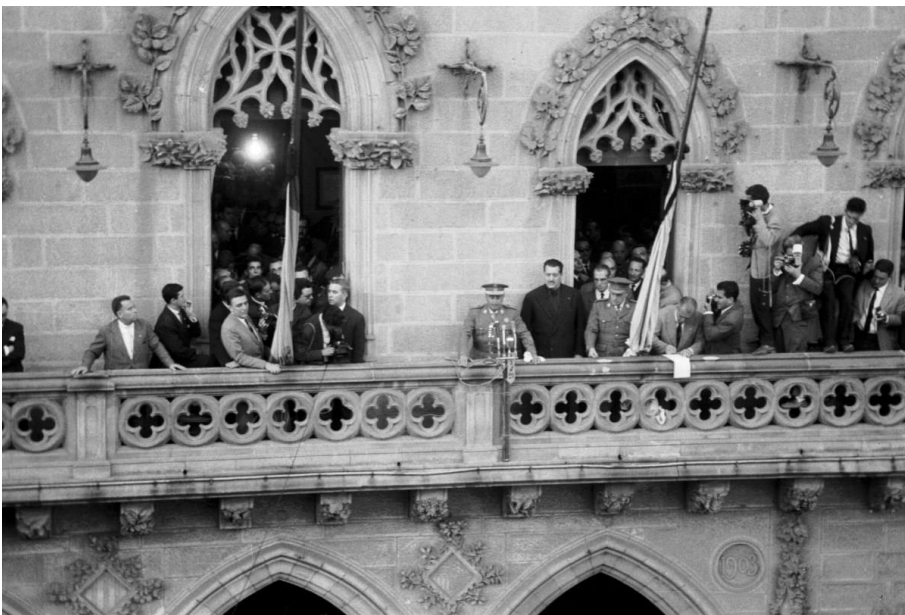
Fotografia 9: Voluntaris de la Creu Roja. Fotos Francino

Fotografia 10: Rescat de víctimes. Autor Carles Duran

Fotografia 11: Cementiri Municipal. Fotos Francino

Fotografia 12: Franco al balcó de l'Ajuntament de Terrassa. Fotos Francino

12.2 Entrevistes

12.2.1 Entrevista Enrique Andrés

23 de març de 2016

¿En qué momento emigró a Terrassa?

Vinimos el 25 de setiembre de 1961. Me acuerdo porque fue justo un año antes de la riada. Vinimos toda la familia, mis padres y mis tres hermanas.

¿Por qué decidieron emigrar?

Aquí había trabajo y en Almería no. Bueno, sí había pero ganabas menos dinero. Aquí el trabajo era diferente, fábricas, empresas, industrias,... estaba todo mucho más avanzado y pensamos que aquí tendríamos una vida mejor.

¿Mejóro su vida al venir aquí?

Sí, mucho. En Almería no vivíamos mal porque mi familia siempre ha tenido ahorros y cuando vinimos aquí pudimos vivir en una casita pequeña en Can Boada. Había muchos paisanos que se tenían que ir a vivir con otras familias porque no tenían dinero suficiente pero nosotros tuvimos suerte de tener dinero ahorrado.

¿Cómo recuerda la noche del 25 de setiembre?

Yo estaba durmiendo porque trabajaba por las mañanas. De golpe me despertaron unos gritos de algunos vecinos. Me levanté rápidamente y al ver como llovía salí rápido de casa porque mi hermana estaba trabajando en l Rambla y quería ir a buscarla para que no viniera sola. Cuando iba por el paseo Veintidós de Julio no me dejaron pasar. Había un agujero enorme en medio de la calle y era peligroso. Estuve allí un buen rato esperando para ver si veía a mi hermana Carmen pero mi padre vino para decirme que ya había llegado a casa. Entonces volvimos los dos y ya nos reunimos todos allí.

¿Conocía alguna víctima grave de la riada?

Mi amigo José se cayó en un agujero de la calle de la Rasa. El agua era tan fuerte que hacía agujeros en las aceras y al estar todo oscuro la gente no sabía dónde pisaba. Pues mi amigo José se cayó en ese agujero y madre mía, recorrió toda la ciudad por las cloacas subterráneas pero tuvo suerte de no darse ningún golpe y salió vivo. Eso sí, apareció en Les Fonts. Recuerdo que el día anterior a la riada hacía un calor horrible y los conducíamos en que hacía falta una buena lluvia entre tanto calor. Está

claro que no queríamos la lluvia que cayó al final y que hizo tanto daño. Porque yo no recuerdo haber visto llover tanto en toda mi vida. Fueron solo dos horas más o menos pero con una intensidad impresionante.

¿Qué hizo cuando volvió a casa?

Esperé a que parara de llover. Toda mi familia estaba en casa a salvo y de madrugada decidí salir de casa para ver qué había pasado y ayudar a la gente. El torrente de la Maurina estaba completamente loco y me dijeron que en el Ayuntamiento necesitaban gente para ayudar. Había muchas personas yendo arriba y abajo en el Consistorio porque allí si necesitabas algo te lo daban. Mantas, bebidas calientes,... la gente tenía mucho frio cuando llegaba al Ayuntamiento.

¿Cómo era la situación?

Era de caos absoluto. Veías a la gente que llegaba y preguntaba “¿qué puedo hacer?” y la gente no sabía que órdenes dar. No había nadie que organizara nada y era una lástima porque con tanta gente que éramos sí hubiésemos estado organizados podríamos haber ayudado mucho más. Solo el alcalde Clapés recuerdo verlo por el Consistorio entrando y saliendo sin saber qué hacer, se ve que no podía contactar con nadie porque la ciudad estaba totalmente incomunicada.

¿Qué es lo que más le impactó de esa noche?

La imagen de las velas. Cuando alguien encontraba un cadáver, ponía una vela a su lado para que otros voluntarios lo recogieran. Cada vez que veía una vela me daba un vuelco el corazón. Cuando veías una luz sabías que al lado había otra vida perdida y la sensación era horrible. A día de hoy aún me cuesta recordarlo sin ponerme a llorar. Ese día hubo muchas pérdidas, y no hablo de dinero que también se perdió, hablo de gente, de personas,... familias que les cambió la vida esa noche.

¿Le pidieron en algún momento ponerse la camisa azul del *Movimiento*?

Y tanto. Y me quisieron apartar cuando estaba quitando las runas de una casa porque no me la quería poner. Al final, la mayoría cedimos porque lo que queríamos era ayudar y el hecho de ponernos la camisa era secundario, aunque yo no lo soportaba.

Nosotros estuvimos trabajando desde el primer momento cuando las autoridades no estaban aquí. Después, se quisieron apoderar de todas las acciones y colgarse la medalla del mérito.

¿Cómo transcurrían los días posteriores?

Bueno, poco a poco la cosa se iba normalizando. Ya no hacía falta tanta gente para ayudar porque poco a poco fuimos arreglando lo que podíamos. Luego al ver los del régimen pues también era más difícil ayudar si no eras como ellos y ayudabas en poca cosa.

¿Qué más recuerda de aquellos días?

Fue un gran impacto para todos. No estábamos acostumbrados a las lluvias y menos así de fuertes. Fue muy duro para toda la ciudad ver como el agua se lo había llevado todo. Las calles daban miedo, con tanto barro, tanta suciedad,... Estaba todo muy sucio en las zonas de las afueras porque el Ayuntamiento se preocupaba más por el centro.

¿Cómo valora la gestión que hicieron las autoridades de la riada?

Bueno, siempre se puede hacer mejor pero creo que hicieron lo que podían. Lo que no me gustó fue el hecho de querer ser el centro de atención en la ayuda, porque se vio que no les importaba la gente porque lo que les importaba era su imagen. Después la recuperación no fue tan rápida como decían pero también es muy difícil reconstruir una ciudad que está totalmente destrozada.

12.2.2 Entrevista Lola Mena

31 de març de 2016

¿Cómo y dónde vivió la riada?

Yo trabajaba en la Rambla. En Ramón Alegre. Y plegué a las ocho y la inundación fue a eso de las 8 y media creo, fíjate. Cuando salí de la fábrica estaba lloviendo pero pude llegar a casa.

Cuando llegué a casa ya estaba toda mi familia allí, que vivíamos en Can Boada. Pero como era un sitio peligroso nos fuimos a casa del padre de la peluquera. El padre de la peluquera del barrio nos conocía porque también era de Alhama y nos acogió. Allí pudimos dormir porque en la parte de Can Boada en la que nosotros vivíamos el agua bajaba con mucha fuerza, arrastrando arboles de las montañas que rodean el barrio. Y suerte que nos acogieron porque a la mañana siguiente cuando nos despertamos vimos cómo había quedado todo y era una desastre. Fuimos a nuestra casa y vimos que solo se había quedaba la mitad porque la otra mitad se la había llevado el agua.

Se había llevado la mitad de la fachada y se veía solo la mitad de la habitación con el colchón... Esa noche no habríamos sobrevivido si nos hubiésemos quedado en casa.

¿Qué recuerda del momento en el que volvía a casa después de trabajar esa noche?

Era todo horroroso, horroroso, horroroso,... la Rambla era como un río que se llevaba todo por delante. Mesas, sillas, coches, arboles, puertas,... y hasta animales hinchados de agua. La imagen era horrible y yo salí rápido de la fábrica porque tenía mucho miedo de que me pasara algo.

Además, al día siguiente cuando fui a la Rambla para ver como estaba, la fábrica donde yo trabajaba se la llevó entera. Había arboles tirados por todos lados, todo lleno de barro, de verdad nunca había visto algo así. En un bar de la Rambla entró un árbol y atravesó el bar de punta a punta. Y al lado del mercado había una parada de melones y el agua se llevó la chica que trabajaba en la parada. Fue un desastre.

Y se quedó sin trabajo...

Sí, mi fábrica no estaba. No había quedado nada. Y suerte que mi empresa no tenía turno de noche y no había nadie en la fábrica porque había otras fábricas que sí trabajaban de noche y muchos trabajadores se murieron.

¿Y les dieron alguna indemnización por la pérdida de la casa?

No nada, al cabo de los meses nos fuimos a vivir a otra casa más pequeña y más barata pero no nos pagaron nada.

¿Y le dieron alguna indemnización por perder el trabajo?

Tampoco. Encontré trabajo al poco tiempo porque en ese momento era normal y se necesitaban muchas trabajadoras y no tenía problemas para encontrar trabajo pero no me pagaron nada aunque se decía que sí te pagaban pero bueno yo no recibí nada. Entonces no es como hoy que no encuentras trabajo en ese momento había mucha faena. Se habló mucho de ayudas y de un subsidio para los que perdimos el trabajo pero yo no recibí nada. En esos momentos era fácil encontrar trabajo pero eso no quita que me sintiera estafada porque se prometieron unas cosas que luego no se cumplieron.

Había mucha gente que se meneó y se aprovechó de la riada porque decían que tenían habían perdido muchas cosas y claro les pagaban pero nosotros no, no sé

porque pero no nos movimos para recibir nada. En ese momento pensábamos más en la suerte que habíamos tenido de no morirnos que en cobrar.

¿Cómo era el barrio en el que vivían?

Parecía un pueblo. Era todo casas pequeñas que la gente se hacía con unos tochos y un poco de cemento. Antes no había riera en Can Boada, era todo plano y claro la gente se hacía su casa en la planada porque nadie pensaba que eso fuese peligroso pero al llover tanto el agua pasó por ahí como si fuese un río y todas las casas que habían se las llevó. La riera lo hizo todo polvo, un desastre, un desastre.

Aquello fue de miedo, sin luces sin nada, no sabíamos que era. Todo estaba oscuro, toda la gente corriendo con miedo,...

¿Conocía a alguien que muriera en la riada?

No, por suerte todos nuestros familiares y amigos nadie murió y eso que en el riada murió muchísima gente. Fue un desastre, horrible, horroroso. En el cementerio los cadáveres estaban apilados como el que apila sacos de tierra.

¿Qué más recuerda de la riada?

Durante mucho tiempo se hablaba de eso. En Terrassa fue muy duro, en Sabadell y Rubí fue duro pero como en Terrassa en ningún sitio. Desde casa del padre de la peluquera se oían los chillidos de la gente muchísimo jaleo. Fue mucho más fuerte porque a la gente le pilló durmiendo. Las casas no eran como ahora, antes eran *casicas* pequeñas hechas con cuatro tochos o sino el que la hacía de madera,...

Hubo miedo, hubo un pánico,... Solo fue una hora o dos horas lloviendo, en muy poco tiempo. El agua tenía una altura de 2 metros por lo menos, ibas por la calle y veías melones, máquinas de las empresas,... eso fue horroroso.

Hubo gente que sí que se aprovechó, que fue a recoger al Ayuntamiento y le dieron colchones, ropa,... luego hicieron los pisos y algunos se aprovecharon pero la mayoría de gente se quedó sin nada y las ayudas tardaban mucho en llegar o no llegaban...

Y ahora porque hay cloacas, con desagüe... luego fue también al no estar las cosas limpias, si no hubiese habido tanta porquería como había de árboles y eso a lo mejor el agua no se hubiese atrancado y no habría pasado tanto, porque como había tanta porquería eso se hizo un tapón y eso reventó por todos sitios.

Los barrios estaban muy mal, no había aceras como ahora, no había cloacas,... todo estaba hecho un desastre y cuando vino el agua se vio como estaba todo. Si las cosas hubiesen estado mejor no habría sido para tanto.

Y si la gente hubiese vivido en casas bien hechas...

Claro pero en ese momento poder hacerte tu propia casa era muy importante aunque fuera débil pero es que se quedó el suelo limpio no quedó ninguna casa. La gente no sabía que eso podría pasar. Lo que pasó fue tela... la gente le pilló a muchos durmiendo y eso hizo mucho daño.

A mucha gente también le pilló que plegaba de trabajar y al estar todo tan oscuro la gente no sabía dónde pisar y bueno había gente que salía del trabajo y ya no volvía porque se los llevaba el agua.

¿Y la gestión que hicieron las autoridades? ¿Cómo la recuerda?

Bueno antes la cosa no era como ahora que pasa cualquier cosa y ya hay bomberos policía,... había pero pocos y claro en un golpe así de la naturaleza tan de golpe, ¿Cómo reaccionas? ¿A quién acudes? Era muy difícil. Había follones en todos sitios de la ciudad y las cosas no estaban preparadas como hoy.

¿Qué cree que faltaba en la ciudad para que la tragedia no hubiese sido tan grande?

Las cosas no estaban preparadas. La gente no sabía dónde ir. Las calles estaban muy sucias, había mucha porquería y eso hizo que el agua se taponara. Si las cosas hubiesen estado bien, o no hubiera casas en la misma riera pues claro no habría sido tan grande. También habría muerto gente porque hubo gente que se murió por la Rambla que le pilló saliendo del trabajo pero no habría sido tan grande porque las cosas no estaban preparadas y no es lo mismo cuando tanta gente estaba viviendo en esos sitios.

Han pasado más de cincuenta años, pero aún tiene el recuerdo muy vivo...

Esas cosas no se olvidan. Fue horroroso,... ojalá no vuelva a pasar nunca más porque fue una cosa muy dura.

12.2.3 Entrevista Adoración Domínguez

3 d'abril de 2016

¿Qué hacía en el momento de la riada?

Estaba en casa, tumbada en la cama pero sin poder dormir. Siempre he tenido la costumbre de irme a dormir pronto pero esa noche solo daba vueltas en la cama. Llovía mucho y no sé porque no me daba buena espina.

¿De dónde emigró y cuándo?

Vinimos de Jaén, de Alcalá la Real, a principios de 1961. Llevábamos casi dos años en Terrassa cuando pasó la riada. Vine con mis padres y con mis tres hermanos.

¿Por qué decidieron venir aquí?

Un paisano del pueblo se vino a Terrassa y su familia, que se quedó en el pueblo, decía que se iría con él porque tenía trabajo y ganaba dinero. En el pueblo teníamos una vida muy dura porque mi padre era jornalero y mi madre no tenía trabajo. Yo me ganaba la vida cosiendo un poco y mis hermanos recogían fruta. Era una vida que no nos daba alegrías. Yo era muy joven y me daba pena pensar que mi futuro era ese pero si no salías del pueblo no prosperabas. Le dije a mi padre que podríamos hacer como el Antonio, el hombre que se fue a Terrassa y, después de hablarlo unos días, decidimos irnos.

¿Cuándo llegaron, dónde se alojaron?

Primero en casa del Antonio porque ya lo conocíamos y los primeros meses los pasamos allí. Todos conseguimos trabajo rápidamente, y con esfuerzo conseguimos dinero. Mi padre quería comprar un terreno en el mismo barrio, en las Arenas, pero nuestro amigo Antonio tuvo que volverse a Jaén porque su madre estaba enferma y nos dejó el piso para nosotros, que le dimos a cambio parte de los ahorros que teníamos. Tuvimos mucha suerte porque en ese momento tener un piso era un lujo. Todo el mundo aspiraba como mucho a construirse su casa, que también era un gran progreso para nosotros, pero un piso era mucho más.

¿Alguna vez ha pensado que hubiera pasado la noche de la riada si se hubiesen construido la casa?

Habríamos ido aguas abajo. Mi padre quería hacerse la casa donde estaban todas, y ya sabes dónde estaban todas, al lado de la riera. En ese momento estaba seco y nadie pensaba que podría pasar algo. Se vendían los terrenos muy baratos y todo el mundo lo hacía. Nosotros tuvimos mucha suerte de que el Antonio nos dejara el piso porque si no, nos habría pasado lo que a los demás,... el agua se nos habría llevado.

¿Recuerda cómo vivió el momento de la riada?

Pues como te he dicho no podía dormir. Cada vez se oía más lluvia y estaba preocupada. De pronto empecé a escuchar gritos y gente llorando. Los lloros de la gente que se oían eran estremecedores. Todo estaba oscuro y el agua caía con una intensidad que no había visto nunca. Podría decirte que el agua llegaba a una altura de dos metros y no te exagero. Yo me preocupé más porque la riera estaba poblada de casas pequeñas y hechas con materiales muy débiles. Nosotros por suerte vivíamos en el bloque de pisos. Desde la ventana veíamos como el paso del agua dejaba la riera prácticamente limpia, sin casas. Era horrible. Pero cuando pase más miedo fue cuando vi que el bloque de enfrente cada vez estaba más inclinado y había una familia dentro que pedía auxilio desesperadamente. Pero nadie podía hacer nada y al final el edificio cedió a la fuerza del agua y la casa se cayó, la casa y toda la familia.

¿Cómo vivieron los días posteriores?

Fue una mezcla de todo. De rabia, de pena, de miedo... la sensación era muy rara porque sentías que habías tenido suerte pero en cambio también habías visto como tanta gente se la llevaba el agua. Yo estuve días sin salir de casa porque no quería ver como estaba todo. Escuchaba a mis padres hablar de cadáveres, de casas destrozadas,...

Con el paso de los días ya me atreví a hacer vida normal y aunque perdí mi trabajo porque la fábrica donde trabajaba se derrumbó, encontré otro trabajo rápidamente.

¿Te dieron alguna indemnización?

No, nada. En la nueva empresa había chicas como yo que también habían perdido el trabajo y decían que las iban a indemnizar pero creo que a ninguna nos pagaron. A mí al menos nunca me dieron nada.

Con el paso de los días, muchas autoridades vinieron a la ciudad...

Sí, recuerdo la de Franco. En ese momento te hacía ilusión que el cabeza de Estado viniera a tu ciudad a ver como estaba. Nos daba una sensación de protección porque veías que se molestaba en venir a Terrassa para ver cómo nos encontrábamos y para intentar solucionar nuestros problemas.

Pero hubo muchas promesas que no cumplieron, como la de pagar indemnización si perdías el trabajo...

Bueno... No sé... pero en ese momento nos daba esperanza y era lo que necesitábamos.

¿Recuerda algo más de la riada?

Todos los recuerdos que tengo son malos. Fueron momentos muy duros y mi familia tuvo mucha suerte de no sufrir más daños pero realmente vivimos momentos muy duros.

12.2.4 Entrevista Antoni Codina

21 d'abril de 2016

On era en el moment de la riada?

A casa. Aquell dia no vaig obrir la botiga que tenia a la Rambla perquè no em trobava bé. Si hagués anat a treballar, segurament en el pitjor moment de la riada estaria tornant a casa. Per sort, aquell dia no vaig haver de sortir.

Què recorda d'aquell dia?

Era un dia normal, res estrany. Quan em vaig aixecar al de matí sabia que plouria, perquè el cel encara que estava assolellat tenia aquell aspecte de quan cau la pluja. Jo vaig passar un cap de setmana dolent, no em trobava bé. Vaig aprofitar aquell diumenge per descansar, i el dia anterior a la riada, el dilluns, vaig anar a treballar. Quan vaig arribar a casa no em trobava gaire bé i vaig anar a dormir. L'endemà, el dimarts 25, en llevar-me vaig veure que no aguantaria tot el dia treballant, i vaig decidir no obrir la botiga. Ara ho penso i realment va ser una sort.

Sort d'estar malalt aquell dia, creu que la riada l'hauria afectat si hagués obert la botiga?

El camí de casa a la botiga era curt. Jo vivia al carrer Galileu i potser tenia uns 5 o 10 minuts fins a casa, no sé si durant el camí m'hagués passat alguna cosa. Jo la botiga la tancava cap a dos quarts de nou, que va ser quan va començar la pluja forta aquell dia, i segurament m'hagués mullat, perquè mai porto paraigües (riu) però no sé si la riada m'hagués emportat Rambla avall. Moltes vegades ho penso perquè jo mai tancava la botiga, però aquell dia realment no em sentia amb forces per anar i quedar-me a casa, amb el que va passar, va ser la millor decisió.

En quin moment va veure que la pluja era massa forta i allò estava esdevenint una riada?

Estava a casa amb la meua mare que preparava el sopar. El meu pare va arribar més aviat del que era habitual, molt cansat a casa i completament xop (ell tampoc porta paraigües) encara que si el portés tampoc hauria fet gaire cosa. Plovia molt fort però la meua mare i jo no pensàvem que seria res greu. El meu pare gairebé no podia respirar i sabia que ens volia explicar alguna cosa però no li sortien les paraules. De sobte va dir "l'aigua s'emporta les persones rambla avall" molt exaltat. Nosaltres no enteníem res i ens va explicar que la rambla semblava un riu i que va veure com la gent intentava aferrar-se als arbres per no ser emportats per la rierada. Tenia els ulls plens d'horror, és una cosa inexplicable.

El seu pare venia de treballar?

No, estava jubilat. Tenia problemes d'esquena i es va jubilar als 55 anys. Sempre sortia a fer passejos abans de sopar i aquell dia també ho va fer.

Que van fer quan el seu pare els explicà tot allò?

Jo volia sortir a buscar la meua xicota. Vivia a l'altra banda de la Rambla i estava molt preocupat. Treballava a una fàbrica teixint i sortia sempre a les 9. Quan el meu pare ens va explicar allò devien ser dos quarts de deu. Els meus pares em van dir que no sortís, que seria perillós i a més no em trobava bé. Però no els vaig escoltar i vaig sortir a buscar-la. La imatge del riu baixant per tota la Rambla no la oblidaré mai. No sabia com creuar i la gent que era per allà em van dir que no hi havia manera. Molta gent estava com jo intentant anar a buscar familiars o amics però era molt difícil. T'havies d'arriscar a creuar la rambla però era impossible perquè l'aigua t'arrossegava amb moltíssima força. Vaig pujar més amunt de la rambla però a la zona de l'Agut hi havia un forat enorme i no ens deixaven passar. Vaig tornar a baixar per veure si hi havia algun lloc per on poder creuar, però no hi havia manera. Tenia tanta preocupació que vaig decidir intentar creuar la rambla, i quan em vaig adonar estava sent arrossegat per la riuada. L'aigua tenia tanta força que no podia frenar de cap manera fins que vaig xocar contra un arbre. En aquell moment ni tan sols vaig sentir dolor, tenia tanta por que vaig veure l'arbre com la salvació i em vaig aferrar amb les meues forces. En aquell moment pensava "t'hauries d'haver quedat a casa" però ja no podia fer res. A l'altra banda de Rambla, d'on jo havia saltat, hi havia dos nois amb una corda intentant llançar-me-la, no m'ho vaig pensar i vaig intentar agafar-la. No se com vaig tenir tanta sort d'aconseguir-ho, però ho vaig fer. Els nois tiraven amb tota la seva força i per moments pensava que no podrien i que aquell era el meu final. Però no, entre tots dos van anar tirant fins que em tenien a prop i ja m'agafaren a mi, van tirar ben fort i vaig aconseguir sortir de l'aigua. Em van dir que era millor sortir d'allà,

perquè l'aigua ho acabaria arrasant tot i aquella zona no era segura. Després de tota la por que vaig passar vaig tornar a casa ràpidament.

Què van fer els seus pares?

La meva mare abraçar-me quan em va veure. Tenia la roba tota *rasgada* i moltes ferides als braços. Sabíem que a casa estaríem segurs perquè estàvem en una bona zona. Els carrers de darrere de la Rambla no van patir gaires estralls, l'aigua baixava però sense arribar a ser un riu perquè la riuada baixava per la Rambla.

Què va saber de la seva xicota?

Va arribar bé a casa. Ens vam veure el dia següent que vaig anar a casa seva a buscar-la i tot estava bé.

Com va veure la ciutat aquell dia?

Semblava que ens haguessin bombardejat. Els carrers plens de fang, els cotxes inundats, i fins i tot hi havia un autobús del revés. En aquell moment vaig veure la sort que havia tingut que no em passés res més.

Com va quedar la seva botiga?

Es va inundar i moltes caixes amb materials estaven per llençar. Era una botiga de fils i accessoris per cosir i per sort tampoc va passar res greu.

La Rambla era un autèntic riu però, quan va saber el què va passar a la riera de les Arenes?

L'endemà. Quan vaig anar a buscar la meva xicota, se sentia parlar la gent del que havia passar a les afores. Deien que no havia quedat res, que hi havia moltes cases petites amb famílies que havien desaparegut i que moltíssima gent va morir. Jo sincerament no sabia que hi havia tanta gent vivint a les afores. Sabia que hi havia molta gent que venia d'Andalusia i altres llocs però m'imaginava que vivien en cases o pisos normals. Després amb la riuada vam saber que no, que es construïen les seves cases i a més a sobre del que era la riera. Una bogeria.

Els terrassencs de tota la vida sempre han pensat que les rieres portaven problemes?

Sempre hem sabut que quan plou s'ha d'anar amb compte. No ens imaginàvem una tragèdia així, però és de saber popular que les rieres sempre baixen pel seu cabal i

clar, en saber que aquelles persones havien construït casa seva en la mateixa llera, a mi em va semblar una bogeria. Suposo que ells no eren conscients o pensarien que no passaria res, però realment era molt perillós.

Però a aquella gent algú els venia els terrenys...

I tant. Es va fer molt negoci. Et parlo de coses que he sabut després de la riuada, perquè fins el moment la veritat és que no tenia ni idea. No era normal que tanta gent visques allà i l'Ajuntament no fes res per aturar-ho. Està clar que algú havia de sortir beneficiat amb la compra venda dels terrenys però és indignant que ho fessin a costa de la integritat de persones.

Realment no se sabia la realitat d'aquells nouvinguts?

Home, tu te'ls trobaves pel carrer i sabies que era gent que venia de fora i treballava a les fàbriques. Jo no tenia relació amb cap immigrant, no vaig conèixer cap en primera persona perquè era un noi que anava a treballar i tornava a casa. No feia vida a bars o llocs on podia trobar-me amb altra gent. Per això no coneixia la realitat d'aquelles persones ni sabia on vivien.

De tot arreu arribaren grans donatius per la ciutat, com van viure aquesta ajuda?

Senties un orgull profund. Obries el diari i veies que tothom, de tot arreu, havia ajudat en la mesura del possible per fer-nos la vida una mica més fàcil. Aquí estava tot molt malament, la nostra situació era molt difícil i ens costava veure possible la reconstrucció. La ciutat era un caos i hi havia molt poca esperança de tornar a ser la ciutat d'abans, estava tot tan destrossat que no veies el final. Però veure que a tot el país la gent es mobilitzava per ajudar ens donava una mica d'esperança.

12.2.5 Entrevista Vicenç Rabadán

5 de maig de 2016

Parlem de la riuada...

La quantitat de pluja caiguda va ser molt forta però podem dir que va ploure sobre mullat. Si no s'hagués construït en lleres de les rieres no hauria passat el que va passar. I per què es va construir allà? Dos factors: la explosió de la industrialització i la crida de ma d'obra bàsicament del sud, Murcia, Castella... aquesta gent es va ubicar on va poder. Aquesta confluència va ser la que va generar la tragèdia.

A part del règim en majúscules, hi havia el règim que a nivell local dirigia el desenvolupament de la població. En molts casos no hi havia planificació.

Com era el nivell de vida de la població obrera nouvinguda, què es trobaven al Vallés?

Les condicions de vida eren precàries el que passa que la gent que venia com a mà d'obra per a aquestes fabriques de nova construcció ubicades a Terrassa, Sabadell, Rubí... el sector del tèxtil era molt important i ja s'incorporaven nous sectors industrials que reclamaven mà d'obra que no hi havia, per tant, i hi ha un efecte reclam claríssim.

Planificació urbanística no hi havia. Com diu Jaume Parres, moltes vegades quan venia la gent, primer s'instal·laven a cases de *paisanos*, i després construïen les seves pròpies cases a terrenys que estaven a la venda per part dels propietaris de la població al costat de les rieres. La pròpia sorra de la riera servia de material per auto-construir les cases. La pròpia sorra per fer amb una mica de ciment una mica de morter ja servia.

Es van crear barris que estaven a la llera de les rieres.

Anys abans es va fer el desviament de la riera però clar hi ha la tradició que normalment les rieres i els rius sempre tornen al seu cabal natural. I en aquest cas el que va passar és que un avinguda d'aigua va arrasar completament aquesta zona.

Les circumstàncies més tècniques encara es discuteixen. El problema va ser tot el barri que va créixer al costat de la riera, amb un percentatge molt alt de gent immigrant, molt dels quals no estaven ni empadronats, i això va dificultar el recompte de víctimes mortals.

El nivell de vida corresponia a una industrialització accelerada: treballant moltíssim hores per un sou relativament baixos però que comparat al que podien guanyar al seu poble d'origen, tenien la possibilitat de desenvolupar la teva família, els teus fills. Et feies el teu propi habitatge.

Molta gent podia venir de ser jornalera a un *cortijo andalús*. I aquí tenien el teu sou, que et permetia construir-te el teu propi habitatge, els teus fills anaven al col·legi,... el canvi era *tremendo*. Vist amb la perspectiva actual dius que òbviament aquesta gent malvivía, però realment malvivía al seu poble, i el venir aquí va ser un progrés social indiscutible. Vist amb una perspectiva d'estat del benestar més o menys desenvolupat, des de la transició, les condicions eren molt precàries.

El fet que els immigrants s'auto-construïssin un habitatge, estava regulat per part de les autoritats?

Els immigrants, mà d'obra industrial, moltes vegades compraven terrenys que eren fins i tot propietaris de les fàbriques. Era una qüestió absolutament lògica. Però l'error va ser que es construïren al costat d'una de les rieres més potencials de tota Europa. Al venir aigua del Massís de Sant Llorenç

Molts autòctons van descartar comprar terrenys allà perquè no se'n refiaven. En canvi, al gent de fora, tenia un desconeixement del que podia passar i en molts casos feia potser un any que havien arribat a la ciutat i no tenien aquest coneixement a partir de la tradició d'allò que podia passar, eren víctimes molt més potencials.

Per part dels Ajuntaments també hi havia certa especulació, perquè no s'impedia aquesta construcció en llocs perillosos?

Sobretot el que els interessava era el desenvolupament industrial. Això significava més mà d'obra. També dins dels propis ajuntaments hi havia propietaris potents de terrenys.

Ara hi ha el tòpic del constructor que és regidor d'urbanisme, en aquell moment era una cosa semblant. El regidor estava vinculat al món constructor i no l'interessava impedir aquesta construcció de cases. Era una complicitat oberta.

Els ajuntaments eren una administració absolutament residual que tenia poquíssimes competències. Els temes urbanístiques tenien unes mancances brutals.

Com va influir el franquisme en aquesta planificació urbanística?

Això no es pot entendre sense entendre que el context era una dictadura. Pot passar en una democràcia però amb el franquisme no hi havia cap regulació. Simplement era l'absència absoluta de regulació. A ningú se li acudiria ara permetre que al que era una antiga riera s'edifiqués tot un barri. Això, als marges de la riera de les Arenes de Terrassa va passar clarament. Es va deixar construir allà perquè no hi havia més llocs i la gent volia construir-se la seva caseta. Encara no hi havia hagut aquest boom de blocs de pisos, que curiosament va néixer arran de la riuada.

La riuada és una empenta al sector de la construcció d'obra pública molt forta.

El centre tradicional de Terrassa no tenia coneixement dels barris perifèrics?

Sí. El nivell de coneixement del teu entorn, sense mitjans de comunicació com els actuals, és molt difícil. Les classes benestants de Terrassa no passejaven pels barris. Però suposo que eren més conscients del que volien reconèixer. Perquè en algun lloc havien de viure els seus propis obrers. Sabien que vivien en alguna banda, sense conèixer prou bé on vivien, però s'imaginarien alguna cosa. La mà d'obra de les seves fàbriques havia de viure en algun lloc.

L'absència inicial de les autoritats va propiciar el voluntariat de la ciutadania. Després, les autoritats van voler monopolitzar aquestes accions, per què?

Fins i tot van voler prohibir tot allò que no formava part de les estructures oficials. Això va passar amb la campanya de Ràdio Barcelona perquè la societat civil havia pres la dantera davant el règim. El règim va estar uns quants dies sense saber que fer.

Després òbviament ho ha capitalitzar i va eliminar tota capacitat d'organitzar-se de les classes populars.

La va capitalitzar en el sentit de donar ajudes a la gent de les poblacions, moltes de les quals, es van repartir d'una manera molt poc transparent, molt opaca. Indemnitzacions econòmiques que van trigar molt en arribar i van ser ridícules comparat amb el que havien perdut.

En canvi, els ajuts públics que van venir de Madrid, van anar a parar a butxaques concretes. Aquesta es una història pendent d'explicar a aquestes ciutats. No s'ha explicat mai a qui va anar a parar els diners.

Per aquest motiu aquesta necessitat de monopolitzar la regulació de les ajudes, per poder actuar lliurement.

Van treure profit de la riada en el sentit "mira com hem compensat aquesta desgràcia natural" mai van investigar res sobre per què van haver tantes víctimes. Van dir que "com a emergència invertirem i farem molta inversió pública" que va beneficiar al sector industrial.

Els diners van anar a parar a certes butxaques. Va haver gent que va fer negoci amb les desgràcies alienes.

La utilització del règim de la riada es claríssima. Fins i tot personatges de la reialesa van venir a fer que ajudaven a les víctimes. Una operació d'imatge... Franco visitant també les poblacions afectades.

L'alcalde es va negar a seguir les ordres del governador civil de que els escoltes deixessin de fer tasques humanitàries o que es posessin la camisa blava. I això li va costar el càrrec perquè va haver moltes pressions. Va ser una conseqüència claríssima del règim perquè no s'escapés res, i capitalitzar-ho tot. "Aquests que ajuden han de ser identificats amb la Falange." Un intent del règim de patrimonialitzar una cosa que havia sorgit de manera voluntària i espontània per part dels ciutadans.

I la figura de Franco com a heroi.

La simplificació claríssima de tota dictadura. El culte a la personalitat en moments claus de la desgracia s'aboca això. Va arribar més lluny. Hi ha imatges dels prínceps d'Espanya que es van donar molt a conèixer justament a partir de les riudes.

Donar festa als treballadors de les empreses,... hi ha molta acollida a Franco.

En un règim totalitari, en certes convocatòries hi ha èxit. Moltes vegades també molta gent per un bocata i una beguda anava a cridar *Franco, Franco, Franco*. A totes les dictadures hi ha aquest fenomen. Molta de la gent que aclamava a Mussolini després va aclamar que el pengessin a Milà.

És una dinàmica que està prou estudiada en les dictadures. La psicologia de masses. Era normal, i a més, en una desgràcia en què la gent és molt més vulnerable, encara més. El règim s'aprofità d'això.

La recuperació de les ciutats va ser molt lenta, quina solució immediata tenien els damnificats que havien perdut tot a la riuada?

En molts casos va ser el re-allotjament a cases d'amics o familiars. Institucionalment no es va oferir immediatament cap solució. Just després de la tragèdia no es van oferir possibilitats. El manteniment de moltes famílies es va fonamentar en la solidaritat de la gent del barri, dels amics i coneguts. El règim no va afavorir això.

En els blocs de pisos que es van construir pels damnificats no van ocupar mai aquests blocs de pisos. Molta gent que va ocupar per primera vegada aquells pisos no tenien res a veure amb damnificats de la riuada.

Com es van fer les adjudicacions? És un altre tema molt opac. En alguns casos sí van ser per damnificats, però en molts casos va ser ocupat per gent que no tenia res a veure amb la riuada.

També es van fer barracons per tal de donar una solució més ràpida als damnificats.

El 64 i 65 va ser una època de construccions. Molts diners provenien de les compensacions de la tragèdia però amb unes desviacions considerables. Mai va estar clar com s'havien repartir els subsidis. Molts van anar a parar a mans de propietaris que eren co-responsables del que havien passat.

I el reconeixement públic de gent que realment havia estat co-responsable del que havia passat

Es va esmentar la tragèdia, la mala sort, la desgràcia, però no es va fer ni una pregunta sobre com podia haver passat allò, quan era obvi.

Cases que es feien sense fonaments que van desaparèixer completament. També moltes fàbriques. Tot això és impossible no preguntar-se com va passar. Com algú va poder vendre els terrenys en un lloc tan perillós com aquell. Aquestes preguntes públicament no es van fer mai.

Com va ser d'important la premsa en aquesta estratègia de propaganda del règim?

La importància dels mitjans va ser òbvia. Però també es veritat que els únics mitjans eren adeptes del règim. Les emissores de ràdio donaven el *parte*, als cinemes es posava el No-Do. No hi havia mitjans dissidents del règim. Encara no estava ni la llei Fraga de premsa. Eren temps duríssims de pura censura.

Tots els mitjans era pràcticament impossible que ni tan sols es deixessin anar missatges entre línies. Tot era el que deia el govern civil i les autoritats, el que volia el règim.

La influència dels mitjans de comunicació en les masses tampoc era l'actual. El panorama era molt més simplista però realment tot allò que deia el No-Do no s'ho creia tothom. La gent que va viure la tragèdia en primera mà, sabia que les informacions que es donaven no eren completament certes. Però sempre va quedar la versió oficial i ningú va tenir el valor de qüestionar aquesta realitat.

A la premsa afí al règim s'esmentava la tragèdia, la mala sort, la desgràcia, però no es va fer ni una pregunta sobre com podia haver passat allò, quan era obvi. Cases que es feien sense fonaments que van desaparèixer completament. Tot això és impossible no preguntar-se com va passar. Com algú va poder vendre els terrenys en un lloc tan perillós com aquell. Aquestes preguntes públicament no es van fer mai. No hi havia mitjans dissidents del règim. Encara no estava ni la llei Fraga de premsa. Eren temps duríssims de pura censura. Tots els mitjans estaven supeditats al règim i era

pràcticament impossible que ni tan sols es deixessin anar missatges entre línies. Tot el que es deia era el que volia el règim.

La idea que va ser una desgràcia, la idea de focalitzar la solidaritat,... no van haver preguntes. Amb els ajuntaments democràtics, no va haver un oblit a posta però els ajuntaments democràtics tampoc no van prioritzar la memòria històrica respecte el que va passar a al riuada i les conseqüències. Van prioritzar que municipis que estaven absolutament desorganitzats urbanísticament doncs s'ordenessin, s'asfaltessin,... però sense re-buscar en el passat. És un petit episodi dins del que és la frustració de la pèrdua de la memòria històrica.

12.2.6 Entrevista Joan Manuel Tresserras

13 de maig de 2016

Com era la premsa de l'època?

El proto-periodisme medieval, tan oral com manuscrits com els primers textos impresos després... si fem un estudi temàtic els grans temes són: bodes reials, grans crims, pestes i malalties, batalles i guerres i les grans catàstrofes naturals.

D'alguna manera, aquella situació del franquisme a escala espanyola i catalana, no passaven gaire coses. Els No-Do treien un pantà que havia inaugurat Franco, coses d'aquestes,... la sacralització de la figura de Franco, la idea que Espanya estava progressant, algun partit Madrid-Barça,... però no hi havia grans esdeveniments, n'hi havia de molt comptats.

A l'Star System hi havia alguna folklòrica, algun futbolista, algun torero... però tampoc hi havia grans notícies, tot era molt limitat.

Llavors succeí la gran catàstrofe natural concentrada al Vallès de cop i volta. Molt a prop de Barcelona, perquè a vegades aquestes catàstrofes tenen lloc en indrets remots. Però aquesta succeí molt a prop de Barcelona, en zones molt industrials com Terrassa o en més petita escala com Rubí perquè encara hi havia pagesos però són llocs on hi ha industrialització a finals del segle XIX. És un àrea peri-urbana molt important això vol dir que ràpidament hi ha desplaçament de mitjans i això suscita una gran atenció, aquí i a nivell internacional.

Llavors la premsa s'hi aboca i és una premsa que en aquells moments, amb els pocs recursos que té, el que fa és espectacularitzar-ho. El drama és quants morts, algunes imatges que intentin donar idea de la dimensió de la catàstrofe. Aquí és una

espectacularització legítima perquè intentes transmetre la idea de l'horror i del que ha passat, que realment va ser molt excepcional.

El que notes també és que en aquell moment ningú no parla de com és possible que hagi passat això, de les deficiències de les infraestructures, de perquè hi ha barris al costat de rieres als que s'ha deixat construir. Tot això no es discuteix. Per què no es neteja la llera de les rieres, si els ponts eren els més adequats, per què havien rebentat, si es van trencar era perquè baixava tanta brosa, per què es deixava tota aquesta zona tan deixada... aquí hi havia temes socials que no es van tractar. Tampoc es deia quina gent havia estat afectada, que era gent humil tant de Terrassa, Les Fonts, Rubí.. i per tant, això no es tracta. El que sí hi ha és la intervenció de l'element de l'horror i el caràcter accidental i excepcional del que havia passat. Com una mena de designi i fatalitat del destí i d'altra banda el corrent de solidaritat cap a les víctimes. Això és el que es fa.

Això la premsa escrita ho fa amb els recursos habituals (portades, fotografies, ...) i després el que té una intervenció molt important és la ràdio i en concret el que ha quedat com a història de la radio és la intervenció de Joaquín Soler Serrano.

Hi ha uns corrents de solidaritat importants. Els mitjans de comunicació el que fan és que una mica després, fan el seguiment de les visites de les autoritats i la visita del general Franco i d'alguna manera com s'aprofita la operació per també mostrar la capacitat de resposta i de reconstrucció que a més a més va ser molt lenta i amb molts barracons i moltes coses provisionals i es va anar mostrant això.

Les dificultats també dels mitjans de comunicació per entendre que, en un primer moment, el que això va provocar és un increment de les migracions cap a Terrassa i Rubí. Les inundacions del Vallès curiosament va provocar un efecte de incrementar l'emigració cap a aquesta zona perquè també es pensà que les obres de reconstrucció requeria molta mà d'obra i això generava demanda de serveis que generaven més activitat i tot això genera una tracció. Això va ser un punt d'inflexió d'una zona que creixia constantment.

Per què els mitjans de comunicació no parlen dels motius reals, no parlen del que va passar,... amb quin objectiu ho fan?

Tampoc no saben gaire però sí hi ha testimonis que expliquen els factors. Hi ha barris que desapareixen totalment, moltes cases d'arruïnades. El pont queda ple de runes i arbres que van baixant, va ploure molt i molt continuat però tampoc no semblava una cosa més excepcional que altres vegades. El que passa que plou més amunt, venen

més deixalles,... i llavors els ponts rebenten. Els cadàvers al cap de pocs dies es trobaven a la platja, va ser una cosa molt important.

A Rubí el pont més antic va resistir i els ponts moderns van rebentar però no es qüestionava això.

D'això no es volia parlar perquè els mitjans de l'època estaven profundament controlats i no podien qüestionar en cap moment el règim.

El fet de no voler parlar d'això, tenia algun efecte en la població? La gent era menys crítica?

Podríem dir que sí. En general, la gent tenia clar que d'entrada no es podia ni considerar que el règim tenia la culpa de res ni les autoritats tampoc i per tant, aquí tampoc hi havia cap de turc a qui poder-li encolomar el desastre. Es veia com una catàstrofe natural, la força irrefrenable de la natura,...

Hi havia gent que sí qüestionava aquests fets i era evident que les coses no s'estaven fent bé perquè la gent no vivia en condicions adients però, en general, la gent atribuïa els fets a una catàstrofe natural i no es parava a pensar en res més enllà.

Com definiríes el periodisme de l'època?

Quan hi ha accidents, és veritat que hi ha accidents que no es poden evitar però després normalment nosaltres, a l'actualitat, estem acostumats a que hi hagi la reflexió de si hem fet tot el possible per evitar que això passes, i això en aquell moment no entrava en l'horitzó.

És un periodisme molt dòcil que intenta ser descriptiu del que ha passat però no es fa gaires preguntes profundes del que ha passat i és el model periodístic que hi havia.

La gent també tenia un punt d'autocensura. Una cosa és el que la premsa publicava i una altra cosa el que la gent pensava.

En el cas de la radio, la seva lleugeresa i la seva immediatesa es molt important en casos així. Fonamentalment de seguida es va orientar tot cap a la solidaritat, el dramatisme, recollir el relat dels testimonis del que havia passat i moure a la solidaritat i això era molt habitual.

La publicació Serra d'Or, el mateix octubre-novembre del 1962 publica informacions sobre les riuades parlant de tots els factors que altres mitjans de comunicació amaguen.

Podríem dir que Serra d'Or és punt i a part perquè surt al Monestir de Montserrat i de fet, d'alguna manera, les revistes que durant els anys 60 acabaran recollint el que podríem dir una mena d'esperit democràtic, són bàsicament a Madrid: *Cuadernos para el dialogo* i *Triunfo*. A Barcelona surt *Destino* i després *Serra d'Or*.

Serra d'Or és la publicació més transversal perquè escriu gent demòcrata-cristiana fins a l'esquerra comunista. Hi escriu tothom, gent de totes les línies i pot sortir perquè surt des de Montserrat i Montserrat té aquell punt d'immunitat que ho fa possible però sino no seria imaginable. Però és molt importat i ressenyable que en aquell context de censura i control de la premsa, una publicació faci aquest tipus de crítica.

La publicació de Serra d'Or la signa Josep Maria Espinàs, i a Destino el mateix Espinàs escriu també sobre la riuada, reflexiona també però ho fa d'una manera més subtil...

És per això. Serra d'Or tenia molt menys lectors i per això podien parlar amb més llibertat ja que el règim no els tenia gaire por. En canvi, *Destino* era la revista més llegida de Catalunya i per parlar de certs temes s'havia d'anar amb més compte encara que al tenir un esperit més democràtic, intentava reflexionar sobre els fets i no quedar-se en la descripció.

L'evolució de les informacions, aprofitant les efemèrides, molts diaris comencen a parlar dels elements que durant els anys del franquisme no han parlat...

Durant el franquisme parlem d'una censura molt dura envers els mitjans de comunicació. La premsa, a nivell estatal i també local, estava profundament controlada i la seva funció era parlar de les gestes del règim i no qüestionar el discurs oficial.

El fet que amb el pas dels temps, i ja amb la democràcia instaurada al país, els mitjans de comunicació tenen llibertat per poder parlar de certs aspectes que el règim amagava. És per aquest motiu que, quan es fan publicacions rememorant la riuada, s'aprofita la ben entesa per reflexionar sobre els fets i es parla de l'origen immigrant, del nivell de vida dels nouvinguts, de les condicions en les què vivien,...

Tu recordes alguna cosa de la riuada?

Jo tenia 8 anys quan va passar la riuada i clar, no tinc gaire memòria d'això. El que sí recordo és l'ambient familiar amb què es tractava això i com el poble, jo sóc de Rubí, es quedà profundament afectat pel que havia passat.

Recordo passejar amb la meua mare, pel barri de l'Escardívol, un barri que va desaparèixer completament, i parar-nos a mirar com encara quedava al terra la marca de les parets, però clar, sense parets ni res. I la meua mare jo recordo que anava mig plorant i la gent i tothom feia això, es parava allà i plorava perquè recordava la família que vivia allà i llocs on havien estat.

A Rubí hi ha una col·lecció de fotografies brutal,...

També recordo el meu pare que arribava rebentat a casa amb una pala i que venien d'intentar rescatar gent d'allà la riera. I explicava espavorit els cadàvers que havien tret,... una cosa brutal. Hi ha llegendes de gent que baixant per la riuada s'agafaven a arbres per poder-se salvar. Però tampoc no tinc memòria de res més.

12.2.7 Entrevista amb Lourdes Plans

19 de maig de 2016

Com era el nivell de vida de la població nouvinguda?

El nivell de vida era amb unes condicions de vida molt baixes. La gent arribava i s'auto-construïa les cases com podia. S'havien venut els terrenys que estaven als llindars de la riera, a preus baixos que era el que podia pagar la gent nouvinguda.

Quan va sobrevenir la riuada, ho va arrossegar tot. Fins i tot pisos que es van construir al barri d'Egara també es va enfonsar tots causant moltíssimes víctimes.

La gent que va viure la riuada, anys després de la tragèdia va estar molt afectada.

Les autoritats eren còmplices perquè ignoraven la situació i no feien res per regular-ho. El que va ser una tragèdia perquè ningú esperava que plogués tan litres en tan poques hores s'hauria pogut evitar si la gent no hagués viscut en cases auto-construïdes amb fonaments tan dèbils. Si les cases estiguessin en condicions i no estiguessin tan a prop de la riera, haguessin hagut víctimes però no tantes. Perquè a la rambla va haver víctimes al quedar persones atrapades a les fàbriques, perquè el clavegueram no va suportar la quantitat d'aigua però no va haver ni una mínima part de víctimes que a la perifèria.

Com era la ciutat de Terrassa en aquella època?

No hi havia pisos per tots els habitants perquè arribava cada dia gent a la ciutat i no hi havia lloc material on aquesta gent pogués residir. Hi havia també molta deixadesa per part de les autoritats, perquè si veus que a la ciutat està arribant molta població, has

de posar de la teva part per poder aconseguir que visquin en algunes condicions una mica dignes, no en barraques.

Com era aquest procés migratori?

Era principalment del camp cap a les ciutats. La població agrària del país es desplaçava cap al nord de la Península, marcat per la seva indústria. Era una generació que no havia viscut la Guerra Civil de manera directa i que havia superat el període de pobresa i fam de la postguerra. Llavors, la majoria d'ells van decidir buscar treball perquè la indústria catalana els oferia una prosperitat que en els seus pobles d'origen mai no aconseguirien.

Terrassa tenia una indústria molt potent i per això era un gran atractiu pels nouvinguts perquè les possibilitats de trobar un lloc de feina en les indústries eren molt altes. També per aquest motiu, quan aquests immigrants tornaven al seu poble, a vegades per unes vacances curtes, era molt normal que tornessin amb amics o familiars que també volien treballar en la indústria de la ciutat per tal de prosperar.

Quin era el context econòmic d'aquell moment?

Espanya sortia d'una profunda crisi a causa del període d'autarquia imposat pel règim franquista. Tot i que aquells anys, anteriors la riuada, l'economia millorava era encara molt present l'emigració de molts ciutadans catalans a altres països en busca de feina. Normalment, com a destí, els treballadors escollien França, Alemanya i Suïssa, per les possibilitats laborals que oferien. A Catalunya, segons les dades oficials que tenim a l'arxiu històric, l'any 1962 van arribar a emigrar més de 11.000 catalans a Europa per raons econòmiques.

I pel que fa al context polític català?

Catalunya estava sotmesa al règim franquista i la seva representativitat quedava en mans mans del Governador Civil, que en aquells anys Matías Vega Guerra. També estava representada pel president de la Diputació Provincial, Joaquín Buxó Dulce de Baigar, marquès de Castellflorit. A nivell local la representativitat era dels alcaldes, en el cas de la ciutat de Terrassa, Josep Clapés.

El règim havia canviat la *Falange Española Tradicionalista y de las JONS (FET)* pel *Movimiento Nacional* però realment no era més que una simple carcassa burocràtica i no pas una força real d'influència i poder.

Per difondre les consignes i excel·lències del règim, el Movimiento comptava amb una gran xarxa de mitjans de comunicació que s'encarregaven de cantar les seves gestes.

El problema de l'habitatge era claríssim a Terrassa, com es va voler solucionar?

A Terrassa hi havia molts pocs habitatges que pràcticament no donaven cabuda a la seva població. A més, en la dècada dels 50 i 60 arribaren moltíssims immigrants i el problema es va agreujar considerablement.

En aquell moment qui tenia la funció de construir immobles era l'Obra Sindical del Hogar, que depenia del Consejo nacional de Falange Tradicionalista y de las JONS. A més, la idea era construir habitatges que fossin assequibles per la població treballadora.

A Terrassa es van construir blocs de pisos en diversos barris. Al barri d'Ègara es van construir en dos fases 228 habitatges, primer el 1950 i després el 1958. Parlem d'una zona perifèria en antics camps de conreu i que no tenia els serveis bàsics.

Al barri de Sant Llorenç del Munt també es van construir habitatges per pal·liar la manca d'habitatges a la ciutat. En una primera fase es van construir 528 habitatges i 12 locals comercials. A la segona fase, els blocs es van construir al nord-est dels primers, és a dir, envaint la llera de les Arenes. El 1961 s'inauguraren els 427 habitatges i els 27 locals comercials que es construïren sobre terrenys agrícoles de 30.585 metres quadrats i que completaven els que s'anomenaran grups de Sant Llorenç.

Un altre barri que també va sorgir d'aquesta proliferació de construccions era el barri de Montserrat. L'any 1961, a l'altra banda de la riera de les Arenes, es van construir 4 blocs de 4 o 5 pisos que conformaren un total de 542 habitatges. Pisos molt petits de 45 a 54 metres quadrats.

Es va solucionar així el problema de l'habitatge?

Clarament no. La construcció d'aquests pisos en diversos barris pal·liava la manca d'habitatges en certa manera però continuava sent evident el problema. Encara que es volgués donar cabuda a tota aquella massa d'immigrants, aquestes construccions no van ser suficients.

A més a més, cal dir que la construcció d'aquests pisos evidenciava el poc interès de les autoritats pels nouvinguts, perquè es van construir a la perifèria enmig d'antics camps agrícoles de conreu i a la mateixa llera de la riera de les Arenes. Per tant, la dualitat de la ciutat estava completament accentuada perquè al centre teníem

industries i zones residencials i a la perifèria ens trobàvem barris que creixien de manera irregular i desarticulada sense cap tipus de control.

La preocupació principal de les autoritats era la indústria i no pas els nous ciutadans...

Exacte. Era població que gairebé estava en condicions d'esclavitud. Treballaven totes les hores que podien a les fàbriques, els caps de setmana es construïen com podien la casa, estaven rellogats mentre es feien l'habitatge, i eren habitacions en condicions infrahumanes. Tant el govern central com el local no feien res. No es facilitava cap mena de possibilitat perquè ells poguessin tenir una casa digna o perquè poguessin estar les criatures ben escolaritzades,... tot era molt precari.

Després de la riuada es van moure persones a títol individual i després amb organitzacions de veïns per reivindicar condicions més dignes, però estem parlant de finals de la dictadura i part de la transició. No hi havia res, no hi havia carrers, ni aigua potable, ni llum,... era una situació tercermundista totalment.

El centre de la ciutat estava correcte, tenia els seus habitatges, els serveis bàsics, podia haver-hi problemes puntuals però no era la situació precària que sí ens trobàvem a la perifèria de la ciutat.

Els barris de les afores de la ciutat que van anar sorgint en els anys 50 i 60 estaven en aquestes condicions lamentables.

La població del centre de Terrassa era conscient d'aquesta perifèria?

No. Aquesta és la impressió que tenim. Sí es cert que sabien que hi havia una població que arribava de diversos llocs d'Espanya que potser no estaven vivint en les condicions que devien però que com tenien feina doncs ja s'espavilarien. De la multitud de víctimes que va produir la riuada sí que se'n van adonar de les condicions tan precàries en les que vivien. Van desaparèixer famílies senceres,... i llavors, al visitar la perifèria a veure com eren les condicions de vida se'n van adonar. I és la gent del centre de la ciutat la que comença a mobilitzar tota l'ajuda, en contra de les autoritats franquistes que van restar immòbils.

El moment de la riuada, el Governador Civil, l'Alcalde de Barcelona estan a Madrid i aquesta absència de les autoritats és el que fa que sigui la població qui surti al carrer a realitzar les tasques d'ajuda...

Exacte. I després quan les autoritats van arribar a Terrassa van voler patrimonialitzar tota aquesta ajuda amb una estratègia claríssima de rentat d'imatge. Sobretot focalitzat en la visita de Franco. Volien controlar tota la situació. Evidentment, el règim va instrumentalitzar, va fer propaganda a favor del *Movimiento* a més no poder. En una de les visites van penjar una gran fotografia de Franco a la façana de la Mútua on deia "Esto no se puede olvidar".

Després van haver autoritats que també van tenir més i menys perquè al poc temps van ser destituïdes, però això no treu la seva part de responsabilitat en quina era la situació de la població i en no gestionar bé tot el tema de les damnificacions, perquè hi ha molts diners que no se sap on van anar a parar i hi ha coses que no es van fer correctament.

En el caos inicial, que fa que la ciutat estigui tan malament urbanísticament, quina part de responsabilitat té el context de dictadura en el què es trobava?

Té gran part de responsabilitat. En una democràcia hi ha diàleg i debat però en una dictadura no. En democràcia sempre hi ha la possibilitat de què les ONGs puguin intervenir en determinats temes i en canvi, en situació de dictadura, la gent té molta por a fer comentaris, propostes,... perquè li pot tocar el rebre. La gent que podia ser conscient de la situació precària en què es trobava la població nouvinguda de Terrassa tenia por de denunciar-ho, perquè era qüestionar el règim. Per això, ningú s'atrevia a parlar clarament de què estava passant, i després de la riuada tampoc es van explicar aquestes condicions per prudència. En una situació d'aquestes es té por.

Els plans urbanístics de Vinyals i Baldrich, avisaven de la limitació que havia d'haver a l'hora de construir al voltant de la riera, per què aquests plans no es posen en marxa?

Evidentment hi havia interès dels mateixos propietaris dels terrenys que pressionaven l'Ajuntament per poder treure el màxim benefici possible d'unes terres que no valien res. Els plans tenien com a objectiu evitar qualsevol perill per a la població però els propietaris pensaven que amb aquests plans no obtindrien benefici i per aquest motiu pressionaven.

La població nouvinguda era conscient del perill que comportava fer-se una casa en aquells terrenys?

Hi havia de tot. Alguns d'ells innocentment va pensar que la riera no baixaria mai, els hi deien que no hi havia perill perquè feia molts anys que no l'havien vist baixar i que,

per tant, no hi havia cap problema. Altres devien tenir por però tampoc tenien altra alternativa. Si la família necessitava un sostre, no tenien una altra possibilitat que construir allà.

Com feien aquestes cases?

Els caps de setmana, és a dir, dissabtes a la tarda i diumenges perquè treballaven sis dies a la setmana. Els materials eren molt dèbils perquè els recursos econòmics no donaven per comprar gaire cosa. I es feien sense coneixement perquè se'ls construïen ells mateixos amb l'ajuda d'amics i familiars però, òbviament, sense cap expert que regulés la construcció.

Quin sou mitjà podia rebre un treballador nouvingut?

Entre unes 200 o 300 pessetes setmanals. Estem parlant de sou baixos. Si la família era de quatre o cinc membres no es podia viure, encara que treballés també la dona. Eren sous baixíssims per tothom, però clar si a més tenies la necessitat de construir-te una casa o llogar-la, aquest sou es feia encara molt més limitat. No hi havia diners per sobreviure en bones condicions.

Quant podia costar el lloguer d'una habitació?

La gent podia dormir en habitacions, en cases situades a la perifèria per cinc o sis pessetes la nit. En canvi, si llogaven una habitació al centre de la ciutat, el cost es podia elevar fins a vuit vegades.

I a l'hora de construir, per quin preu es compraven els terrenys a la vora de la riera?

Els preus oscil·laven entre les 9 i les 10 pessetes el metre quadrat si eren pagades al comptat. Hi havia famílies que compraven les parcel·les a termines i llavors el preu els pujava fins a els 17 pessetes.

El tema del que hem parlat abans, de la propaganda que fa el règim de la riuada, com és el procés de rentat d'imatge del *Movimiento*?

A través de la premsa, els periodistes van haver de netejar la imatge del règim. Es feia molta propaganda de les campanyes instrumentalitzades per recaptar diners, no es parlava dels aspectes que qüestionaven el paper del règim en la gestió de la riuada.

També es promocionaven molt les visites de Franco per desviar l'atenció de la població. Si venia Franco, la ciutat s'engalanava i la població que no havia resultat afectada, momentàniament s'oblidava de la tragèdia. S'encobria la realitat.

I aquest intent d'encobrir la realitat tenia efecte en la població?

La majoria de població no es qüestionava la situació sobretot els que no havien resultat afectats perquè no els preocupava. Sempre hi ha gent conscient que sabia que les visites de Franco eren propaganda i que realment el que era important era lluitar en conjunt tota la ciutat per superar la tragèdia. El record de les riuades és encara molt present en moltes famílies de la ciutat, encara que no estiguessin afectades però van veure l'espectacle dantesc i horrorós i això no s'oblida.

En les fotografies de les visites de Franco, l'acollida es veu multitudinària, perquè?

Bé, en molts casos la gent formava part del règim, eren autoritats que anaven a rebre a Franco. Després també moltíssima gent, encara que no fossin addictes al règim, no es volien perdre la visita del cap d'Estat. Però realment, aquests missatges que volien vendre una ciutat agraïda al règim no eren reals. I també, en aquesta estratègia de propaganda, les fotografies sempre mostraven la millor part, segurament les zones més buides no es fotografiaven.

Un altre fet és que als voluntaris se'ls obligava a posar-se la camisa blava...

És cert. El *Movimiento* també va instrumentalitzar el moviment voluntari i no va voler que s'escapés res.

Les ajudes econòmiques que van arribar d'arreu d'Espanya, realment van anar a parar a les zones damnificades?

Aquests diners van anar a parar pràcticament a la indústria. Es va aprofitar la tragèdia per millorar la indústria i es van donar ajudes en quantitats superiors a les necessàries. Moltes indústries estaven ja en crisi, encara que la crisi forta va arribar a finals de la dècada del 60 però amb la riuada es van beneficiar i van poder aguantar una mica més.

Aquí a Terrassa es va construir una escola, el Grup Escolar França, que potser és el més positiu que es va fer a nivell de ciutat. perquè realment, la situació després de la riuada no va canviar massa. La gent va continuar vivint en condicions molt dures fins a finals dels anys 70.

Sí, és cert també que el procés de recuperació de la ciutat va ser molt lent,...

Exacte. La reconstrucció va ser molt lenta. La població damnificada no se'n va beneficiar en cap moment de la riuada i de les ajudes. Va haver gent que, amb relativa facilitat, es va poder instal·lar en pisos però la gran majoria no.

I quina era la solució immediata d'aquestes famílies? Perquè parlem de no tenir habitatge, una necessitat bàsica,...

Primer van viure a diversos llocs de la ciutat, la Fundació Busquets, l'Escola Industrial, llocs que es van habilitar com a refugis i després tothom va buscar col·locar-se amb familiars, o amics que els hi rellogaven una habitació. S'havia d'anar solucionant d'aquesta manera. La solució definitiva va arribar tard.

Respecte la cobertura mediàtica, en tot moment s'intenta amagar l'origen immigrant de la majoria de víctimes i les seves condicions de vida. Amb quin objectiu es fa això?

Bé, és que realment no els consideraven immigrants. Encara, avui dia, hi ha persones que no es consideren immigrants pel fet d'haver vingut d'Andalusia o Extremadura o altres llocs. Consideren que com són espanyols, no són immigrants. La cosa va per aquí.

Les condicions de vida tampoc s'esmenten perquè no interessa fer saber què la ciutat acollia nous ciutadans sense cobrir les seves necessitats bàsiques.

Hi ha haver una pluja molt intensa però hi havia unes rieres molt abandonades i a més a més hi havia tota la població en unes condicions lamentables. La gent de les fàbriques sí que alguns van morir atrapats, però altres van poder escapar. Però la gent que vivia a les lleres de les rieres no tenia escapatòria. I no se sabrà mai la quantitat de gent que va morir.

El ball de dades que hi ha sobre les víctimes és molt considerable, quan estem parlant de persones...

Alguns no devien estar empadronats. També van morir famílies senceres i clar, ningú no reclamava i era fàcil amagar que aquesta gent havia mort. Per aquest motiu mai se sabrà amb certesa quanta gent va morir aquella nit.

Hi ha moltes coses que encara no se saben de la riuada...

I tant, i potser mai se sabran. Es va amagar molt bé certa informació. I sort en tenim que en els aniversaris de la riuada s'aprofita per publicar i parlar del que va passar i d'aquesta manera donar informacions que en aquella època no es donaven i que s'havien deixat d'investigar.

Abans del 2012 per trobar alguna cosa de la riuada havien de ser estudis molt generals de la ciutat i res més.

La documentació oficial no parla gairebé gens del què va passar. Informes oficials del *Movimiento* quan ens van arribar a l'Arxiu Històric de Terrassa, curiosament estaven tots menys els de l'any 1962. Els llibres de l'any 1962 estaven desapareguts, al menys en la col·lecció que ens va arribar a l'Arxiu, aquell volum està escapçat.

Esperarem que es continuï investigant i que aviat puguem parlar de noves informacions.

12. Bibliografia

Llibres i capítols consultats

AULET, Jaume (ed.) *L'aiguat del 1962, 50 anys després*. Fundació Torre del Palau, 2012

Capítols citats d'aquest llibre:

CABEZAS, Silvia. "Les riuades del 1962 a la premsa terrassenca, estatal i estrangera" pp. 79-99

MARQUEZ, Manuel "Les conseqüències socials de la riuada: el moviment veïnal" pp. 99-141

PONT, Ferran "L'afecció de les rieres i dels torrents en el creixement de la ciutat", pp. 55-79

CHILLÓN, Albert. *La palabra facticia: literatura, periodismo y comunicación*. Aldea Global, 2014.

ECO, Umberto. *Cómo se hace una tesis. Técnicas y procedimientos de investigación, estudios y escritura*. Editorial Gedisa, 2001.

LLASAT, Maria del Carme i COROMINAS, Jordi. "Riscos associats al clima" en *Segon Informe sobre el Canvi Climàtic a Catalunya*. 2010, pp. 243-309

MARQUEZ, Manuel. "La riuada del 1962. Societat i cultura" en *La riuada del 62 a Terrassa. L'abans i el després a la ciutat*. Museu de Terrassa, Terrassa. 2012, pp. 7-40

MASPOCH, Mònica. *Galeria d'Autors*. Ajuntament de Barcelona, 2009.

OLLER, Joan Manuel. *Apunts per a una història de la premsa terrassenca*. Fundació Torre del Palau, Terrassa, 2002.

SALES, Ferran i SALES, Lluís. *La riuada de Franco*. Pagès, Barcelona, 2012.

VALLS, Jaume. *La riuada del 1962. La catàstrofe que sacsejà la Terrassa invertebrada del franquisme*. Ajuntament de Terrassa, 2012.

VALLORY, Edward. *L'escoltisme mundial: La discreta remor d'un bosc que creix*. Proa, 2010.

VERDAGUER, Joaquim. *Rieres i torrents del terme de Terrassa*. Fundació Aigües de la Mina de Terrassa, 2000.

Artículos de prensa

“Agradecimiento y consuelo” *Tarrasa Información*, (4.10.1962) pg. 4

“Constantes manifestaciones de la solidaridad de ESPAÑA entera” *La Vanguardia Española*, (2.10.1962) pg. 13

“Discurso del Generalísimo” *La Vanguardia Española*, (3.10.1962) pg. 6

“Discurso de S.E. el Jefe del Estado” *La Vanguardia Española*, (20.6.1963) pg.7

“Dossier conmemorativo 50 años de las riadas” *Diari de Terrassa*, setembre 2012, pg.6

“Efusión indescriptible de gratitud y patriotismo” *La Vanguardia Española*. (2.10.1962) pg. 7

“El dolor y la consternación se ciernen sobre Tarrasa” *Tarrasa Información* (27.9.1962) pg. 1

“El estado sanitario de Terrassa es francamente Bueno” *Tarrasa Información*, (8.10.1962) pg. 1

“El jefe del Estado recorrió ayer la zona catalana devastada por las inundaciones” *ABC*, (3.10.1962) pg. 4

“El tiempo en España. Tormentas en varios puntos de la Península” *La Vanguardia Española* (25.9.1962) pg. 10

“Franco en las desoladas tierras del Vallès” *Por qué*, (4.10.1962) pg. 3

“Franco vendrá mañana” *Tarrasa Información*, (17.6.1963) pg. 1

“Generosidad y adhesión de todas las tierras de España” *La Vanguardia Española*, (3.10.1962) pg. 10

“Hacia la normalidad” *Saphil*, diciembre 1962, pg. 14-16

“Informació sobre els plans d'ordenació d'algunes zones afectades” *Serra d'Or*, octubre-novembre 1962, pg. 21

“Informació sobre les inundacions de setembre” *Serra d'Or*, octubre-novembre 1962, pp. 14-18

“La palabra de Franco convertida en realidad” *Tarrasa Información*, (15.6.1963) pg. 1

“La provincia de Barcelona asolada por las aguas” *La Vanguardia Española* (27.9.1962) pg. 1

“La televisión francesa contribuyó con seis millones de pesetas para la construcción del colegio nacional Francia” *Diario de Terrassa*, (25.9.1987) pg. 16

“La visita de Franco a las zonas siniestradas fue de una emoción sin límites” *La Vanguardia Española*, (3.10.1962) pg. 1

“Los efectos en la industria terrassense” *Diario de Terrassa* (25.9.1987) pg. 21

“Los trabajos de identificación y entierro duraron doce días seguidos”. Suplement “Las riadas de 1962, 25 años después” *Diario de Terrassa*, (25.9.1987) pg. 11

“Mañana Franco estará en el Vallés” *La Vanguardia Española*, (30.09.1962) pg. 1

“Movimiento incesante de auxilios y colaboraciones” *La Vanguardia Española* (2.10.1962) pg. 11

“Sabadell: Toma de posesión el nuevo alcalde señor Burull Bonastre”, *La Vanguardia Española* (24.1.1965) pg. 36

“Sesión plenaria de la Diputación. Premios a ejemplares conductos durante las inundaciones del Vallés” *La Vanguardia Española* (24.4.1963) pp. 25-26

“Toma de posesión del nuevo alcalde de Tarrasa”, *La Vanguardia Española* (6.3.1964) pg. 25

“Una noche infernal de dolor y muerte” DT Dossier – Las riadas en el recuerdo. *Diari de Terrassa*, (25.9.2012) pg. 3

“Unas cifras reveladoras: Más de mil millones de pesetas procedentes de la suscripción nacional y de las ayudas y créditos proporcionados por el Estado se llevan invertidos en la reconstrucción de la ciudad” *Tarrasa Información*, (4.6.1963)

MARCET, Xavier. “Terrassa al tombant dels cinquanta” *Diario de Terrassa* (25.9.1987), pp. 19-20

Revista *Vallesos*, núm. 3, primavera-estiu 2012

Articles citats d'aquesta revista

BERTRAN, Jordi, “Cel, terra i gent” pp. 122-125

ESPINÀS, J. MARIA. “Aigua, suor i llàgrimes” *Destino* núm. 1.313 (6.10.1962), consultat a *Vallesos*, núm 3, primavera-estiu 2012, pp. 42-46

MARÍN, Martí. “Obrir els ulls a la immigració” pp. 66-70

MILÀ, Josep. “De les barraques als polígons” pp. 112-114

SALES, Ferran i SALES, Lluís. “La riuada blava” pp. 76-81

RELATS, Vicenç. “Entrevista Francesc Mauri: Dels aiguats del 1962 n’hem après molt, però no prou” *Vallesos, op. cit.*, pp. 50-51

RELATS, Vicenç. “Entrevista Josep Maria Espinàs: la crítica quedava emmascarada per la tragèdia” pp. 48-49

VALLS, Jaume. “La riuada mediàtica” pp. 104-107

VALLS, Jaume. “Terrassa, l’epicentre de la catàstrofe” pp. 54-58

Documents oficials

Apartat “Lista de las recaudaciones” a *Desastres metereològics, Inundacions del Vallès*. Arxiu del Govern Civil de Barcelona, consultat a l’Arxiu Històric de Terrassa (23.5.2016)

Decret llei 41/1962 consultat a l’Arxiu Històric de Terrassa (23.5.2016)

“Plan de Urgencia para la ciudad de Tarrasa” de l’Ajuntament de Terrassa. Document consultat a l’Arxiu Històric de Terrassa (23.5.2016)

Recursos en línia

Informe de conjuntura de Terrassa. Ajuntament de Terrassa, 2001. [en línia] <http://www2.terrassa.cat/laciutat/xifres/ic01/02ic01poblacio.pdf>

Ley de Principios del Movimiento, BOE núm. 95, (17.5.1958) [en línia] <http://www.boe.es/boe/dias/1967/04/21/pdfs/A05250-05272.pdf> pp. 2-3.

UNISDR. Terminology on Disaster Risk Reduction [en línia]. UNISDR: Nova York, 2009. <http://www.unisdr.org/eng/terminology/terminology-2009-eng.html>

Documentals audiovisuals

FARRAN, Blai (coord.) *Després de les aigües*, 2012.

La nit en què el cel es va girar. Ajuntament de Terrassa, 1987

Fotografies

Totes les fotografies de l’apartat Annexos han estat consultades a l’Arxiu Municipal de Terrassa i cedides per l’Ajuntament de Terrassa.

